

**KLAIPĖDOS IR ALYTAUS SAVIVALDYBIŲ ANALIZĖ TEIKIANT
SOCIALINES IR SVEIKATOS PASLAUGAS IŠĖJUSIEMS IŠ LAISVĖS
ATĖMIMO VIETŲ ASMENIMS**

Studija yra nevyriausybinių organizacijų ir ekspertų koalicijos „Galiu gyventi“ projekto „Pirminės ir antrinės ŽIV prevencijos tarp išėjusiųjų iš laisvės atėmimo vietų stiprinimas vietos lygmenyje“ dalis. Koalicijos vykdomas projektas yra Jungtinių Tautų projekto „ŽIV/AIDS prevencija ir priežiūra tarp švirkščiamųjų narkotikų vartotojų bei nuteistųjų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“ dalis.

Vilnius, 2009 m.

TURINYS

IŽANGA	5
1. Nacionalinių ir vietos teisės aktų, susijusių su socialinėmis ir sveikatos paslaugomis asmenims, išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų, apžvalga	7
1.1. Alytaus savivaldybė	9
1.2. Klaipėdos savivaldybė	10
2. Socialinių paslaugų teikimas įtraukiant asmenis, grįžusius iš įkalinimo įstaigų, į darbinę veiklą.....	11
3. Socialinė parama asmenims, paleistiems iš laisvės atėmimo įstaigų, teikiant finansinę ir nepiniginę paramą.....	13
4. Socialinių paslaugų, susijusių su asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo įstaigų, apnakvindinimu, reglamentavimas	16
4.1. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo įstaigų, teisė į socialinio būsto nuomą... 16	
5. ŽIV infekuotų ir AIDS sergančių nuteistųjų laikymo laisvės atėmimo įstaigose specifiška	18
6. Informavimas apie nuteistojo asmens paleidimą iš laisvės atėmimo įstaigos	20
6.1. Pasikeitimas informacija su savivaldybėmis apie asmenis, paleidžiamus iš laisvės atėmimo vietų, sergančius priklausomybės, infekcinėmis ligomis.....	20
7. Sergančių asmenų paleidimo iš pataisos įstaigų ypatumai	22
8. Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų,.....	23
teisinis ir socialinis švietimas.....	23
9. Pataisos inspekcijų veikla dirbant su asmenimis, lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų, lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą.....	24
9.1. Lietuvos probacijos sistema.....	25
9.2. Kalėjimų departamento socialinės reabilitacijos programos	26
10. Tyrimas „Klaipėdos ir Alytaus savivaldybių analizė teikiant socialines ir sveikatos paslaugas išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims“	28
10.1. Tyrimo metodika.....	28
10.2. Tyrimo tikslas	28
10.3 Tyrimo uždaviniai	28
10.4. Atranka ir imtis	28
11. Tyrimo empirinių duomenų apibendrinimas ir interpretacija.....	30
11.1. Įstaigų, teikiančių pagalbą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims, spektras	30
11.1.1. Alytaus savivaldybė	30
11.1.2. Klaipėdos savivaldybė	34
11.2. Įstaigų, dalyvavusių tyrime, tipai, veiklos patirtis	38
11.2.1. Alytaus savivaldybė	38
11.2.2. Klaipėdos savivaldybė	39
11.3. Grįžusių iš LAV asmenų informuotumas apie galimus pagalbos (socialinės, medicininės, psichologinės) šaltinius ir asmenų parengimas paleisti juos iš LAV .41	
11.3.1. Alytaus savivaldybė	41
11.3.2. Klaipėdos savivaldybė	42
11.4. Reabilitacinės Kalėjimų departamento (KD) programos, kurios įgyvendinamos LAV	43
11.4.1. Alytaus savivaldybė	43
11.4.2. Klaipėdos savivaldybė	44
11.5. Tyrime dalyvavusių įstaigų ir organizacijų vykdomos veiklos analizė	45
11.5.1. Alytaus savivaldybė	45
11.5.2. Klaipėdos savivaldybė	46
11.6. Teikiamos pagalbos veiksmingumas	47
11.6.1. Alytaus savivaldybė	47

11.6.2. Klaipėdos savivaldybė	48
11.7. Pagrindinių problemų, su kuriomis susiduria grįžę iš laisvės atėmimo vietų asmenys, įvardijimas	49
11.7.1. Alytaus savivaldybė	49
11.7.2. Klaipėdos savivaldybė	50
11.8. Specifiniai asmenų, grįžusių iš LAV, poreikiai	51
11.8.1. Alytaus savivaldybė	51
11.8.2. Klaipėdos savivaldybė	52
11.9. Dabartinės situacijos įvertinimas ir poreikiai	52
11.9.1. Alytaus savivaldybė	52
11.9.2. Klaipėdos savivaldybė	53
11.10. Paramos paslaugos (institucijų, organizacijų tinklas) asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, jų veiksmingumas	53
11.10.1. Alytaus savivaldybė	54
11.10.2. Klaipėdos savivaldybė	54
11.11. Problemos, su kuriomis susiduria specialistai, teikiantys pagalbą asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų	55
11.11.1. Alytaus savivaldybė	55
11.11.2. Klaipėdos savivaldybė	55
11.12. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų problemas	56
11.12.1. Alytaus savivaldybė	56
11.12.2. Klaipėdos savivaldybė	56
11.13. Alytaus ir Klaipėdos savivaldybių, įstaigų, teikiančių paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, bendradarbiavimo sociograma	57
11.13.1. Alytaus savivaldybė	57
11.13.2. Klaipėdos savivaldybė	58
11.14. Specialistų poreikis ir kvalifikacijos kėlimas.	60
11.14.1. Alytaus savivaldybė.	60
11.14.2. Klaipėdos savivaldybė	61
11.15. Priemonės, kurios padėtų teikti kokybiškesnes, veiksmingesnes paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų	63
11.15.1. Alytaus savivaldybė	63
11.15.2. Klaipėdos savivaldybė	63
11.16. Pokyčių poreikis ir pokyčių iniciatorių įvardijimas	64
11.16.1. Alytaus savivaldybė	64
11.16.2. Klaipėdos savivaldybė	64
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	67
PRIEDAS NR. 1	72
PRIEDAS NR. 2	73
PRIEDAS NR. 3	74
PRIEDAS NR. 4	75
PRIEDAS NR. 5	76

Santrumpos

DB – Lietuvos darbo birža
HBV – hepatito B virusas
HCV – hepatito C virusas
KPLC – Klaipėdos priklausomybės ligų centras
KPSC – Klaipėdos psichikos sveikatos centras
LPL – lytiškai plintančios ligos
LAV – laisvės atėmimo vieta
LRK – Lietuvos Raudonasis Kryžius
NVO – nevyriausybinė organizacija
PI – pataisos inspekcija
PLC – priklausomybės ligų centras
PN – pataisos namai
PSC – psichikos sveikatos centras
PSP – pirminė sveikatos priežiūra
PPT – psichologinės priežiūros tarnyba
SLAKK – Socialinių ligų anoniminis konsultacinis kabinetas
ŠNV – švirkščiamųjų narkotikų vartotojai
TB – tuberkuliozė
VTAT – Vaiko teisių apsaugos tarnyba
ŽSP – „žemo slenksčio“ programa
ŽIV – žmogaus imunodeficito virusas

IŽANGA

Bloga grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų socialinė padėtis, sudėtinga reintegracija į visuomenę didina ŽIV užsikrėtimo ir perdavimo riziką. 2008 m. Lietuvoje diagnozuoti 95 nauji užsikrėtimo žmogaus imunodeficito virusu (ŽIV) atvejai: 65 vyrams ir 30 moterų. Daugiausia užsikrėtusiųjų ŽIV yra Klaipėdos apskrityje (428). Alytuje žinomi 42 atvejai.¹ Grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų, kuriems nustatytas ŽIV, diagnozuotas AIDS, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimas priklauso nuo paslaugų prieinamumo, tinkamo pasirengimo darbui su šia tiksline grupe ir pagalbos padedant integruotis į visuomenę.

Lietuva pagal nuteistų asmenų statistinius rodiklius tarptautinėse suvestinėse užima vieną iš pirmųjų pozicijų². Grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų socialinė integracija – tai tęstinė, sistemiška parama, padedanti šiems asmenims grįžti į laisvą visuomenės gyvenimą. Pagalba turėtų prasidėti jau įkalinimo įstaigose, o baigtis tik tada, kai asmuo, išėjęs į laisvę, susiranda darbą, būstą ir gali tvarkytis savarankiškai. Kriminogeninės statistikos duomenimis, nuo 2004 m. palaipsniui mažėja nuteisiamų asmenų skaičius. 2004 m. buvo nuteista 17 882 (iš jų 8 928 – laisvės terminuotu apribojimu, 6 – laisvės atėmimu iki gyvos galvos), 2005 m. – 16 007 (iš jų 7 786 – laisvės terminuotu apribojimu, 8 – laisvės atėmimu iki gyvos galvos), 2006 m. – 14 717 (iš jų 6 464 – laisvės terminuotu apribojimu, 6 – laisvės atėmimu iki gyvos galvos) asmenų. 2007 m. sausio 1 d. įkalinimo įstaigose buvo laikomi 8 079 asmenys.³ Tačiau, kaip teigia G. Sakalauskas⁴, sumažėjęs nuteistų asmenų skaičius palyginti su kitomis Vidurio Europos valstybėmis išlieka gana didelis. Vakarų Europos valstybėse 100 tūkst. gyventojų vidutiniškai tenka 90 nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų, o Lietuvoje 2007 m. pradžioje – 238 asmenys.⁵

Nuteistieji ir grįžę iš laisvės atėmimo vietų asmenys Lietuvos Respublikos 2004–2006 m. nacionaliniame kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plane (Žin., 2005, 112-4091) priskiriami vienai iš pažeidžiamiausios srities asmenų grupei, kitaip dar vadinamai socialinės atskirties grupe. Minėtame dokumente akcentuojamos pagalbos priemonės šiai grupei. Vieni svarbiausių pagalbos būdų gerinant nuteistųjų ir grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų padėtį visuomenėje – socialinių paslaugų pagal poreikius užtikrinimas ir prieinamumas, aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymas, profesinio ir šeimyninio gyvenimo galimybių suderinamumas, lanksčių darbo organizavimo sąlygų ir apmokėjimo formų taikymas, mokymosi visą gyvenimą sistemos cirkuliavimas, bendravimo, mokymosi, profesinių įgūdžių ugdymo programų taikymas, pagalbos adaptuojantis visuomenėje teikimas ir pan. Šių priemonių veiksmingumą gali užtikrinti tik nuosekliai ir kompleksiskai vykdoma resocializacijos politika.

Nuteisti asmenys, kurie paleidžiami iš laisvės atėmimo vietų, nustatyta tvarka aprūpinami kelionės į jų gyvenamąją vietą bilietais ar pinigais kelionei, maisto produktais ar maistpinigiais, apranga, o tiems, kurie neturi pakankamai pinigų asmeninėse sąskaitose, išmokama vienkartinė pašalpa. Tačiau išėjęs iš laisvės atėmimo įstaigos asmuo susiduria su gerokai sudėtingesnėmis problemomis, reikalaujančiomis ypatingo dėmesio. Galima teigti, kad nuteisti asmenys, paleisti iš laisvės atėmimo vietų, sudaro specifinę asmenų grupę, kuriai reikia kompleksinės socialinės

¹ 2008 m. Lietuvoje išsiaiškinti 95 nauji ŽIV atvejai. Lietuvos AIDS centro pranešimas žiniasklaidai. 2009 m. sausio 26 d.

² Kiškis, Alfredas. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidybos centras, 2006, t. 3, 32–39.

³ *Kriminogeninė statistika*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro portalas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.nplc.lt/stat/asm/asm4.htm> >.

⁴ Sakalauskas, Gintautas. Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės formų taikymo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos: mokslinis praktinis žurnalas*. Vilnius: Vilniaus spauda, 2006, t. 54, 5–47.

⁵ www.kalejimudepartamentas.lt/getfile.aspx?dokid=26F54109-710D-4E1D-A972-167617498F77

paramos. Iš laisvės atėmimo vietų paleisti asmenys per trumpą laiką turi susirasti būstą, darbą, atnaujinti ryšius su šeima, reintegrotis į visuomenę.

Studijos paskirtis.

Studija yra skirta savivaldybių politikams ir administracijai, taip pat institucijoms, įgaliotoms dirbti su grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų asmenimis arba teikiančioms paslaugas pažeidžiamoms grupėms, – Socialinės paramos skyriams savivaldybėse, Lietuvos darbo biržos padaliniais, labdaros valgykloms, nakvynės namams, policijai, pirminės sveikatos priežiūros centrams, psichinės sveikatos centrams, priklausomybės ligų centrams, žalos mažinimo centrams, NVO ir pan.

Studijos tikslas.

Nustatyti teikiamų socialinių ir sveikatos paslaugų išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims Alytaus ir Klaipėdos savivaldybėse spektrą ir prieinamumą, įvardyti esamas problemas ir jų priežastis ŽIV prevencijos kontekste.

Analizės pjūviai:

- Medicininės, socialinės, teisinės, psichologinės (taip pat ir savivaldos grupių) ir kt. paslaugų spektras, prieinamumas ir organizavimas.
- Grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų informuotumas apie galimus pagalbos šaltinius ir asmenų parengimas paleisti juos iš laisvės atėmimo vietų.
- Reabilitacinių Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės programų, kurios įgyvendinamos laisvės atėmimo vietose, asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, vertinimas.
- Galimi pokyčiai, jų kryptys ir perspektyvos.

Klaipėdos ir Alytaus savivaldybių pasirinkimas.

Dvi tikslinės savivaldybės – Alytaus ir Klaipėdos – buvo pasirinktos, nes: 1) Klaipėdoje labiausiai iš visų Lietuvos miestų paplitęs ŽIV; Alytuje veikia pataisos įstaiga, kurioje buvo ŽIV protrūkis; 2) abi savivaldybės dalyvauja projekte „ŽIV/AIDS prevencija ir priežiūra tarp švirškščiamųjų narkotikų vartotojų bei nuteistųjų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“ (toliau – UNODC projektas), ir jų atstovai yra įtraukti į UNODC projekto komitetą.

Tyrimo rezultatai buvo pristatyti Klaipėdos ir Alytaus savivaldybėse organizuojant apskritojo stalo diskusijas. Diskusijų metu buvo siekiama su Klaipėdos ir Alytaus m. savivaldybės darbuotojais, politikais, socialinių ir sveikatos paslaugų teikėjais, teisėsaugos institucijų atstovais bei kitais specialistais aptarti pagrindines problemas organizuojant ir teikiant mieste pagalbą iš laisvės atėmimo vietų išėjusiems asmenims ir apsvarstyti esamos situacijos gerinimo galimybes. Diskusijos vyko Alytaus miesto savivaldybėje 2009 m. gegužės 25 d. ir Klaipėdos miesto savivaldybėje 2009 m. birželio 3 d. Diskusijų apibendrinimai pateikiami prieduose Nr. 4 ir 5.

1. Nacionalinių ir vietos teisės aktų, susijusių su socialinėmis ir sveikatos paslaugomis asmenims, išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų, apžvalga

Asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, sudaro nemažą asmenų grupę, kuri turi specifinius poreikius tiek sveikatos priežiūros, tiek socialinės paramos, pagalbos aspektais. Paradoksalu, tačiau dažnas asmuo atlikęs laisvės atėmimo bausmę skundžiasi ne tik praradęs darbo įgūdžius, socialinius ryšius, bet ir turintis sveikatos sutrikimų. Tad sveikatos priežiūros bei socialinių paslaugų sistema turi atsižvelgti į šių asmenų teises, teisėtus jų interesus ir poreikius.

Nuteistųjų (įkalintųjų) asmenų, kuriems nustatytas ŽIV, diagnozuotas AIDS, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimas priklauso nuo to, ar laiku nustatyti sveikatos pakitimai, išskirtos asmens (kaip „specifinio“⁶ teisiomojo, nuteistojo, įkalintojo) charakteristikos, asmens diferenciacija, parinkta tinkama kriminalinės bausmės ir laisvės atėmimo įstaiga, ar jose taikomas atitinkamas gydymas, ar asmuo stebimas.

Europos kalinimo įstaigų taisyklių⁷ 87 ir 88 punktuose nurodoma, kad visi nuteistieji turi teisę naudotis specialiai parengtomis priemonėmis siekiant prieš išėjimą į laisvę palengvinti jų sugrįžimą į visuomenę, šeimą, darbą. Dėl to turi būti sukurtos specialios procedūros ir numatytos veiklos kryptys.

Nuteistiesiems, kuriems buvo paskirti ilgi laisvės atėmimo bausmės terminai, reikėtų priemonių, užtikrinančių jų grįžimo į visuomenę laipsniškumą. Tokį tikslą galima pasiekti organizuojant mokymą atitinkamoje įstaigoje prieš laiką paleidžiamiesiems suteikiant specialią pagalbą.

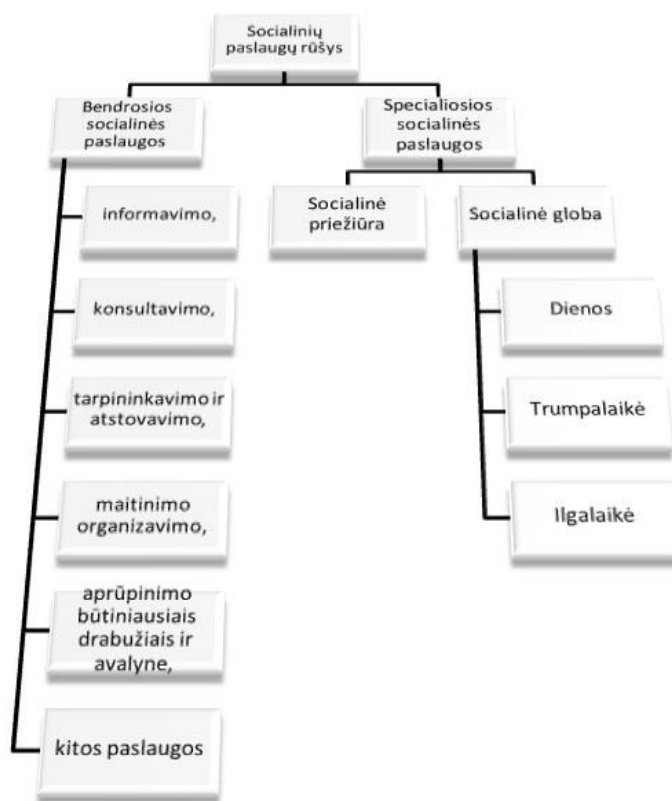
Maža to, Europos kalinimo įstaigų taisyklių 89 punkte rekomenduojama:

1. Glaudžiai bendradarbiauti su socialinėmis tarnybomis, padedančiomis paleistiems nuteistiesiems naujai įsitvirtinti visuomenėje ypatingą dėmesį skiriant šeimai ir darbinei veiklai.
2. Užtikrinti, kad paleidžiamiesiems iš laisvės atėmimo vietos asmenims būtų išduodami reikalingi dokumentai ir asmens liudijimai, kurie padėtų susirasti tinkamą gyvenamąjį plotą ir darbą, taip pat aprūpinti juos atitinkančia sezono reikalavimus apranga ir kelionpinigiais iki gyvenamosios vietos.
3. Socialinių tarnybų darbuotojams sudaryti galimybę patekti į laisvės atėmimo vietą ir bendrauti su nuteistaisiais siekiant parengti juos išėiti į laisvę ir realizuoti pagalbos, teikiamos po paleidimo, programą.⁸

⁶ **Pastaba:** specifiškumas suprantamas ne kaip diskriminacinis veiksnys, sąlygojantis papildomus suvaržymus, bet kaip pagrindas taikyti specifines paslaugas, tinkamą stebėseną ir kt. taip užtikrinant tinkamą nuteistojo sveikatos priežiūrą.

⁷ *Europos kalinimo įstaigų taisyklės.* Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (87) 3, priimta 1987 m. vasario 12 d., ir aiškinamasis memorandumas. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktoriaus 2006 m. kovo 28 d. įsakymas Nr. 4/07-95 „Dėl nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamojo darbo instrukcijos patvirtinimo“.

⁸ **Pastaba:** 2006 m. Lietuvoje buvo nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamojo darbo instrukcija, tačiau ji taikoma atskiroms nuteistųjų kategorijoms: 1. Asmenims, kuriems taikomas lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigos. 2. Asmenims, kuriems taikomas lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą. 3. Asmenims, kurie iki galo neatliko laisvės atėmimo bausmės, jiems taikomas likusios bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme.

1 pav. Socialinių paslaugų rūšys. Socialinių paslaugų teikimas savivaldos lygmeniu.

Per pastaruosius kelerius metus stebimos pozityvios tendencijos dėl socialinių paslaugų plėtojimo politikos savivaldos lygiu. Galioja nemažai teisės aktų, įpareigojančių savivaldybes analizuoti, stebėti situaciją, nustatyti socialinių paslaugų gavėjų grupes (įskaitant asmenis, kurie baigė atlikti laisvės atėmimo bausmę ar yra miesto, rajono pataisos inspekcijos įskaitose⁹), jų apimtis, sistemiskai, kompleksiskai vertinti socialinės paramos poreikius, suplanuoti realias jos plėtros apimtis bei etapus, numatyti paslaugas, kurios galėtų būti organizuojamos.

2006 m. Vyriausybė patvirtino **Socialinių paslaugų planavimo metodiką**¹⁰, kuri įpareigoja savivaldybes kiekvienais metais parengti savo **Socialinių paslaugų planus**, kuriais siekiama nustatyti socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis pagal gyventojų poreikius.

Svarbu tai, kad rengiant socialinių paslaugų plano projektą rekomenduojama taikyti vietos gyventojų apklausos, anketavimo, duomenų analizės, prognozavimo, stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) bei kitus metodus. Be to, rengiant socialinių paslaugų plano projektą naudojami oficialūs socialinių paslaugų teikėjų, kitų institucijų (sveikatos apsaugos, švietimo, policijos, įkalinimo ir kitų įstaigų) pateikta informacija, analizės duomenys, gauti iš apskrities viršininko ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

⁹ **Pastaba:** duomenis apie įkalinčius atskirose laisvės atėmimo įstaigose, taip pat pavienėse pataisos inspekcijose asmenis galima gauti Kalėjų departamento svetainėje www.kalejimudepartamentas.lt. Pvz., Vilniaus regiono pataisos inspekcijos Alytaus miesto ir rajono pataisos inspekcijoje 2007 m. buvo 229 asmenys, Klaipėdos regiono pataisos inspekcijos Klaipėdos miesto pataisos inspekcijoje – 503, o Klaipėdos rajono pataisos inspekcijoje – 104 asmenys. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/getfile.aspx?dokid=A4C402B1-04A1-4486-8CD0-AE2D3AB9806C>>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1132 „Dėl socialinių paslaugų planavimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 124-4705.

Paminėtina ir tai, kad socialinių paslaugų planui rengti patvirtinta **Socialinių paslaugų plano forma ir Socialinių paslaugų efektyvumo vertinimo kriterijai**¹¹, **Socialinių paslaugų išvystymo normatyvai**¹².

Socialinių paslaugų plane turi būti aprašoma, kokioms žmonių socialinėms grupėms ir koku mastu socialinės paslaugos (detalizuojant jų rūšis) teikiamos, kokioms neteikiamos.

Maža to, turi būti atliekama savivaldybės organizuojamų socialinių paslaugų analizė, įvertinama esama socialinių paslaugų infrastruktūra, jos išsidėstymas savivaldybės teritorijoje ir seniūnijose (jeigu jų yra), apžvelgiami ankstesnių metų socialinių paslaugų plano įgyvendinimo rezultatai.

1.1. Alytaus savivaldybė

Atlikus **Alytaus miesto savivaldybės 2008 m. socialinių paslaugų plano**¹³ analizę paminėtina:

- plane išskiriamos prioritėtinės socialinių paslaugų plėtos kryptys, tačiau jos per daug apibendrintos, sunku įvardinti prioritėtinius paslaugų gavėjus, pvz., nurodoma bendrai: „Paslaugos socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms“;
- asmenys, sergantys narkologine priklausomybe, taip pat asmenys, užsikrėtę ŽIV, sergantys AIDS, kaip atskira paslaugų gavėjų grupė neišskiriama. Visi suaugę asmenys įvardijami viena abstrakčia grupe „socialinės rizikos suaugusieji“, o tai nėra veiksminga, kadangi atskiroms rizikos grupėms taikomos skirtingos priemonės;
- atliktoje ir socialinių paslaugų plane pateiktoje paslaugų poreikių nustatymo studijoje neišskiriama ŽIV/AIDS, taip pat priklausomybių problematika, tad galima daryti prielaidą, kad minėtas potencialių paslaugų sektorius net nebuvo analizuotas;
- kaip pozityvų veiksnį galima nurodyti, kad plane (prie plano uždavinių) nurodoma, jog bus siekiama „mažinti socialinę atskirtį sprendžiant su narkotikais ir kitomis priklausomybę sukeliančiomis medžiagomis bei ŽIV/AIDS susijusias problemas“. Numatoma teikti anoniminę nemokamą švirią švirkštimosi įrangą, dezinfektantus, konsultacijas ir socialinę paramą intraveninius narkotikus vartojantiems asmenims mažinant švirkštų bei adatų naudojimo riziką. Atsakingi vykdytojai – LRKD Alytaus komiteto kabinetas „Pasitikėjimas“. Numatyta, kad 150 intraveninius narkotikus vartojančių asmenų gaus individualias konsultacijas sveikatos ir socialiniais klausimais, bus keičiami naudoti švirkštai ir adatos, dalijami prezervatyvai, ankstyva ŽIV/AIDS, hepatitų C ir B bei lytinių ligų, plintančių per kraują, diagnostika.

Grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims asmens dokumentams sutvarkyti skiriama vienkartinė piniginė socialinė pašalpa iki 0,2 valstybės remiamų pajamų dydžio¹⁴ (VRP)¹⁵. Taigi laikomasi bendro reikalavimo, įtvirtinto nacionaliniuose teisės aktuose, o tai vėliau atkartojama savivaldos lygmeniu, tačiau vietos savivaldos iniciatyvos beveik neapčiuopiamos.

¹¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. balandžio 12 d. įsakymas Nr. A1-104 „Dėl socialinių paslaugų plano formos ir Socialinių paslaugų efektyvumo vertinimo kriterijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 42-1608.

¹² Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. A1-185 „Dėl socialinių paslaugų išvystymo normatyvų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 76-3031.

¹³ Alytaus miesto savivaldybės tarybos 2008 m. kovo 6 d. sprendimas Nr. T-50 „Dėl Alytaus miesto savivaldybės 2008 metų socialinių paslaugų plano tvirtinimo“.

¹⁴ Šiuo metu VRP – 350 Lt.

¹⁵ Alytaus miesto savivaldybės tarybos 2008 m. kovo 6 d. sprendimas Nr. T-51 „Dėl vienkartinės piniginės socialinės paramos nepasiturintiems šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims skyrimo ir mokėjimo taisyklių, piniginės socialinės paramos teikimo komisijos nuostatų tvirtinimo“. 9.6. punktas.

1.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos miesto savivaldybės bendruomenės sveikatos taryba, remdamasi Klaipėdos visuomenės sveikatos centro atlikta Klaipėdos miesto gyventojų sergamumo ir mirtingumo analize, nustatė 6 prioritetines visuomenės sveikatinimo sritis ir parengė ilgalaikes tikslines sveikatos programas, kuriose ŽIV/AIDS prevencija įvardyta pirmoje pozicijoje. 2008 m. Klaipėdos miesto narkomanijos, ŽIV/AIDS prevencijos programai¹⁶ numatyta skirti 169 500 litų¹⁷.

Kaip ir kitos Lietuvos miestų savivaldybės, taip ir Klaipėdos miesto savivaldybė yra parengusi socialinių paslaugų planą¹⁸, tačiau atlikus jo studiją galima konstatuoti, kad nagrinėjama asmenų grupė beveik neatsispindi minėtame plane, apie ŽIV problematiką net neužsiminta. Prie trumpalaikės socialinės globos nurodoma, kad „paslaugos teikiamos Klaipėdos miesto nakvynės namuose (biudžetinė įstaiga). Įstaigoje apgyvendinami asmenys, grįžę iš įkalinimo vietų, socialinės ir psichologinės reabilitacijos įstaigų, vaikataujantys, neturintys pastovios gyvenamosios vietos. Nakvynės namuose yra 122 vietos. Per 2007 m. trumpalaikė socialinė globa suteikta 183 asmenims. Ši paslauga kaip prioritetinė (nagrinėjamų asmenų kategorijai) įtraukta į Klaipėdos miesto savivaldybės strateginės plėtros planą (Dėl socialinių paslaugų įgyvendinimo (uždavinys Nr. 3), t. y. numatoma ir toliau plėtoti laikinojo gyvenimo įstaigas, išplėsti nakvynės namus, asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, numatyti centrą Žvejybos uosto rajone¹⁹.

Paminėtina ir tai, kad Klaipėdos miesto savivaldybė kaip vienas iš remtinų asmenų grupių teikiant vienkartines pašalpas išskiria asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietų, kurie kreipiasi ne vėliau kaip per 2 mėn. nuo išleidimo iš laisvės atėmimo vietų dienos²⁰.

Kaip pavienė iniciatyva paminėtina higieninių paslaugų teikimas iš įkalinimo įstaigų grįžusiems asmenims ir skurdžiai gyvenantiems miesto gyventojams (2007 m. teikė Klaipėdos Kristaus Karaliaus parapijos „Caritas“).

¹⁶ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2002 m. liepos 11 d. sprendimu Nr. 156 patvirtinta „Klaipėdos miesto narkomanijos, ŽIV/AIDS prevencijos programa 2002–2012 metams“.

¹⁷ Klaipėdos miesto tarybos 2008 m. kovo 21 d. sprendimas Nr. T2-86 „Dėl Klaipėdos miesto savivaldybės visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios 2008 metų programos patvirtinimo“.

¹⁸ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2008 m. birželio 5 d. sprendimas Nr. T2-191 „Dėl Klaipėdos miesto savivaldybės 2008 metų socialinių paslaugų plano patvirtinimo“.

¹⁹ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2004 m. birželio 3 d. sprendimo Nr. 1-232 2 priedas „Klaipėdos miesto bendrojo plano tekstiniai sprendiniai“.

²⁰ Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2005 m. gruodžio 22 d. sprendimas Nr. T2-423 „Dėl vienkartinį pašalpų skyrimo nuostatų patvirtinimo“.

2. Socialinių paslaugų teikimas įtraukiant asmenis, grįžusius iš įkalinimo įstaigų, į darbinę veiklą

Nagrinėjant asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, įtraukimą į darbinę veiklą kaip socialinių paslaugų kategoriją itin svarbi valstybinių, savivaldos institucijų proaktyvi veikla: kai įstatymuose nustatytais būdais ir priemonėmis suteikiama pagalba minėtiems asmenims, kad šie galėtų veiksmingai įgyvendinti **teisę į darbą, sudaryti jiems galimybes gauti pasirinktą darbą, įgyti kvalifikaciją ir užsidirbti gyvenimui, išlaikyti šeimą ir kt.**

Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatyme²¹ (URI) numatyta, kad asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, kurių laisvės atėmimo laikotarpis buvo ilgesnis kaip 6 mėnesiai, yra papildomai remiami darbo rinkoje (URI – 1 d. 9 p.). Nagrinėjamai asmenų kategorijai teikiamos nemokamos užimtumo rėmimo bendrosios paslaugos: 1) informavimas; 2) konsultavimas; 3) tarpininkavimas įdarbinant; 4) užimtumo rėmimo individualios veiklos planavimas. Be to, jiems siūlomas (jeigu jie yra bedarbiai) profesinis mokymas²², neformalus švietimas²³, taip pat jų įdarbinimas subsidijuojamas²⁴, galimi viešieji darbai²⁵.

Paminėtina ir tai, kad yra sudarytos teisinės prielaidos asmenims užsitikrinti profesinį mokymą laisvės atėmimo vietoje. Profesinio mokymo įstatymas²⁶ numato, kad asmenims, kuriems atimta ar apribota laisvė, Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka turi sudaryti sąlygas mokytis specialiose auklėjimo ar baudmės atlikimo vietose. Šių grupių asmenų profesinis mokymas derinamas su socialinės integracijos priemonėmis (PMĮ 17 str. 1–2 d.).

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje galioja Socialinių įmonių įstatymas (SIĮ)²⁷. Socialinių įmonių tikslas – įdarbinti tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje; skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją bei mažinti socialinę atskirtį (SIĮ 2 str.).

Socialinių įmonių įstatyme tikslinių asmenų grupėms priskiriami asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, kai laisvės atėmimo laikotarpis jiems buvo ilgesnis kaip 6 mėnesiai ir jie ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo jų paleidimo iš pataisos įstaigų dienos yra įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, jei šios registracijos trukmė yra ne trumpesnė kaip 6 mėnesiai. Klausimas, kiek yra socialinių įmonių nagrinėjamose savivaldybių teritorijose, kiek jose dirba minėtų asmenų ir kt.

²¹ Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 73-2762.

²² Bedarbiams profesinis mokymas organizuojamas siekiant suteikti kvalifikaciją arba (ir) ugdyti profesinius gebėjimus (URĮ 23 str.).

²³ Neformalus švietimas organizuojamas siekiant bedarbiams padėti tobulinti turimą kvalifikaciją, atnaujinti profesines žinias ir (ar) praktinius įgūdžius, reikalingus įsidarbinti, bei supažindinti su profesijomis (URĮ 24 str.).

²⁴ Darbdaviams, įdarbinusiems asmenis, grįžusius iš laisvės atėmimo vietų, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį mokama subsidija, kuri lygi darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto asmens darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms kompensuoti. Šios subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio (URĮ 26 str. 3 d.).

²⁵ Viešieji darbai organizuojami tik laikino pobūdžio visuomenei naudingiems darbams atlikti. Jie turi padėti palaikyti ir (ar) plėtoti vietos bendruomenės socialinę infrastruktūrą. Viešųjų darbų sąrašą, suderinusi su teritorine darbo birža, tvirtina savivaldybė. Viešuosius darbus organizuoja teritorinės darbo biržos kartu su savivaldybėmis. Viešųjų darbų programą (projektus) tvirtina savivaldybė (URĮ 28 str. 1–2 d.).

²⁶ Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 43-1627.

²⁷ Lietuvos Respublikos Socialinių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 96-3519.

Kitas svarbus aspektas nagrinėjant asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, užimtumą – vietinės užimtumo iniciatyvos. Paminėtina, kad kiekvienais metais savivaldybės teikia atskirus projektus, kurie leidžia užtikrinti specifinius poreikius savivaldos lygmenyje. 2008 m. tarp projektų teikėjų buvo Alytaus rajono ir Klaipėdos miesto savivaldybės²⁸, o 2009 m. – Alytaus miesto bei Alytaus rajono savivaldybės²⁹. Klausimas, kiek buvo atsižvelgta į nagrinėjamą asmenų kategoriją, ar užsiminta apie ŽIV/AIDS problematiką, atitinkamų asmenų užimtumo organizavimą.

²⁸ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 m. spalio 22 d. įsakymas Nr. A1-292 „Dėl Savivaldybių ir savivaldybių seniūnijų teritorijų, kuriose 2008 metais bus įgyvendinami vietinių užimtumo iniciatyvų projektai, sąrašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007 m. spalio 25 d. Nr. 110-4527.

²⁹ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. A1-413 d. „Dėl Savivaldybių (seniūnijų) teritorijų, kuriose 2009 metais bus įgyvendinami vietinių užimtumo iniciatyvų projektai, sąrašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008 m. gruodžio 16 d. Nr. 144-5790.

3. Socialinė parama asmenims, paleistiesiems iš laisvės atėmimo įstaigų, teikiant finansinę ir nepiniginę paramą

Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse numatyta, kokia (BVK 182 str.) pagalba suteikiama iš pataisos įstaigų ir areštinių paleidžiamiesiems asmenims:

- Paleidžiamų iš pataisos įstaigų arba areštinių asmenų **kelionės į jų gyvenamąją vietą išlaidas apmoka bausmę vykdžiusi institucija.**

- Paleidžiami iš pataisos įstaigų asmenys **aprūpinami maisto produktais arba pinigais kelionei** pagal nustatytas normas. Paleidžiami asmenys, **kurie neturi pagal sezoną reikiamų drabužių, avalynės ir lėšų jiems įsigyti, drabužiais ir avalyne pagal sezoną aprūpinami nemokamai.**

- Paleidžiamiesiems iš pataisos įstaigų asmenims **gali būti skirta vienkartinė negražinama iki 1 MGL dydžio pašalpa.**

2003 m. patvirtinta „Socialinės paramos nuteistiesiems fondo“³⁰ sudarymo ir jo lėšų naudojimo tvarka³¹, kuri reglamentuoja vienkartinę iki vieno minimalaus gyvenimo lygio (MGL – 130 Lt) dydžio pašalpas išmokėti paleidžiamiesiems iš pataisos įstaigų nuteistiesiems, neturintiems pakankamai (vieno minimalaus gyvenimo lygio dydžio ir daugiau) pinigų asmeninėje sąskaitoje.

Ši vienkartinė pašalpa gali būti nemokama, jeigu nuteistasis paskutinius 3 mėnesius turėjo pakankamai (vieno minimalaus gyvenimo lygio dydžio ir daugiau) pinigų asmeninėje sąskaitoje.

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje yra priimtas atskiras Vyriausybės nutarimas dėl socialinės paramos teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalnimo vietų, socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų, ir šių asmenų įdarbinimo.³²

Taigi socialinė parama teikiama asmeniui, jeigu grįžęs iš laisvės atėmimo, kardomojo kalnimo vietos ar socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigos jis kreipėsi į savivaldybės Socialinės paramos skyrių **per 2 mėnesius**. Asmeniui, sąmoningai nesilaikančiam nustatytų socialinės paramos gavimo sąlygų, socialinė parama gali būti sumažinta arba nutraukta. Be to, asmuo privalo suteikti informaciją, kurios reikia socialinei paramai gauti, ir atsako už jos teisingumą.

Asmeniui, grįžusiam iš laisvės atėmimo įstaigų, socialinė parama teikiama pinigais arba nepinigine forma (teikiamos socialinės paslaugos):

1. **Socialinė parama teikiama pinigais:** vienkartinė pašalpa, skiriama savivaldybės sprendimu.

2. **Socialinė parama, teikiama nepinigine forma** (teikiamos socialinės paslaugos):

2.1. išduodamas laikinasis piliečio pažymėjimas asmeniui, kuriam ne dėl jo kaltės asmens dokumentai nebuvo išduoti laisvės atėmimo vietoje (remiantis pažymėjimu, išduotu laisvės atėmimo, kardomojo kalnimo vietos ar socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigos administracijos);

³⁰ Pastaba: Socialinės paramos nuteistiesiems fondas sudaromas kiekvienoje pataisos įstaigoje ir areštinėje.

³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 14 d. nutarimas Nr. 475 „Dėl Socialinės paramos nuteistiesiems fondo sudarymo ir jo lėšų naudojimo tvarkos patvirtinimo“ ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo Nr. 1440 „Dėl socialinės paramos teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalnimo vietų, socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų, ir šių asmenų įdarbinimo pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2003 m. balandžio 18 d. Nr. 37-1617.

³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 1440 „Dėl socialinės paramos teikimo asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalnimo vietų, socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų, ir šių asmenų įdarbinimo“. *Valstybės žinios*. 1996 m. gruodžio 11 d. Nr. 119-2796.

2.2. teikiama informacija ir konsultacijos;

2.3. teikiama apnakvindinimo laikinuose namuose (nakvynės namuose) iki 6 mėnesių paslauga;

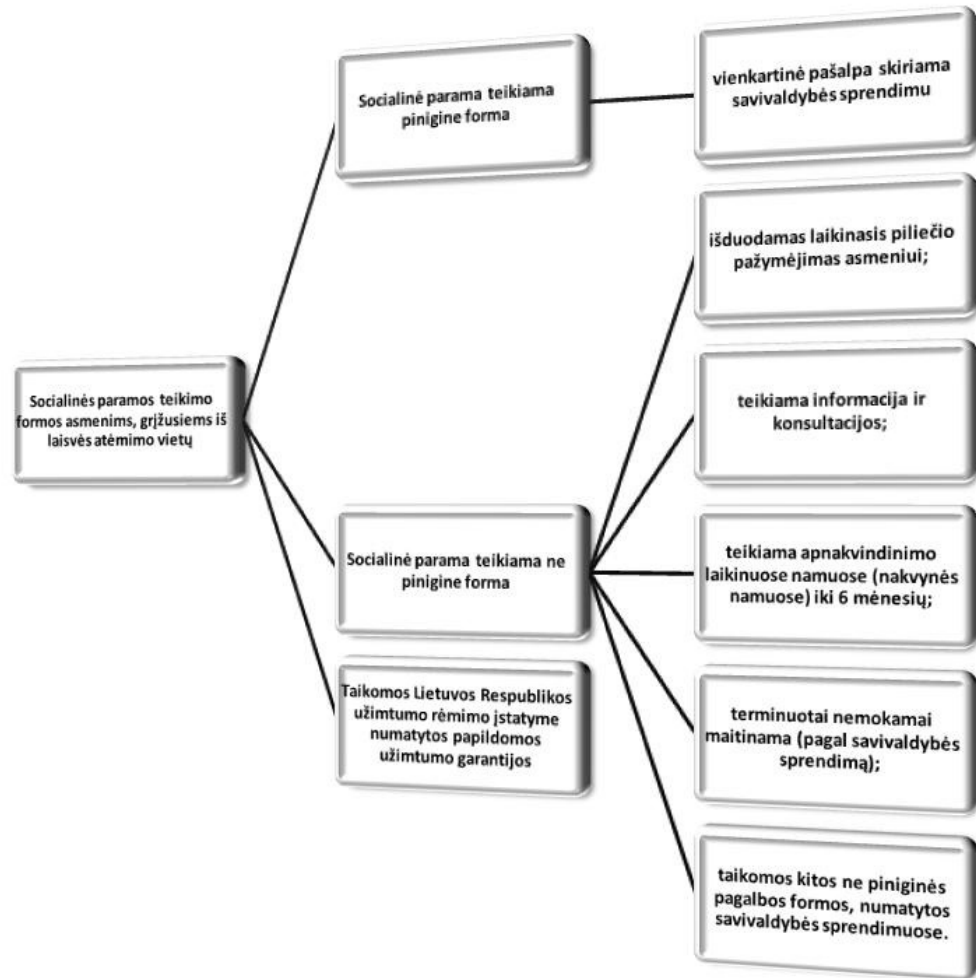
2.4. terminuotai nemokamai maitinama (pagal savivaldybės sprendimą);

2.5. taikomos kitos nepiniginės pagalbos formos, numatytos savivaldybės sprendimuose.

3. Taikomos Lietuvos Respublikos Užimtumo rėmimo įstatyme numatytos papildomos užimtumo garantijos, jeigu jie užsiregistruoja teritorinėje darbo biržoje per 6 mėnesius po grįžimo iš anksčiau išvardytų įstaigų.

Paminėtina ir tai, kad siekdamas užtikrinti socialinę paramą asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalinimo vietų ar socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų, savivaldybės gali nuspręsti **steigti socialinės adaptacijos tarnybas**.

2 pav. Socialinės paramos teikimo formos grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų.

4. Socialinių paslaugų, susijusių su asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo įstaigų, apnakvindinimu, reglamentavimas

Tenka pastebėti, kad dalis asmenų, kurie yra paleidžiami iš laisvės atėmimo vietų, neturi pastovios gyvenamosios vietos, yra nutraukę santuoką, ryšius, praradę profesinius įgūdžius, o nedarbo lygis Lietuvoje didėja kasdien. Tad socialinės paslaugos, susijusios su asmenų apnakvindinimu, laikino būsto suteikimu ir pan., yra itin aktualios.

Čia paminėtinas Vyriausybės nutarimas „Dėl nakvynės namų³³ steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems kitiems asmenims ir jų įdarbinimo“³⁴, kuriame savivaldybėms nurodyta:

1. Teritorinių darbo biržų teikimu nustatyti darbdaviams asmenų, grįžusių iš įkalinimo vietų, įdarbinimo arba darbo vietų steigimo kvotas.
2. Jeigu savivaldybės teritorijoje nenumatoma steigti nakvynės namų, jos turi kartu su įmonėmis, įstaigomis bei organizacijomis sudaryti sąlygas apgyvendinti asmenis, grįžusius iš įkalinimo vietų, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų, skirstymo punktų ir neturinčius nuolatinės gyvenamosios vietos (sudaryti specialų bendrabučių rezervą).
3. Prireikus išplėsti Socialinės globos skyrius ir turėti juose socialinės psichologijos darbuotojus darbui su žmonėmis, kuriems būtina padėti socialiai reabilituotis visuomenėje. Šioje veikloje socialinės globos skyriai turi glaudžiai bendradarbiauti su policijos komisariatais.

4.1. Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo įstaigų, teisė į socialinio būsto nuomą

Socialinio būsto nuoma Lietuvoje yra viena iš kelių galimybių laikinai užsitikrinti gyvenamąją vietą socialiai remtiniams asmenims. Iš laisvės atėmimo įstaigų grįžę asmenys minėtajai grupei priskiriami tik esant atitinkamiems bendriems kriterijams, t. y. teisė į socialinį būstą priklauso nuo to, ar minėti asmenys turi sukūrę jauną šeimą, augina tris ir daugiau vaikų ir t. t. Iš esmės tik vienoje grupėje minima šiame tyrime nagrinėjama asmenų kategorija – tai buvusių našlaičių ar be tėvų globos likusių asmenų (trečioji) grupė. Į šį sąrašą įrašomi buvę našlaičiai ir be tėvų globos likę asmenys ar jų šeimos, kurie pasibaigus jų globos ar **laisvės atėmimo terminui yra ne vyresni kaip 35 metų**.

³³ **Nakvynės namų steigimo pagrindiniai principai:** 1. Nakvynės namai – tai lovų tipo nakvynės vieta, kurioje laikinai už nustatytą mokestį apgyvendinami asmenys, dažniausiai paleisti iš įkalinimo vietų, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų, skirstymo punktų ir neturintys nuolatinės gyvenamosios vietos, pagal nurodytą įstaigų siuntimus. 2. Nakvynės namų paskirtis – padėti laikinai apgyvendinamiems asmenims, praradusiems socialinius ryšius, grįžti į normalų gyvenimą, nutraukti ryšius su nusikalstamu pasauliu, skatinti susirasti darbą bei nuolatinę gyvenamąją vietą. 3. Nakvynės namų steigimo tikslas – padėti spręsti nusikalstamumo problemą, sumažinti lindynių įtaką asocialiems asmenims. 4. Nakvynės namus steigia miestų (rajonų) valdybos ir jie yra šių valdybų reguliavimo sferoje. 5. Asmenys į nakvynės namus dažniausiai priimami ne ilgiau kaip šešioms mėnesiams. 6. Pirmą mėnesį nakvynės namuose asmenys apgyvendinami nemokamai. Pradedant antruoju mėnesiu iš jų imamas kas mėnesį didėjantis mokestis, priklausantis nuo buvimo nakvynės namuose trukmės. Apmokėjimo už gyvenimą nakvynės namuose tvarką nustato miesto (rajono) valdyba. 7. Asmenys, gyvenantys nakvynės namuose, nustatyta tvarka gali būti telkiami viešiesiems ir kitiems apmokamiems darbams. 8. Nakvynės namuose įrengiama atskira patalpa sergantiesiems aktyvia plaučių tuberkuliozės forma. 9. Asmenys, gyvenantys nakvynės namuose, privalo laikytis vidaus tvarkos taisyklių, kurias nustato miesto (rajono) valdyba, o jeigu jų nesilaiko, šalinami iš nakvynės namų. 10. Nakvynės namus inspektuoja policijos komisariatai. 11. Nakvynės namų darbui organizuoti pasitelkiamos įvairios visuomeninės organizacijos.

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 318 „Dėl nakvynės namų steigimo grįžusiems iš įkalinimo vietų bei kai kuriems kitiems asmenims ir jų įdarbinimo“. *Valstybės žinios*. 1992 m. birželio 30 d. Nr. 18-540.

Galima apibendrinti, kad iš LAV grįžę asmenys dėl savo turimo teistumo nėra diskriminuojami, t. y. įstatymas nenumato papildomų reikalavimų, jo teisių į socialinį būstą suvaržymo. Kita vertus, susipažinus su socialinių būstų situacija Lietuvoje (bent jau didmiesčiuose) konstatuotina, kad socialinių būstų pasiūla yra itin menka, o norinčiųjų juose apsigyventi paklausa ją viršija kelis tūkstančius kartų.

5. ŽIV infekuotų ir AIDS sergančių nuteistųjų laikymo laisvės atėmimo įstaigose specifika

Kalėjimų departamento įsakymu³⁵ patvirtintos „Nuteistųjų, kuriems įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu paskirta arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, paskyrimo į konkrečią pataisos įstaigą ar areštinę tvarka (taisyklės)“, kuriose nurodoma, kur atitinkamos kategorijos asmuo turi atlikti laisvės atėmimo bausmę. Tarp nuteistųjų išskiriami asmenys, kurie turi žmogaus imunodeficito virusą (ŽIV). Minėtose taisyklėse nurodoma, kad imunodeficito virusu infekuoti nuteistieji, raštiškai pareiškę norą būti izoliuoti, turi būti skiriami į laisvės atėmimo įstaigų **lokalinius sektorius** atsižvelgiant į esamą juose gyvenamųjų vietų skaičių. Kai kurios nuostatos dubliuojamos ir vidaus reikalų ministro įsakyme „Dėl nuteistųjų, infekuotų ŽIV, laikymo laisvės atėmimo vietose“³⁶.

Tačiau Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. R(98) 7 „Dėl etinių ir organizacinių sveikatos priežiūros aspektų įkalinimo įstaigose“ nurodoma, kad infekuotų ŽIV asmenų atžvilgiu negali būti taikoma jokia segregacijos³⁷ forma (p. 39).

Be to, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R(93)6 „Dėl infekcinių ligų, taip pat AIDS, kontrolės aspektų bei susijusių sveikatos problemų įkalinimo įstaigose“ nurodo, kad atsižvelgiant į tai, jog segregacija, izoliacija ar užimtumo, sporto bei poilsio apribojimai netaikomi ŽIV infekuotiems asmenims laisvėje, tokio paties požiūrio turi būti laikomasi kalbant ir apie ŽIV infekuotus kalinius (p. 9).

Paminėtina, kad Seimo kontrolierė kreipėsi į Kalėjimų departamentą prašydama paaiškinti, kokių tikslų siekiama ir kokiais teisiniais argumentais remiamasi skiriant ŽIV infekuotus nuteistuosius į Alytaus PN, taip pat informuoti, ar žinant, kad Alytaus PN ŽIV infekuoti nuteistieji laikomi kartu su kitais nuteistaisiais, Kalėjimų departamente buvo svarstoma galimybė ŽIV infekuotus nuteistuosius skirti ne tik į Alytaus PN. Seimo kontrolierės nuomone, į konkrečią pataisos įstaigą nuteistasis turėtų būti skiriamas pirmiausia atsižvelgus į jo padaryto nusikaltimo sunkumą, o **ŽIV infekcijos diagnostika ir gydymu reikia rūpintis visose įkalinimo vietose**³⁸.

Taigi situacija dviprasmiška. Iš vienos pusės, nuteistųjų atžvilgiu negalima taikyti segregacijos, juos diskriminuoti, stigmatizuoti dėl ligos. Iš kitos pusės, laiku suteikta ir tinkama sveikatos priežiūros paslauga, specialių paslaugų užtikrinimas, nuteistųjų stebėseną šiuo laikotarpiu itin sudėtinga, matyt realiai net sunkiai įsivaizduojama visose pataisos įstaigose (realistinis-pragmatiškas požiūris).

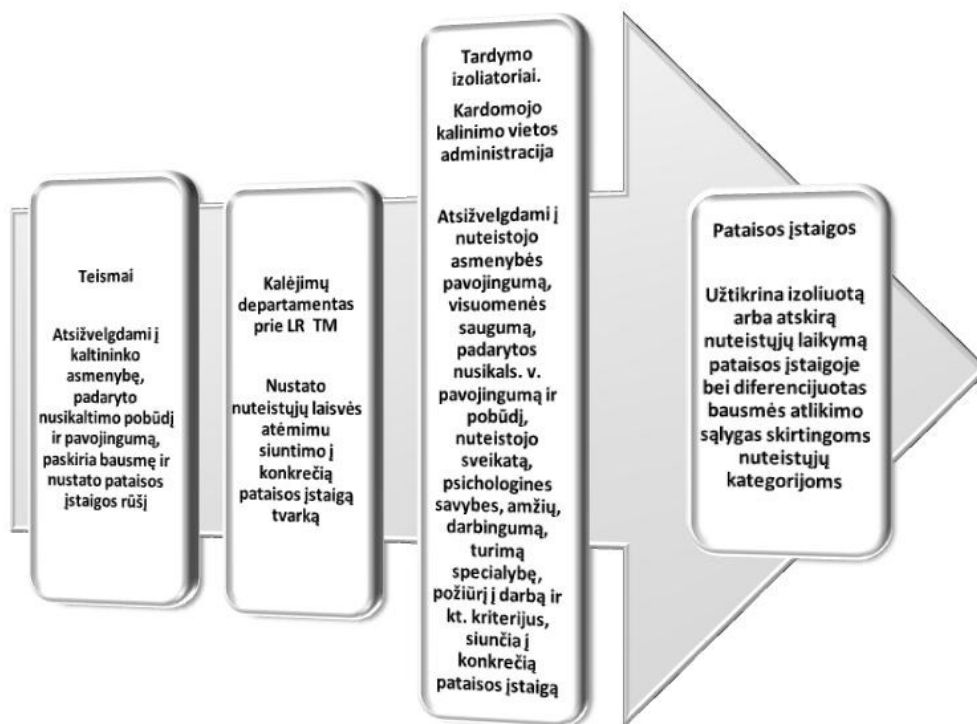
³⁵ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2003 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. 4/07-71 „Dėl nuteistųjų, kuriems įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu paskirta arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, paskyrimo į konkrečią pataisos įstaigą ar areštinę tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003 m. balandžio 25 d. Nr. 39-1804.

³⁶ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 1999 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. 704 „Dėl vidaus reikalų ministro 1999 m. sausio 22 d. įsakymo Nr. 36 „Dėl nuteistųjų, infekuotų ŽIV, laikymo laisvės atėmimo vietose“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2000 m. sausio 5 d. Nr. 1-26.

³⁷ Segregacija (lot. „segratio“ – atskyrimas) – faktinis arba teisinis atskyrimas, asmens izoliavimas nuo kitų asmenų grupės.

³⁸ Lietuvos Seimo kontrolieriaus įstaiga. *Informacinis biuletenis*, 2005 m. Prieiga per internetą: <<http://www.lrski.lt/files/157.pdf>>.

3 pav. Kas ir kaip turi atsižvelgti į nusikaltusiojo „specifiką“.

6. Informavimas apie nuteistojo asmens paleidimą iš laisvės atėmimo įstaigos

Siekiant nuteistojo efektyvesnio integravimo į visuomenę, jo įtraukimo į darbinę ar/ir ugdomąją veiklą ir kt., būtina numatyti aiškią informacijos perdavimo tvarką tarp penitencinių, teisėsaugos institucijų bei kitų organizacijų, teikiančių socialines bei sveikatos priežiūros paslaugas.

Kalėjimų departamentas yra parengęs tvarką, kuri numato, kokiais atvejais ir kam siunčiama informacija apie asmenis, paleidžiamus iš LAV. Taigi laisvės atėmimo įstaiga privalo atlikti pranešimų parengimą ir išsiuntimą į:

1. **Policijos komisariatą**, t. y. tos vietovės, į kurią nuteistasis vyks po paleidimo iš laisvės atėmimo vietos³⁹.
2. **Savivaldybės Socialinės paramos skyrių** (jeigu prašyme pageidaujama padėti susirasti gyvenamąją vietą).
3. **Vaiko teisių apsaugos tarnybą** (kai paleidžiamas nepilnametis).
4. **Teritorinę darbo biržą** (jeigu prašyme pageidaujama padėti įsidarbinti, išskyrus nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namus)⁴⁰.
5. **Pataisos inspekciją** (tais atvejais, kai nuteistasis rengiamas lygtiniam atleidimui nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą (LR BK 77 str.) arba lygtiniam paleidimui iš pataisos įstaigos (LR BVK 157 str.).
6. **Nepilnamečio tėvams, globėjams (rūpintojams) ar artimiesiems giminaičiams**, kuriems pranešama apie asmens paleidimo dieną ir kviečiama sutikti išleidžiamą asmenį.

6.1. Pasikeitimas informacija su savivaldybėmis apie asmenis, paleidžiamus iš laisvės atėmimo vietų, sergančius priklausomybės, infekcinėmis ligomis

2004 m. Teisingumo ministerijoje buvo patvirtinta pasikeitimo informacija su savivaldybėmis apie asmenis, paleidžiamus iš laisvės atėmimo vietų, sergančius priklausomybės, infekcinėmis ligomis, tvarka⁴¹. Šiuo metu yra reglamentuota minėtos informacijos teikimo tvarka ir sąlygos savivaldybių institucijoms ir joms pavaldžioms įstaigoms, teikiančioms sveikatos priežiūros ir (ar) reabilitacijos paslaugas asmenims, sergantiems priklausomybės ar (ir) infekcinėmis ligomis, siekiant užtikrinti šių asmenų sveikatos priežiūros tęstinumą, reabilitaciją ir integraciją į visuomenę.

Aukščiau paminėta tvarka reglamentuoja:

1. Informacija apie nuteistojo (kalinamojo) sveikatos būklę yra konfidenciali ir gali būti teikiama tik gavus raštišką šio asmens sutikimą teikti informaciją jam žinomam tikslu konkrečiam duomenų gavėjui arba vadovaujantis Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymu (Žin., 1996, Nr. 102-2317), informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos

³⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktoriaus ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003 m. liepos 30 d. įsakymas Nr. 4/07-143/v-435 „Dėl pasikeitimo informacija tarp Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pavaldžių laisvės atėmimo vietų bei pataisos inspekcijų ir aukštesnės bei žemesnės pakopos policijos komisariatų“. *Valstybės žinios*. 2003 m. Nr. 77-3561.

⁴⁰ Lietuvos darbo biržos generalinio direktoriaus ir Kalėjimų departamento direktoriaus 2003 m. rugpjūčio 1 d. įsakymo Nr. V-182/4/07-145 1.2.1 p.

⁴¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-97 „Dėl pasikeitimo informacija su savivaldybėmis apie asmenis, paleidžiamus iš laisvės atėmimo vietų, sergančius priklausomybės, infekcinėmis ligomis, tvarkos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004 m. balandžio 30 d. Nr. 70-2473.

apsaugos ministro 2001 m. vasario 1 d. įsakymu Nr. 65 (Žin., 2001, Nr. 13-405). Ši nuostata teisinga, tačiau galimas ir kitas klausimo sprendimas, kuris ne tik nepažeistų konfidencialumo principo, bet ir užtikrintų paciento sveikatos priežiūros paslaugų tęstinumą. Manoma, kad galima atsisakyti „pažymų“ modelio ir patvirtinti tvarką, kai atitinkamai sveikatos priežiūros įstaigai būtų perduodama visa paciento sveikatos priežiūros byla, t. y. byla „keliauja“ kartu su pacientu, ji nepaliekama Kalėjimų departamento archyvuose.

2. Savivaldybių institucijos ir įstaigos, norinčios gauti šioje tvarkoje nurodytą informaciją, laisvės atėmimo vietai pateikia raštišką prašymą informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos nustatyta tvarka. Prie prašymo pridedamas nuteistojo (kalinamojo) raštiškas sutikimas teikti informaciją jam žinomu tikslu konkrečiam duomenų gavėjui. Ši nuostata taip pat kelia pagrįstų abejonių, mat savivaldybėms nėra privaloma prašyti informacijos apie nagrinėjamus asmenis iš LAV ir pataisos inspekcijų, galų gale, jos negali žinoti, kur ir kada reikia kreiptis. Iš esmės ši tvarka veiksminga, kai savivaldybėje kyla probleminė situacija, kurios sprendimui reikia papildomos informacijos. Tačiau jei kalbame apie laiku ir nepertraukiamai teikiamas socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugas ar jų planavimą, vargu ar ši tvarka būtų veiksminga.
3. Laisvės atėmimo vietos vadovas sprendžia apie informacijos suteikimo tikslingumą vadovaudamasis paciento konfidencialumo nuostatomis ir atsižvelgdamas į laisvės atėmimo vietos sveikatos priežiūros ir socialinės reabilitacijos tarnybų išvadą. Taigi šioje nuostatoje teigiama, kad laisvės atėmimo vietos vadovas sprendžia apie informacijos suteikimo tikslingumą. Keltinas klausimas, ar įstaigos vadovas yra kompetentingas spręsti šį klausimą.
4. Informaciją apie nuteistuosius (kalinamuosius) rengia laisvės atėmimo vietos sveikatos priežiūros ir socialinės reabilitacijos tarnybos, lydraštį pasirašo laisvės atėmimo vietos vadovas ar jo pareigas einantis pareigūnas. Apie asmenis, lygtinai atleistus nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinai paleistus iš pataisos įstaigos ir esančius pataisos inspekcijos įskaitoje, informaciją suteikia pataisos inspekcija. Taigi savivaldybės turi „gaudyti“ informaciją iš dviejų šaltinių. Suprantama, kad informaciją iš pataisos inspekcijų gauti paprasčiau: jos veikia teritorinių apskričių principu, tad pasikeitimas informacija gali būti mažiau komplikuoatas, o to nepasakytume apie informacijos gavimą iš LAV, kurios išsibarsčiusios po visą Lietuvą.

7. Sergančių asmenų paleidimo iš pataisos įstaigų ypatumai

Laisvės atėmimo vietos gydymo įstaigoje laikomas sergantis asmuo, kuriam reikalinga stacionari medicinos pagalba, paleidimo dieną jo rašytiniu sutikimu už valstybės lėšas pervežamas į valstybės ar savivaldybės asmens sveikatos priežiūros viešąją įstaigą.

Apie pervežimą nedelsiant pranešama paleidžiamo ligonio sutuoktiniui, sugyventiniui arba artimiesiems giminaičiams.

Laisvės atėmimo vietos gydymo įstaigoje laikomas sunkiai sergantis asmuo, kurio paleidimo dieną pagal gydytojų išvadą negalima pervežti į valstybės ar savivaldybės asmens sveikatos priežiūros viešąją įstaigą, paliekamas laisvės atėmimo vietos gydymo įstaigoje. Jeigu šis asmuo nesutinka pasilikti, pataisos įstaigos administracija privalo nedelsdama iškviesti Sveikatos apsaugos ministerijos ir Teisingumo ministerijos atstovus bei ligonio sutuoktinį, sugyventinį arba artimuosius giminaičius.

Jeigu paleidžiamas asmuo ir toliau nesutinka pasilikti laisvės atėmimo vietos gydymo įstaigoje, jo ir (arba) jo sutuoktinio, sugyventinio ar artimųjų giminaičių rašytiniu sutikimu pervežamas į valstybės ar savivaldybės asmens sveikatos priežiūros viešąją įstaigą ar kitą sveikatos priežiūros įstaigą (LR BVK 181 str.).

8. Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinis ir socialinis švietimas

Statistika rodo, kad dažnas nuteistasis turi tik pradinį išsilavinimą, o dalis apskritai yra neraštingi, tad kiekviena jų teisinio ir apskritai socialinio švietimo priemonė yra būtina. 2007 m. nuteistieji, neturintys jokio išsilavinimo ar turintys pradinį išsilavinimą, sudarė 22 proc. viso nuteistųjų skaičiaus, o tai yra kiek daugiau negu 1/5⁴².

2001 m. parengta speciali asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programa⁴³.

Ši programa yra sudėtinė Nuteistųjų integracijos į visuomenę programos, vykdomos kiekvienoje laisvės atėmimo vietoje, dalis. Programos tikslas – suteikti asmenims, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinių ir socialinių žinių, kad jie galėtų adaptuotis nuolat kintančioje visuomenėje ir sugebėtų teisėtais būdais tenkinti savo socialinius poreikius. Vykdam šią programą siekiama ugdyti joje dalyvaujančių nuteistųjų gyvenimo įgūdžius: gebėjimą prisitaikyti visuomenėje ir pozityviai elgtis, suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti pozityvius gebėjimus visą gyvenimą.

Vykdam šią programą rengiami paleisti nuteistieji bendrais bruožais supažindinami su Lietuvos Respublikos teisine sistema ir detalai – su šios sistemos kontekste galiojančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, aktualiais paleistam iš laisvės atėmimo vietos asmeniui, taip pat su institucijomis, realizuojančiomis minėtų teisės aktų nuostatas. Ši programa vykdoma užsiėmimų forma (užsiėmimų tematika žr. priede Nr. 1).

⁴² A. Gončarko. *Nuteistųjų laisvės atėmimu teisės ir jų įgyvendinimas pagal Lietuvos ir Prancūzijos bausmių vykdymo įstatymus*. Disertacija (Teisė 01 S), MRU 2008, p. 53.

⁴³ Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programa, patvirtinta KD prie LR TM direktoriaus 2001 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 112 (KD prie LR TM direktoriaus 2003 m. rugsėjo 24 d. įsakymo Nr. 4/07-174 redakcija).

9. Pataisos inspekcijų veikla dirbant su asmenimis, lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų, lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą

2001 m. buvo įsteigtos 5 regioninės pataisos inspekcijos⁴⁴, kurios privalo padėti integruotis į visuomenės gyvenimą asmenims, lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų, lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, pagal kompetenciją teikti socialinę paramą nuteistiesiems, esantiems pataisos inspekcijos įskaitoje.

Šiame tyrime domina⁴⁵:

- Vilniaus regiono pataisos inspekcijos Alytaus miesto ir rajono pataisos inspekcija.
- Klaipėdos regiono pataisos inspekcijos Klaipėdos miesto pataisos inspekcija.

Pavienė regioninė pataisos inspekcija⁴⁶:

1. Kontroliuoja, kaip nuteistasis vykdo teismo skirtus įpareigojimus, laikosi apribojimų ir specialių reikalavimų.
2. Prižiūri nuteistuosius, padeda jiems prisitaikyti prie socialinių ir ekonominių sąlygų.
3. Teikia nuteistiesiems socialinę ir psichologinę pagalbą, prisitaikymui visuomenėje būtiną informaciją, asmeninę paramą.
4. Padeda nuteistiesiems integruotis į visuomenę.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2001 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. 275 „Dėl Kalėjų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionų pataisos inspekcijų įsteigimo“.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 261 „Dėl Kalėjų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionų pataisos inspekcijų nuostatų patvirtinimo“.

⁴⁶ **Plačiau:** 1. Organizuoja teismų nuosprendžių ir nutarčių dėl <...> bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, baudžiamojo poveikio priemonės – nemokamų darbų – vykdymą. 2. Kontroliuoja, kaip nuteistieji vykdo nustatytas pareigas ir laikosi nustatytų draudimų. 3. Tvarko <...> asmenų, lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų, lygtinai atleistų nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, asmenų, kuriems paskirta baudžiamojo poveikio priemonė (nemokami darbai), įskaitą, užtikrina jų asmens bylų ir kitų dokumentų tvarkymą ir atidavimą į archyvą. 4. Kontroliuoja, ar nuteistieji, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, arba asmenys, lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų, nedaro teisės pažeidimų. 5. Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka susitinka ir bendrauja su nuteistaisiais, tikslina informaciją apie jų gyvenamąją vietą. 6. Taiko nuteistiesiems arba teikia teismui taikyti įstatymų nustatytas poveikio priemones už paskirtų įpareigojimų ar pareigų nevykdymą, draudimų nesilaikymą ir teisės pažeidimus, skiria nuteistiesiems įstatymų nustatytas paskatinimo priemones už dorą elgesį ir stropų darbą, pavyzdinę draudimų laikymąsi, įpareigojimų vykdymą. 7. Dirba individualų darbą su regiono PI įskaitoje esančiais nuteistaisiais atsižvelgdama į jų asmenybę, elgesį bausmės atlikimo metu ir kitas aplinkybes bei informuoja juos apie jų teisinę padėtį. 8. Vykdo Kalėjų departamento direktoriaus ar regiono PI direktoriaus patvirtintas ir suderintas su Kalėjų departamentu socialinės integracijos programas lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų asmenims ir lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenims. 9. Skatina nuteistuosius dalyvauti socialinėje integracijoje ir aktyviai bendradarbiauti. 10. Teikia asmeninę ir socialinę paramą regiono PI įskaitoje esantiems asmenims, atsižvelgdama į jų poreikius. 11. Padeda išdarbinti darbingiems lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų ir lygtinai atleistiems nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą asmenims. 12. Apibendrina ir analizuoja savo darbo rezultatus, teikia teisės aktų nustatytas statistikos ir kitas ataskaitas. 13. Organizuoja asmenų, esančių regiono PI įskaitoje, ir į inspekciją besikreipiančių kitų asmenų priėmimą asmeniniais klausimais, pagal kompetenciją nagrinėja jų pasiūlymus, prašymus, pareiškimus ir skundus. 14. Atlieka kitas teisės aktų nustatytas funkcijas.

Pagrindinės priemonės, kuriomis pataisos inspekcijų pareigūnai užtikrina nuteistų asmenų socialinę integraciją ir reabilitaciją, yra:

1. Tam tikri elgesio su nuteistuoju standartai (Pataisos inspekcijų pareigūnų elgesio ir bendravimo su asmenimis, esančiais pataisos inspekcijų įskaitoje, bendrosios taisyklės).
2. Socialinės integracijos programa.
3. Socialinės reabilitacinės programos.
4. Bendradarbiavimas su kitomis valstybinėmis ir nevalstybinėmis organizacijomis.
5. Įtraukti visuomenę į nuteistų asmenų bausmės vykdymo procesą.

9.1. Lietuvos probacijos sistema

Pažangios Europos valstybių penitencinės sistemoms būdingas plačiai taikomas probacijos institutas. **Probacija** – baudžiamosios atsakomybės realizavimo (bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų) forma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei, vykdoma taikant nuteistojo priežiūrą⁴⁷ ir teikiant jam socialinę paramą⁴⁸.

Lietuvoje probacijos sistema pradėta kurti, kai 2007 m. priimta „Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcija“⁴⁹.

Pagrindinė probaciją vykdanči institucija yra PI. Jos pareigūnų pagrindinį darbo krūvį sudaro probacijos vykdymas. Į pataisos inspekcijų įskaitą įrašyti nuteisti asmenys, kuriems paskirtos įvairių rūšių probacijos, sudaro vidutiniškai 79,5 proc. visų į pataisos inspekcijų įskaitą įrašytų nuteistų asmenų (1999 m. jie sudarė 92 proc., 2000 m. – 91 proc., 2001–2002 m. – 87 proc., 2003 m. – 90,5 proc., 2004 m. – 87 proc., 2005 m. – 81,8 proc. visų į pataisos inspekcijų įskaitą įrašytų nuteistų asmenų). Probacijos vykdymas daug sudėtingesnis už kitų bausmių ar baudžiamojo (auklėjamojo) poveikio priemonių vykdymą, jam reikia kur kas daugiau laiko ir darbo sąnaudų, todėl būtent dėl probacijos vykdymo susidaro toks didelis pataisos inspekcijų pareigūnų darbo krūvis.

Lietuvoje be pataisos inspekcijų vykdančią probaciją dalyvauja ir kitos valstybės bei savivaldybių institucijos ir įstaigos (policija, savivaldybių administracijos Socialinės paramos skyriai, Vaiko teisių apsaugos tarnybos, seniūnijos, teritorinės darbo biržos, švietimo įstaigos ir pan.). Pvz., policija ieško pasislėpusių nuteistųjų, teikia duomenis apie nuteistųjų padarytus teisės pažeidimus, pagal kompetenciją kontroliuoja nuteistiesiems skirtų draudimų ir įpareigojimų vykdymą ir pan. Savivaldybių administracijų Socialinės paramos skyriai teikia socialinę paramą nuteistiesiems, kuriems taikoma probacija. Teritorinės darbo biržos padeda nuteistiesiems įsidarbinti. Tačiau minėtų institucijų funkcijos šiame procese aiškiai neapibrėžtos ir neatribotos, nėra sukurta veiksminga institucijų bendradarbiavimo sistema.

Taigi tikslinga kurti šių institucijų sąveikos modelį vykdančią probaciją. Reikėtų nuosekliai reguliuoti probacijos procese dalyvaujančių institucijų funkcijas ir bendradarbiavimą. Veiksmingo

⁴⁷ **Nuteistojo priežiūra** – visuma priemonių, kuriomis siekiama užtikrinti, kad nuteistasis, kuriam paskirta probacija, laikytųsi jam nustatytą probacijos sąlygų.

⁴⁸ **Socialinė parama nuteistajam** – visuma socialinių, ekonominių, teisinių ir organizacinių priemonių, kuriomis siekiama atkurti arba sustiprinti nuteistojo, kuriam paskirta probacija, socialinio bendravimo gebėjimus, jo ir visuomenės santykius.

⁴⁹ LR Vyriausybė 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007 m. kovo 3 d. Nr. 27-989.

bendradarbiavimo priemonė būtų bendros duomenų apie nuteistuosius, kuriems taikoma probacija, ir jų padarytus teisės pažeidimus bazės sukūrimas.

Šiuo metu yra patvirtintas probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių planas (2008–2012 m.), tačiau kaip ir daugelio socialinių programų, skirtų rizikos asmenų grupėms, jos vykdymas yra sustabdytas arba nefinansuojamos plane numatytos priemonės.

9.2. Kalėjimų departamento socialinės rehabilitacijos programos

Kai kalbama apie asmenų, grįžusių iš LAV, socialinės rehabilitacijos programas, būtina išskirti atskiras programų grupes. Tai grupė programų (nuolatinės bei projektinės), kurios yra patvirtintos Kalėjimų departamento ir kurios praktiškai neatsispindi teisiniame reglamente.

Taigi būtina paminėti socialinės rehabilitacijos programas, kurias neva privalu vykdyti ir jos įgyvendinamos. 2003 m. Kalėjimų departamentas, siekdamas užtikrinti efektyvesnę socialinės paramos teikimą visiems asmenims, esantiems pataisos inspekcijų įskaitoje, bei siekdamas mažinti nusikalstamų veikų recidyvą, patvirtino tris programas: 1. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas panaudojant smurtą, socialinės rehabilitacijos programą. 2. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės rehabilitacijos programą. 3. Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas transporto eismo saugumui, socialinės rehabilitacijos programą.

Iš esmės daugiau reikėtų panagrinėti antrąją programą (Asmenų, padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės rehabilitacijos programą), nes ji formaliai turėtų apimti ir asmenis, kurie padarė nusikalstamas veikas būdami apsvaigę nuo narkotikų. Taigi koks šios programos turinys?

Programą sudaro 5 užsiėmimų kursas: ne mažiau kaip po 1 akademinę val. per savaitę arba per dvi savaites. Užsiėmimo metu nagrinėjamos šios temos: 1. Problemos, galinčios kilti piktnaudžiaujant alkoholiu. 2. Alkoholio vartojimas – sunkinanti aplinkybė padarius teisės pažeidimą. 3. Išvyka į programoje dalyvaujančio asmens gyvenamąją vietą. 4. Išvyka į priklausomybės ligų centrą (ar kitą įstaigą, kuri dirba su asmenimis, priklausomais nuo alkoholio). 5. Išvyka į muziejų. 6. Diskusija „Kodėl aš nenorėčiau, kad man artimas žmogus būtų priklausomas nuo alkoholio?“

Susipažinus su šių reabilitacinių programų turiniu keltinas jų efektyvumo, realaus įgyvendinimo ir naudos klausimas. Apskritai ar galima pasiekti reabilitacinių tikslų per 5 užsiėmimus, ar nagrinėjamos temos ir pačios priemonės yra korektiškos ir sudaro sėkmingos rehabilitacijos priemones? Minėta programa ne tik neduoda apčiuopiamų rezultatų, bet ir apsunkena pačių pataisos inspekcijų veiklą, nes pastarosios privalo formaliai vykdyti netikusias programas ir turi pateikti ataskaitas ir kt.

Paminėtina, kad pataisos inspekcijose be minėtų „popierinių“ programų yra vykdomos pažangios, gerą užsienio šalių praktika paremtos ir Lietuvoje adaptuotos rehabilitacijos programos⁵⁰, tad gal

⁵⁰ 2008 m. Vilniaus regiono PI tęsė Švedijos motyvuojančio pokalbio programos „Elgesys-pokalbis-pasikeitimas“ vykdymą, pagal kurią nuteistieji motyvuojami spręsti su priklausomybėmis nuo narkotinių medžiagų susijusias problemas, taip pat keisti nusikalstamą gyvenimo būdą. Vilniaus regiono PI pareigūnai šią programą taiko klientams, turintiems priklausomybę psichiką veikiančioms medžiagoms, taip pat ji gali būti taikoma ir asmenims, linkusiems pakartotinai nusikalsti. 2008 m. su šia programa dirbo 7 Vilniaus regiono PI pareigūnai 4 teritorinėse pataisos inspekcijose: Vilniaus m. ir r. PI, Švenčionių rajono pataisos inspekcijoje (toliau – Švenčionių r. PI), Elektrėnų pataisos inspekcijoje (toliau – Elektrėnų PI) ir Druskininkų miesto pataisos inspekcijoje (toliau – Druskininkų m. PI). Nuo 2007 m. dalyvavimą programoje tęsė 9 Vilniaus regiono PI įskaitoje esantys nuteistieji, iš

būtų tikslinga atsisakyti neveiksmingų programų vykdymo ir žmogiškuosius resursus koncentruoti į tai, kas tikrai veikia.

jų 2 asmenys išklausė visą programą. 2008 m. gegužės 19–23 d. Kalėjimų departamento Mokymo centre vyko mokymai pagal pirmą individualios elgesio korekcijos programos „Tik tu ir aš“ (angl. „One to One“) modulį. Juose dalyvavo ir Vilniaus regiono PI pareigūnai. Ši programa paruošta taip, kad veiktų kaip motyvacinis pokalbis, kuris įvertina ir bando padidinti motyvacijos lygį tam, kad keistųsi nusikalstamas elgesys. Ją sukūrė Didžiosios Britanijos pataisos programų ir kalėjimų istorijos specialistas Philipas Priestley, o mokymus vedė dvi licencijas turinčios dėstytojos iš Švedijos. Kitas šios mokymų programos modulis numatytas 2009 m. birželio 16–19 d. Šios programos vykdymas pradėtas nuo 2009 m. Šaltinis: *Veiklos ataskaita už 2008 m.* Kalėjimų departamento prie LR Teisingumo ministerijos Vilniaus regiono pataisos inspekcija.

10. Tyrimas „Klaipėdos ir Alytaus savivaldybių analizė teikiant socialines ir sveikatos paslaugas išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims“

10.1. Tyrimo metodika

Šioje dalyje pateikiama tyrimo analizė, kurią sudaro Alytaus ir Klaipėdos savivaldybėse esančių institucijų ir organizacijų anketinės apklausos ir abiejose savivaldybėse su asmenimis, grįžusiais iš LAV, diskusinės grupės duomenys.

10.2. Tyrimo tikslas

Nustatyti teikiamų socialinių ir sveikatos paslaugų, išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų Alytaus ir Klaipėdos savivaldybėse, spektrą ir prieinamumą, įvardyti esamas problemas ir jų priežastis ŽIV prevencijos kontekste.

10.3 Tyrimo uždaviniai

Tyrimo uždaviniai yra šie:

1. Nustatyti ir įvertinti paramą (medicininę, socialinę, psichologinę ir pan.), teikiamą padedant jau grįžusiems iš įkalinimo įstaigų asmenims reintegrotis į visuomenę ir sprendžiant iškilančias problemas.
2. Nagrinėti susijusių sričių institucijų, žinybų ir kitų veikėjų (pvz., nevyriausybinių organizacijų) vyraujančią veiklos praktiką, bendradarbiavimo ypatumus, informacijos kaupimo ir keitimosi būdus ir pan.
3. Išanalizuoti teikiamų paslaugų viešinimą ir jų prieinamumą.
4. Įvertinti įstaigų, teikiančių tikslinei grupei paslaugas, tarpusavio bendradarbiavimą.
5. Nustatyti, ar asmenys informuojami apie galimus pagalbos (socialinės, medicininės, psichologinės) šaltinius LAV ir koks asmenų parengimas paleisti juos iš LAV.
6. Ištirti asmenų, grįžusių iš LAV, nuomonę apie socialinių, sveikatos ir kt. paslaugų prieinamumą ir veiksmingumą.
7. Atskleisti, kokie yra pagrindiniai veikėjai, išėjusiųjų iš laisvės atėmimo vietų ir vartojančiųjų psichoaktyvias medžiagas diagnostikos bei gydymo srityje, susijusioje su ŽIV/AIDS, HBV, HCV.
8. Sudaryti paramos paslaugų (tinklo) asmenims sąrašą/žemėlapi.

10.4. Atranka ir imtis

Dvi tikslinės savivaldybės – Alytaus ir Klaipėdos – buvo pasirinktos, nes: 1) Klaipėdoje labiausiai iš visų Lietuvos miestų paplitęs ŽIV; Alytuje veikia pataisos įstaiga, kurioje buvo ŽIV protrūkis; 2) abi savivaldybės dalyvauja projekte „ŽIV/AIDS prevencija tarp švirkščiamųjų narkotikų vartotojų ir laisvės atėmimo vietose Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“ (UNODC projektas), ir jų atstovai yra įtraukti į UNODC projekto komitetą.

Tyrimo derinami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai. Pagrindinė forma, kaip buvo organizuojamas informacijos rinkimas, – anketinė apklausa (pusiau struktūruota) su įstaigų, teikiančių paslaugas išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų, specialistais ir tiksline grupe – su asmenimis, grįžusiais iš LAV. Kad gauta informacija būtų išsamesnė, buvo parengti interviu su savivaldybių specialistais, atsakingais dėl šios tikslinės grupės integracijos.

Atsižvelgus į tai, kad paslaugas išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų teikiančių institucijų nėra daug, tyrime remiamasi *tiksline atranka*, t. y. tiriama ta įstaigų dalis, kuri turi kokį nors potencialų santykį su išėjusiais iš laisvės atėmimo vietų asmenimis.

Alytuje apklausta 11 įstaigų (sąrašas pateikiamas priede Nr. 2) ir vienas savivaldybės administracijos atstovas.

Klaipėdoje apklausta 16 įstaigų (sąrašas pateikiamas priede Nr. 3) ir du savivaldybės administracijos atstovai.

Tyrimas atliktas 2008 m. gruodžio mėn.

Diskusinės grupės buvo organizuotos Alytaus ir Klaipėdos m. tikslinei grupei buvo pasirinkti asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų. *Atranka tikslinė.*

Diskusinės grupės duomenims nebuvo taikomi kiekybiniai parametrai: nekeliama reprezentatyvumo reikalavimai, nevertinama statistinė paklaida. Diskusinės grupės tyrimas leidžia atskleisti, aprašyti ir apibendrinti-kategorizuoti realią praktinę grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų patirtį. Alytuje diskusinėje grupėje dalyvavo 13, Klaipėdoje – 11 respondentų.

Diskusinės grupės tyrimas buvo atliktas 2009 m. vasario mėn.

11. Tyrimo empirinių duomenų apibendrinimas ir interpretacija

Žemiau pateikiamos pagrindinės išvalgos ir išvados, grindžiamos tyrimo duomenų analize. Išvados iliustruojamos vyraujančiomis tyrime dalyvavusių respondentų išsakytomis nuomonėmis⁵¹.

Alytuje diskusinėje grupėje dalyvavusių respondentų amžiaus vidurkis yra 45 metai. Diskusinėje grupėje dalyvavo tik vyrai, laisvės atėmimo vietose buvę po keletą kartų (daugiausiai 11 kartų, mažiausiai – 2 kartus). Laisvės atėmimo vietose jie išbuvo skirtingą laiką: nuo vieno mėnesio iki 10 metų. Visi respondentai gyvena Alytuje.

Klaipėdoje tikslinėje grupėje dalyvavusių respondentų amžiaus vidurkis – 34 metai. Tikslinėje grupėje dalyvavo tik vyrai, laisvės atėmimo vietose buvę po keletą kartų (daugiausiai 7 kartus, mažiausiai – kartą). Laisvės atėmimo vietose jie išbuvo skirtingą laiką: nuo pusės mėnesio iki 10 metų. Visi respondentai gyvena Klaipėdoje.

11.1. Įstaigų, teikiančių pagalbą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims, spektras

Informacija yra pateikiama tik apie tas įstaigas, kurios dalyvavo tyrime ir nurodė, kad teikia paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų.

11.1.1. Alytaus savivaldybė

Alytaus miesto savivaldybės Socialinės paramos skyriaus atstovas pateikė tokią informaciją apie paslaugų spektrą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims:

1 lentelė. Paslaugų spektras grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims Alytuje.

PASLAUGOS	PASLAUGAS ASMENIMS, GRĮŽUSIEMS IŠ LAV, TEIKIANČIOS ĮSTAIGOS ALYTUJE
Psichologinė parama	Nėra
Sveikatos paslaugos	1. VšĮ Alytaus poliklinika. 2. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Alytaus komiteto socialinių ligų anoniminis konsultacinis kabinetas „Pasitikėjimas“.
Socialinė pagalba	1. Alytaus miesto savivaldybė. 2. Alytaus nakvynės namai. 3. Šv. Angelų sargų parapijos „Caritas“. 4. Šv. Kazimiero bažnyčios „Caritas“.
Nemokama teisinė pagalba	Advokatas G. Gromovas.
Savigalbos grupės	Nėra
Nevyriausybinių organizacijų	1. Aukščiau išvardintos „Carito“ organizacijos. 2. Visuomeninė organizacija „Vilties žingsniai“.

⁵¹ Citatos iš interviu pateikiamos mažesniu šriftu, kalba netaisyta.

Alytaus miesto savivaldybės atstovas nenurodė nė vienos įstaigos, kuri teiktų psichologinę paramą asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Tačiau apibendrinus duomenis, gautus iš įstaigų, kurios teikia šiai tikslinei grupei paslaugas, buvo paminėta viena įstaiga, kuri sprendžia psichologines problemas padedant savanoriams.

Savivalbos grupių Alytuje nėra – tai spraga pagalbos grįžusiems iš LAV asmenims grandyje. Savitarpio pagalbos (savivalbos) grupėse su kitais asmenimis, grįžusiais iš LAV, galima pasidalinti panašiais jausmais, aptarti sunkias temas, gauti bei suteikti paramą ir pasidalinti turima informacija (pvz., apie galimus pagalbos šaltinius, reikalingus gauti pagalbos kontaktus ir kt.). Matydamas kitus ir matomas kitų žmogus geriau suvokia savo problemas ir pasirinkimo galimybę.

Per 2007–2008 m. Alytaus m. savivaldybėje suteiktos paslaugos asmenims, grįžusiems iš LAV, pateikiamos lentelėje Nr. 2.

2 lentelė. Suteiktų paslaugų Alytaus m. savivaldybėje 2007–2008 m. duomenys. (Informacija pateikiama remiantis Socialinės paramos skyriaus pateiktais duomenimis.)

Paslaugos pavadinimas	Įstaigos, teikiančios paslaugas	Paslaugų gavėjų skaičius	Pastaba
Gyvenamasis būstas (laikinas apgyvendinimas, patalpų nuoma ir kt.)	Alytaus m. savivaldybė; Alytaus nakvynės namai	57	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.
Pagalba įsidarbinant, įgyjant specialybę ar persikvalifikuojant	Alytaus darbo birža	51; 6 grupinio konsultavimo užsiėmimai	Laikotarpis: 2007 m.
Socialinės paslaugos (piniginė pašalpa, maitinimo paslaugos, pagalba tvarkant asmens dokumentus ir kt.)	Alytaus m. savivaldybė; Šv. Kazimiero bažnyčios „Caritas“; Šv. Angelų sargų bažnyčios „Caritas“	96	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.
Higienos paslaugos (dušas ir pan.)	Alytaus nakvynės namai	60	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.
Pagalba atkuriant santykius su šeima	Alytaus m. savivaldybės Socialinės paramos skyrius; Alytaus m. moterų krizių centras*	200 (pateiktas bendras skaičius neišskiriant asmenų, grįžusių iš LAV)	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.
Pagalba laisvalaikio planavimo ir užimtumo klausimais	Alytaus m. savivaldybės Socialinės paramos skyrius; Alytaus m.	100 (pateiktas bendras skaičius neišskiriant asmenų, grįžusių iš	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.

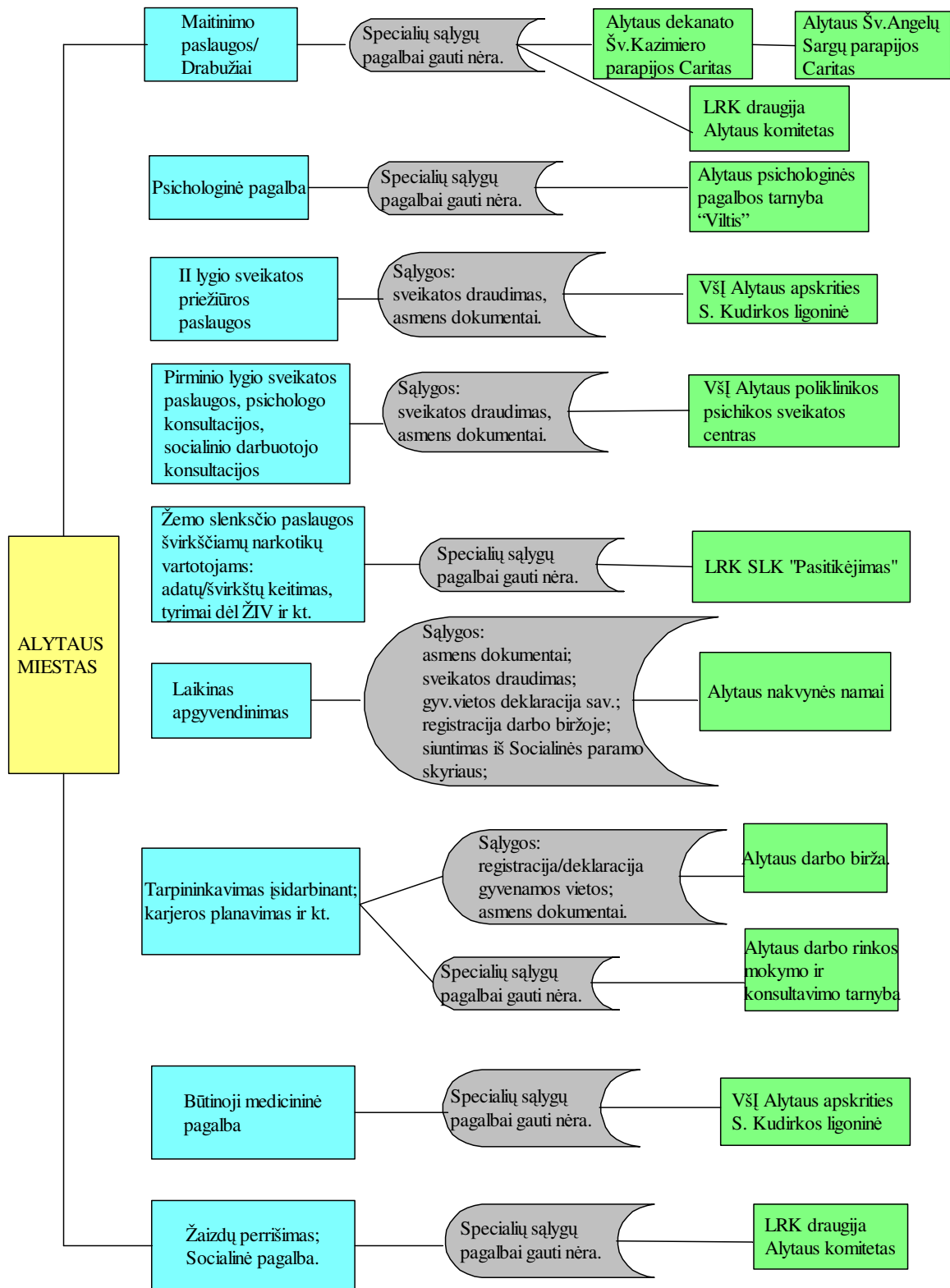
* Pagalba teikiama tik moterims.

	moterų krizių centras**	LAV)	
Nemokami tyrimai dėl ŽIV	LRK draugija SLK „Pasitikėjimas“	Nepateikė duomenų	–
Suteikta galimybė nemokamai išsitiirti dėl tuberkuliozės	LRK draugija SLK „Pasitikėjimas“	Nepateikė duomenų	–
Suteikta galimybė nemokamai išsitiirti dėl hepatitų B ir C	LRK draugija SLK „Pasitikėjimas“	Nepateikė duomenų	–
Suteikta galimybė nemokamai išsitiirti dėl lytiškai plintančių ligų	LRK draugija SLK „Pasitikėjimas“	Nepateikė duomenų	–
Suteikta galimybė nemokamai gydytis dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo (neturintiems sveikatos draudimo asmenims)	Paslauga neteikiama	Paslauga neteikiama	–
Suteikta galimybė nemokamai gydytis dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo (turintiems sveikatos draudimą asmenims)	Paslauga neteikiama	Paslauga neteikiama	–
Formuojama palanki nuomonė apie grįžusius iš LAV asmenis	Paslauga neteikiama	Paslauga neteikiama	–

Apibendrinus tyrimo duomenis 4 pav. pateiktas Alytaus savivaldybės pagalbos žemėlapis apie teikiamas paslaugas grįžusiems iš LAV asmenims.

** Pagalba teikiama tik moterims.

4 pav. Pagalba grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims Alytuje.

11.1.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos miesto savivaldybės Socialinės paramos skyriaus atstovo pateikta informacija apie teikiamų paslaugų spektrą grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims surašyta lentelėje Nr. 3.

3 lentelė. Paslaugų spektras grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims Klaipėdoje.

PASLAUGOS	PASLAUGAS ASMENIMS, GRĮŽUSIEMS IŠ LAV, TEIKIANČIOS ĮSTAIGOS KLAIPĖDOJE
Psichologinė parama	Pagalba telefonu „Vilties linija“
Sveikatos paslaugos	Visos asmens sveikatos priežiūros įstaigos (turintiems sveikatos draudimą asmenims)
Socialinė pagalba	Savivaldybių administracijos; Socialinės paramos skyrius; Klaipėdos socialinės paramos centras; Klaipėdos nakvynės namai.
Nemokama teisinė pagalba	–
Savivaldos grupės	NVO „Nikopolis“ (priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų asmenims); NVO „Pozityvus gyvenimas“ (ŽIV infekuotiems asmenims); AA „Garstyčios grūdas“ ir kt. AA (priklausomiems nuo alkoholio asmenims).
Nevyriausybinės organizacijos	4 „Carito“ skyriai; Lietuvos Raudonasis Kryžius; „Sandora“; „Išganymo armija“.

Klaipėdos miesto savivaldybės atstovas nurodė tik vieną įstaigą, teikiančią psichologinę paramą asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Tai pagalbos telefonu linija „Vilties linija“.

Savivaldos grupių Klaipėdoje yra nemažai. Visos jos yra skirtos ne asmenims, grįžusiems iš LAV, bet turintiems priklausomybės dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo problemų, infekuotiems ŽIV asmenims. Savitarpio pagalbos grupių, kuriose galima susitikti su kitais asmenimis, grįžusiais iš LAV, pasidalinti dažniausiai kylančiomis problemomis, gauti bei suteikti paramą, pasidalinti turima informacija (pvz., apie galimus pagalbos šaltinius, reikalingus gauti pagalbos kontaktus ir kt.), Klaipėdoje nėra.

Savivaldybės atstovai taip pat nenurodė, kur asmuo gali gauti nemokamą teisinę pagalbą. Kalbėdami apie teisinę pagalbą jie nurodė, kad ją asmuo gali gauti Lietuvos įstatymų nustatyta tvarka: pagalba yra apmokama iš savivaldybės biudžeto lėšų kaip ir visiems Lietuvos Respublikos socialiai remtiniams gyventojams.

Per 2007–2008 m. Klaipėdos m. savivaldybėje suteiktos paslaugos asmenims, grįžusiems iš LAV, pateikiamos lentelėje Nr. 4.

4 lentelė. Suteiktų paslaugų Klaipėdos m. savivaldybėje 2007–2008 m. duomenys. (Informacija pateikiama remiantis Socialinės paramos skyriaus pateiktais duomenimis.)

Paslaugos pavadinimas	Įstaigos, teikiančios paslaugas	Paslaugų gavėjų skaičius	Pastaba
Gyvenamasis būstas (laikinas apgyvendinimas, patalpų nuoma ir kt.)	Nakvynės namai	~390	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.
Pagalba įsidarbinant, įgyjant specialybę ar persikvalifikuojant	Darbo birža	Duomenų nenurodė	–
Socialinės paslaugos (piniginė pašalpa, maitinimo paslaugos, pagalba tvarkant asmens dokumentus ir kt.)	Socialinės paramos centras; NVO „Caritas“	~100	Laikotarpis: 2008 m. sausio–rugsėjo mėn.
Higienos paslaugos (dušas ir pan.)	NVO „Caritas“	Duomenų nenurodė	–
Pagalba atkuriant santykius su šeima	Paslauga neteikiama	–	–
Pagalba laisvalaikio planavimo ir užimtumo klausimais	Paslauga neteikiama	–	–
Nemokami tyrimai dėl ŽIV	Paslauga neteikiama*	–	–
Suteikta galimybė nemokamai išsitiirti dėl tuberkuliozės	Klaipėdos PSC	–	–
Suteikta galimybė nemokamai išsitiirti dėl hepatitų B ir C	–	–	–
Suteikta galimybė nemokamai išsitiirti dėl lytiškai plintančių ligų	–	–	–
Suteikta galimybė nemokamai gydytis dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo (neturintiems sveikatos draudimo asmenims)	Klaipėdos PLC	–	–
Suteikta galimybė nemokamai gydytis	Klaipėdos PLC	–	–

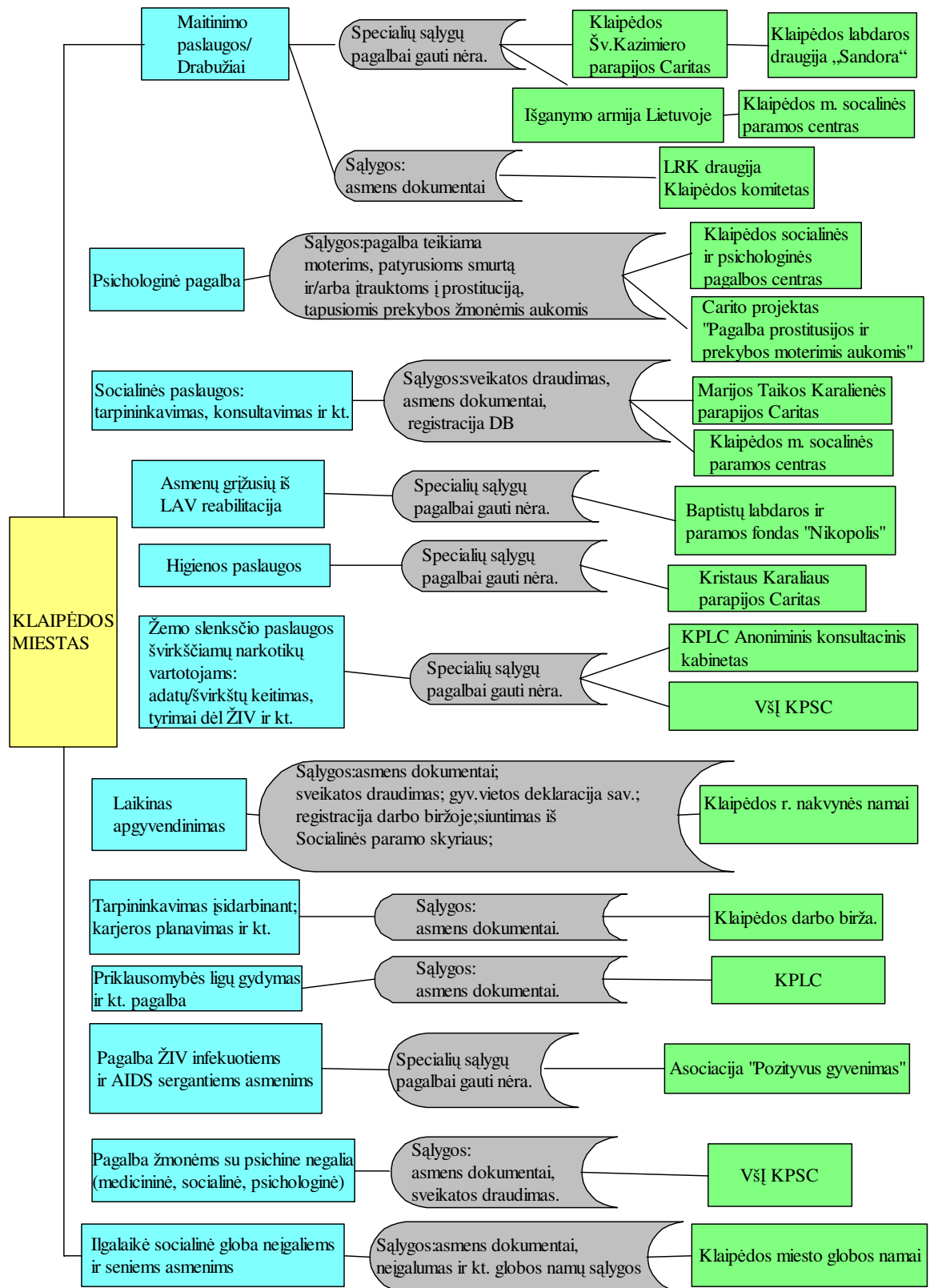
* Respondentas pažymėjo, kad tyrimai dėl ŽIV atliekami asmeniui išeinant į laisvę.

dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo (turintiems sveikatos draudimą asmenims)			
Formuojama palanki nuomonė apie grįžusius iš LAV asmenis	–	–	–

Klaipėdos m. savivaldybėje iš dalies yra suteikiama pagalba asmeniui, grįžusiam iš LAV. Išėjusiam iš LAV asmeniui pirmiausia būtinos kvalifikuotos informavimo, konsultavimo paslaugos. Šias paslaugas bendra tvarka teikia savivaldybių Socialinės paramos ar Socialinių paslaugų skyriai, tačiau šių asmenų poreikių savitumas reikalauja specializuotos pagalbos. Specializuotos pagalbos nei Klaipėdos, nei Alytaus savivaldybėse, remiantis tyrimo dalyvavusių įstaigų pateiktais duomenimis, tikslinė grupė negauna.

Klaipėdos savivaldybės paslaugų žemėlapis, parodantis galimų paslaugų, teikiamų asmenims, grįžusiems iš LAV, pateiktas 5 pav.

5 pav. Pagalba grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims Klaipėdoje.

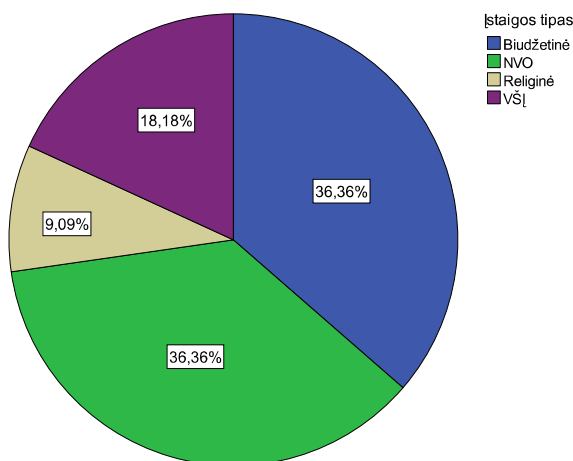
11.2. Įstaigų, dalyvavusių tyrime, tipai, veiklos patirtis

Šioje tyrimo dalyje pateikiama informacija apie tyrime dalyvavusių įstaigų tipą ir veiklos patirtį. Gauta informacija leidžia išskirti, kokios įstaigos – biudžetinės, nevyriausybinės ir kt. – dažniausiai teikia pagalbą.

11.2.1. Alytaus savivaldybė

Alytuje tyrime dalyvavo 4 (36 proc.) biudžetinės įstaigos, 4 (36 proc.) NVO, 2 (18 proc.) VŠĮ ir 1 (9 proc.) religinio tipo įstaiga.

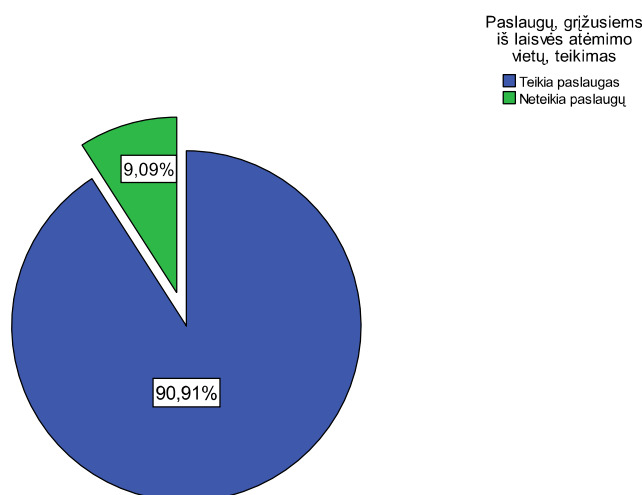
6 pav. Įstaigos tipas. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

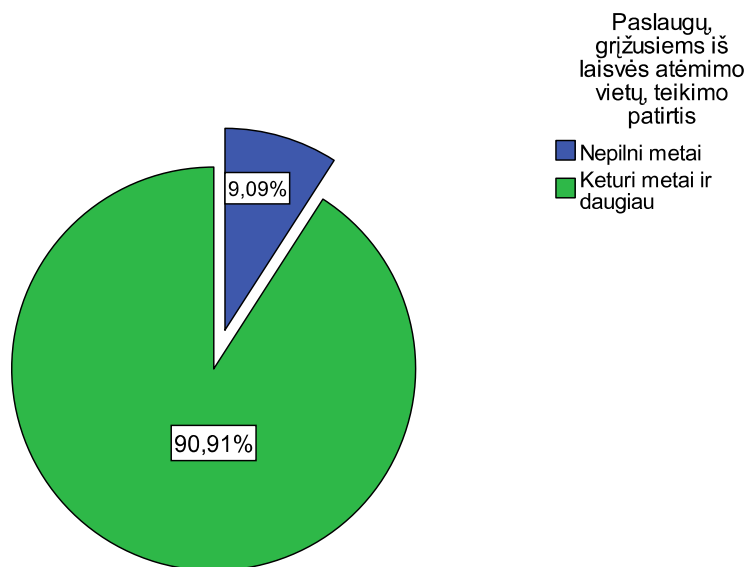
10 (90 proc.) įstaigų teikia paslaugas asmenims, grįžusiems iš LAV. Tik viena (10 proc.) įstaiga nurodė, kad tokių paslaugų neteikia.

7 pav. Paslaugų Alytuje grįžusiems iš LAV asmenims teikimas. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

8 pav. Paslaugų Alytuje grįžusiems iš LAV asmenims teikimo patirtis. n=11.

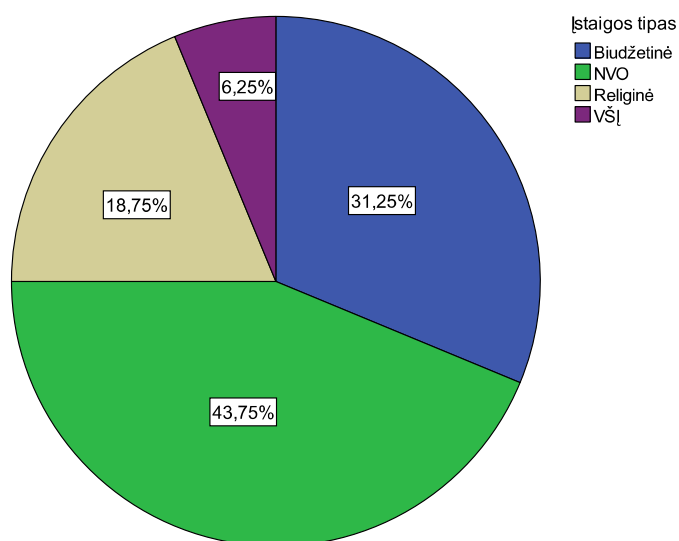
% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Beveik visos įstaigos (10 iš 11) paslaugas teikia asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, 4 ir daugiau metų.

11.2.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdoje iš 16 tyrime dalyvavusių įstaigų 5 (31,3 proc.) yra biudžetinės, 7 (43,8 proc.) – NVO, 3 (18,8 proc.) – religinio tipo ir 1 (6,3 proc.) VŠĮ.

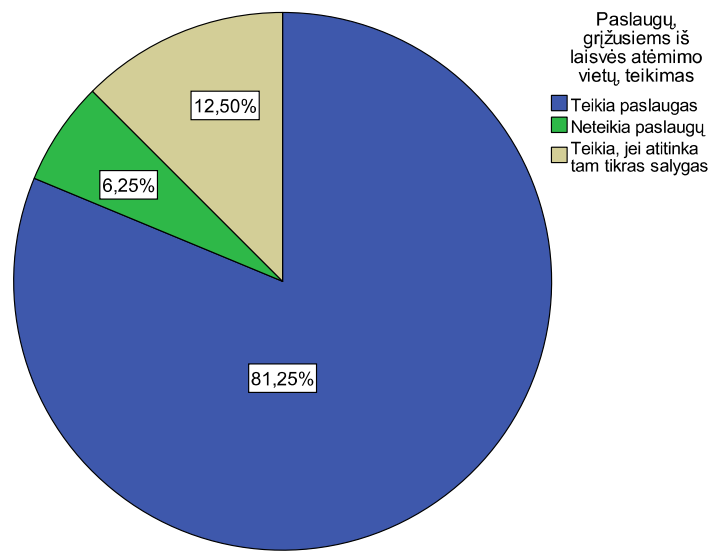
9 pav. Įstaigos tipas. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Iš apklaustų įstaigų paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, teikia 13 (81 proc.), neteikia viena (6 proc.), teikia, jei asmuo atitinka tam tikras sąlygas (priklauso tam tikrai kitai tikslinei grupei), dvi įstaigos (13 proc.).

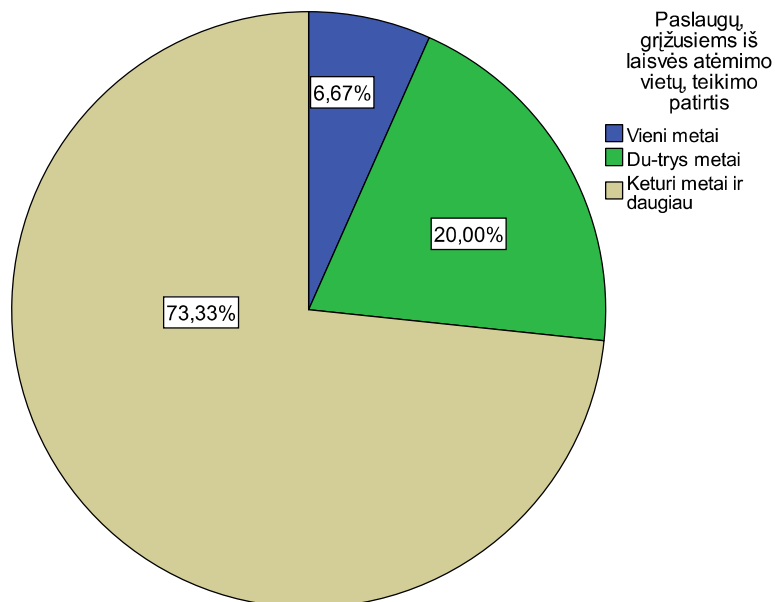
10 pav. Paslaugų Klaipėdoje grįžusiems iš LAV asmenims teikimas. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

11 įstaigų (69 proc.) paslaugas tikslinei grupei teikia daugiau nei 4 metus. 3 (19 proc.) įstaigos paslaugas teikia 2–3 metus. Tik viena įstaiga paslaugas teikia metus.

11 pav. Paslaugų Klaipėdoje grįžusiems iš LAV asmenims teikimo patirtis. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

11.3. Grįžusių iš LAV asmenų informuotumas apie galimus pagalbos (socialinės, medicininės, psichologinės) šaltinius ir asmenų parengimas paleisti juos iš LAV

Diskusinės grupės tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kiek ir kokios informacijos gauna respondentai prieš išeidami iš LAV: kiek buvo informuoti LAV apie galimus pagalbos (socialinės, medicininės, psichologinės) šaltinius, kas suteikė daugiausia informacijos.

11.3.1. Alytaus savivaldybė

Respondantai teigė gaunantys mažai informacijos LAV. Tyrimas parodė, kad Lietuvos LAV nėra vieningos praktikos užtikrinant asmenų informuotumą, jų parengimą pirmajam kontaktui su socialinių, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjais. Pavienėse įstaigose, pvz., Alytaus, Vilniaus pataisos namuose, situacija geresnė, šias įstaigas respondentai įvardija „parodomosiomis“. Tačiau pastebima praktika, kai laisvės atėmimo vietose nesuteikiama jokia informacija, išskyrus atmintines apie galimas pagalbos tarnybas.

„Duodavo prieš išėjimą lapą, kur surašyta, kur kreiptis, nu tokią atmintinę. Daugiau nieko – absoliučiai.“

„Laisvės atėmimo vietose niekas neruošė mūsų išėjimui – liepė tik išėjus pranešti darbo biržai.“

„Informaciją dalindavomės tarpusavyje.“

„Ką ten pasakoja, mes viską žinom iš patirties vieni kitų. Jei būtų pirmas teistumas, tada nieko nežinotume, na, bet vis tiek bendrauja su seniau ten esančiais ir dalinasi informacija.“

Formaliai situacija kiek geresnė, kai kalbama apie lygtinai paleidžiamų asmenų grupę. Jiems organizuojami kursai, prasidedantys prieš du mėnesius prieš išeinant iš LAV. Kursų metu suteikiama informacija apie galimus pagalbos šaltinius, tačiau dažniausiai apsiriboja vietos lygmeniu (pvz., jei nuteistasis atlieka bausmę Kaune, informacija pateikiama apie Kauną, tačiau mažai kalbama, kur ir kokią pagalbą galima gauti konkrečioje savivaldybėje, į kurią asmuo ketina grįžti). Paminėtina ir tai, kad mokymai vyksta išskirtinai paskaitų forma, praktiniai klausimų aspektai (pvz., pratybos pildyti oficialius prašymus, kitus dokumentus, rašyti savo CV ir kt.) iš esmės neaptariami.

„Pareigūnai prieš išeinant mėnesį laiko, į savaitę 1–2 kartus, liepia vaikščioti į tokius kursus. Priverstas eiti, jei nori išeiti į laisvę.“

„Prieš išeinant į laisvę atvažiuoja iš Kauno socialiniai darbuotojai, kurie kažką pasakoja, bet tuo pačiu duoda iškart suprasti, kad „kažkur yra, bet realybė jūs to negausite.“

„Vykdavo paskaitas, kurios prasidėdavo prieš du mėnesius prieš paleidžiant. Atėję dažnai pasakoja vietinę situaciją, pavyzdžiui, Kaune apie Kauną, o jei ne kaunietis?“, „Kai buvau Marijampolėj – sako, aš iš Marijampolės, grįši į Alytų, ten ir gausi informaciją.“

Be to, tyrimas atskleidė problemas, susijusias su seminarų, mokymų personalo (dėstytojų) kompetencijos, įgūdžių stoka. Respondentai net negalėjo pasakyti, kokios temos buvo nagrinėtos, kas konkrečiai skaitydavo paskaitas, kurios buvo organizuojamos išeinantiems už 2 mėnesių iš LAV asmenims. Vieni sakė, kad vietiniai pareigūnai, kiti – socialiniai darbuotojai, kiti negalėdavo įvardyti.

„Paskaitų atvykdavo skaityti iš šalies, kas jie tokie, tiksliai nežino. Greičiau socialiniai. Jie prisistatydavo, bet mes nepamenam.“

„Skaitydavo pareigūnai, vietiniai.“

„Paskaitas vedavo socialiniai darbuotojai.“

„Nepamenu, negaliu tiksliai pasakyti.“

Kitas, dominuojantis, informacijos šaltinis – kartu kalintys asmenys, taip pat draugai, pažįstami, kurie nuteisti ne pirmą kartą ir turi asmeninės patirties ir informacijos apie tai, kur galima gauti pagalbą konkrečioje vietovėje, kokių būtinų dokumentų ar pan. reikia.

Beveik visi respondentai teigė, kad LAV trūksta informacijos apie tai, kur pirmiausia galima kreiptis, kad gautų konkrečią pagalbą išėję iš LAV. Gautą informaciją respondentai vertina kaip labai padriką (paviene) ir epizodišką, teikiamą tik dėl to, kad reikia ją suteikti, bet nekreipiamas dėmesys, kokią realią naudą iš to gauna nuteistasis.

„Pasakydavo, kur kokias paslaugas galima gauti: Caritas, Nakvynės namai ir pan. Surašyti tik adresai – nei kokia tvarka, nei kokios paslaugos, nieko. Ir ar tu gausi paslaugą, ar ne, jiems neįdomu.“

„Išskaito, kas parašyta popieriu, ir išeina. Koks ten kontaktas – viskas formalu, pasideda pliusiuką. Į daugelį klausimų net negalėjo atsakyti, sakydavo, o kai išeisit, nuvykę į konkrečią vietą ir pasiklauskite.“

„Ką mes čia kalbam yra viena – grįžę konkrečiai patys aiškinkitės.“

Temos, kuriomis buvo suteikiama informacija, apima socialines paslaugas. Teikiama informacija apie galimas teises, sveikatos paslaugas ir jų teikėjus (pvz., kur kreiptis asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų, ŽIV infekuotiems asmenims ir pan.) yra nepakankama.

„Aiškino, kokios socialinės paslaugos priklauso.“

„Apie sveikatos paslaugas mažai labai informacijos, tik kaip galima ŽIV užsikrėsti, kaip saugotis.“

„Atvažiuodavo skirtingi žmonės, bet tai buvo tik Marijampolėj, Pravieniškėse nebuvo nieko. Į Marijampolę atvažiuodavo 3–4 žmonės, kiekvienas turėjo savo temą.“

Informacija, gaunama LAV, dažnai yra nepanaudojama praktiškai, nes arba trūksta informacijos apie konkrečią vietovę, arba ji nesutampa su pateikta LAV. Dažniausiai išsakytas respondentų priekaištas buvo tas, kad nuvykus į konkrečios savivaldybės Socialinės paramos skyrių dėl piniginių pašalpos (informaciją apie pašalpą suteikdavo LAV), dalis jos negaudavo dėl jiems nesuprantamų priežasčių.

„Nauda tokia, kad tikslūs adresai.“

„Informacija nevisai tiksli: aš nueinu dėl pašalpos, kaip man laisvės atėmimo vietoj sakė, o ten sako, kas tau tokia informaciją davė?“

„Nesuprantu, kodėl pašalpą vieni gauna, kiti negauna?“

„Laisvės atėmimo vietoj sako, kai išeisit, jums priklausys pašalpa, nueini į socialinės paramos skyrių ten sako: kas žadėjo, pas tą ir eikit.“

11.3.2. Klaipėdos savivaldybė

Diskusinės grupės dalyviai pabrėžė informacijos trūkumą. Kaip ir Alytaus sav. išryškėjo du skirtingi parengimai išeiti iš LAV: vieni (asmenys, kurie pilnai atliko laisvės atėmimo bausmę) geriausiu atveju gauna atmintines su galimos pagalbos adresais, kiti (lygtinai paleidžiami asmenys) išeiti pradėdami rengti prieš du mėnesius (lanko paskaitas).

„Nieko niekas nesako.“

„Gaunam atmintinę pataisos inspekcijoj ir viskas.“

„Davė brošiūrą ir viskas. Visa informacija.“

„Aš buvau Pravieniškėse, ir mane paleido be jokios informacijos.“

„Kai buvau Marijampolėje pora mėnesių vaikščiojau į tokias paskaitas vieną ar du kartus į savaitę.“

„Lankiau du mėnesius tas paskaitas, jei nelankai, tai nepaleis anksčiau.“

Paskaitas skaito, remiantis respondentų žodžiais, vietinis personalas (pareigūnai, socialiniai darbuotojai). Labai retai atvyksta asmenys iš kitų regionų ir pateikia informaciją apie pagalbą konkrečiose Lietuvos regionuose: „Žinau, kad vieną kartą buvo atvykę paskaitos skaityti iš Biržų. Tai kas buvo iš Biržų, tai jiems labai gerai, jie galėjo sužinoti informaciją.“

Dauguma dalyvių kaip geriausią informacijos šaltinį įvardija kitus, ne pirmą teisiamus asmenis ir draugus: „Viskas sužinom iš draugų, tai reali informacija“; „Viską pasako draugai: kur galima susitvarkyti dokumentus, kur eiti dėl pašalpos ir panašiai.“

Laisvės atėmimo vietoje gautą informaciją apie galimus pagalbos šaltinius dalyviai vertino neigiamai: informacija nėra tiksli arba nesutampa su konkrečia vietoje, į kurią grįžta asmuo.

„Kas iš to, kad pasako, kad priklauso pašalpa. Grįžęs nueini, o socialinės paramos skyriuj sako, kad savivaldybė neturi pinigų ir jokios pašalpos negausit.“

„Informacija suteikiama juoko formoj, nieko naudinga. Pasako maždaug taip: „Namuose gerk, ne viešoj vietoj, pas kaimyną neik.“

„Nueisi grįžęs į vietą ir paaiškinsi.“

„Mes kai ne po vieną kartą teisti, tai informacijos turim. Nu, paskutinį kartą tai vaikščiojau ten tuos paruošimo į laisvę kursus, ten, tipo, sako: va išeisit, jums priklauso pašalpa. Nueini grįžęs laisvėje, sako, nieko neduosim, neturim, nepriklauso. Priklauso tik stichinės nelaimės atveju – o kad mano sveikata griūna, turiu ŽIV, tuberkuliozę, ir man tai blogiau nei stichinė nelaimė, tai tas niekam neįdomu.“

Temos, kuriomis buvo teikiama informacija, susijusios su socialinėmis, sveikatos paslaugomis. Daugiausia informacijos, nors ir ne visada tikslios, buvo suteikiama socialinėmis temomis (kur kreiptis socialinės pagalbos ir pan.), mažiau – sveikatos klausimais (dėl galimos pagalbos priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų, ŽIV infekuotiems asmenims ir pan.) ir teisiniais klausimais.

„Dažniausiai kalbėdavo apie ŽIV, bet apie tai ir patys žinom.“

„Kur kreiptis išėjus dėl sveikatos problemos niekas nekalba, apie metadono programą sužinojau iš draugų.“

„Dėl teisinių problemų jokios informacijos nesuteikia. Pasakė, kad tokiu ir tokiu adresu galima kreiptis dėl nemokamų teisinių paslaugų, ir viskas.“

„Aš kai ne vieną kartą jau išeidinėju iš LAV, tai pats žinau. O ten tai visi tik nori pabėgti nuo tavęs, kad lyšnų klausimų neužduoti. Aš pats išėjęs tvarkiausi, gaunu pašalpa.“

„Atmintinėse yra adresai, bet nuėjus tais adresais, realios pagalbos negausi. Nueini pas socialinį (socialinės paramos centrą), nieko negauni, ten tiek abejingumo, tu visiškai jiems neįdomus. Gyvenk kaip nori. Bet nuo kur pradėti? Nuo kur startuoti? Ničnieko, nei darbo, nieko.“

Apibendrinus abiejų savivaldybių diskusinių grupių tyrimą pastebima vienoda situacija: LAV skiriama nepakankamai dėmesio parengti grįžti į laisvę nuteistuosius. Kiek geresnė situacija su nuteistaisiais, kuriems taikomas lygtinis paleidimas iš LAV, kurie prieš išeidami iš LAV du mėnesius lanko informacinius užsiėmimus. Tačiau informacija dažnai pateikiama tik apie tą regioną, kuriame nuteistasis tuo metu atlieka bausmę. Suteikiama informacija yra epizodinė, dažnai nurodomi tik adresai. Mažiausiai informacijos gaunama sveikatos ir teisiniais klausimais.

11.4. Reabilitacinės Kalėjimų departamento (KD) programos, kurios įgyvendinamos LAV

Reabilitacinės KD programos, kurios įgyvendinamos LAV, turėtų padėti parengti asmenis grįžti į visuomenę. Diskusinės grupės tyrimo metu buvo stengiamasi atskleisti, ar respondentai yra susidūrę LAV su KD programomis, kiek joms skiriama dėmesio ir laiko, kaip jie vertina tokių programų naudą.

11.4.1. Alytaus savivaldybė

Respondentai nurodė tik reabilitacines programas priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų asmenims. Programos vertinamos nevienodai: vieni respondentai mano, kad nauda yra tik tuo atveju, jei pats žmogus nori sau padėti ir yra motyvuotas.

„Jei žmogus nori – bus nauda, jei ne – tai ką ji gali padėti. Pagalba tik tokia, kad padeda pasižiūrėti į tas problemas kitu kampu, supranti daugiau, kas tai per liga ir panašiai.“

„(...)Bet ta informacija padeda tiek, kiek pats nori.“

Kiti programas vertina teigiamai, bet tik tol, kol jos įgyvendinamos laisvės atėmimo vietoje. Respondentų teigimu, grįžus į laisvę dažnai suteikta informacija užmirštama ir nepritaikoma praktiškai.

„Man asmeniškai patiko reabilitacijos programa, bet išėjęs į laisvę nutolsti nuo to, ką ten girdi.“

„Yra kursai, pavyzdžiui dėl narkotikų, alkoholio 7–8 kartus į mėn. Ten kalba konkrečiai kaip ir kas galima daryti.“

„Į savaitę 1 kartą po 1–1,5 val. Dirbdavo tokie patys žmonės, tai yra, buvo priklausomi, kurie nevartoja, išsikapstė.“

Treti respondentai tokias reabilitacines programas vertina neigiamai. Pasak jų, pateikiamai informacijai trūksta praktinių patarimų, rekomendacijų.

Daugeliu atvejų reabilitacinės programos orientuojamos į paskaitų skaitymą: dalyvis yra pasyvus klausytojas, tad stinga pratybų, praktinių seminarų, kuriuose asmuo būtų įtraukiamas į aktyvią veiklą.

„Aišku, kai kada informacija buvo nevisiškai naudinga, jie rekomenduoja reabilitacijos centrus, nueini į ten ir supranti, kad viena kalba, kitą daro, nu pavyzdžiui, tiek griežtas režimas reabilitacijose narkomanams, o mūsų nuotaikos tai svyruoja, negaliu aš gi staiga pakeisti visiškai savo būdą ir gyvenimą.“

„Mūsų elgsenai realios įtakos neturėjo.“

„Ateina žmonės iš anoniminių alkoholikų, narkomanų. Renginių yra, bet faktas tas, kad jie man nieko nepasakys, aš tą patį ir daugiau žinau. Sako, nevartok. Tą ir pats žinau, bet kaip nevartoti?“

„Lagerį yra reabilitacijos, tai kažką galima gauti, bet išėjus tai nieko negausi. Sako, yra reabilitacijos, bet vėl – jei neturi pinigų, ką tu gali?“

Diskusinės grupės tyrimo metu taip pat buvo išsakyti priekaištai dėl nelengvo patekimo į kai kurias reabilitacines programas. Dažniausiai buvo minimi anoniminių alkoholikų „Garstyčios grūdas“ organizuojami užsiėmimai, į kuriuos patekti galima tik tam tikrai daliai asmenų, keliami tam tikri reikalavimai, dalyvių skaičius ribotas.

„Į „Garstyčios grūdą“ patekti neįmanoma, ten papulti „blatai pablatai“. Skaičius ribotas, ir dar nežinia kokie niuansai“.

„Administracija kiša pagalius į ratus, nesuteikia visiems galimybės patekti į tokius renginius kaip anoniminių alkoholikų. Įsileidžia tik „Garstyčios grūdą“, į kurį priima toli gražu ne visus norinčius, tas „grūdas“ gal gauna finansavimą. Reikia pinigų turėti, kad ten patekti“.

11.4.2. Klaipėdos savivaldybė

Vieni respondentai nurodė, kad dalyvavo reabilitacinėse programose, kiti tokios patirties neturi. Buvo paminėtos programos asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų, ir smurto prevencijos programos.

Programas respondentai vertina teigiamai, teigia, kad išėję į laisvę nuvyko į rekomenduotas reabilitacijos įstaigas.

„Aš ten lankiau, man patiko. Grįžęs nuvykau į jų rekomenduotą „Pusiaukelį“, ten mokausi gyventi blaiviai iki šiol.“

„Ten suteikia nemažai naudingos informacijos, daugiau sužinai apie save, savo ligą.“

„Jei rodai iniciatyvą, tai patenki, jei ne – nepatenki. Naudinga, jei pats nori.“

Kiti respondentai nurodė, kad į šias programas patekti labai sudėtinga.

„Į „Garstyčios grūdą“ patenka tik išrinktieji. Jei patinki direktoriui, tai pateksi, jei ne, nepateksi.“

„Reikia rašyti prašymą, laukti ar priims, ar ne – neaišku ką priima.“

„Į tas programas neįmanoma papulti.“

Respondentai diskusinės grupės tyrimo metu išsakė pastabų dėl reabilitacinių programų prieinamumo priklausomai nuo vietovės. Beveik visi dalyviai teigė, kad Vilniuje galima nesudėtingai patekti į reabilitacines programas, tačiau kitur – situacija sudėtinga.

„Vilniuje laisvės atėmimo vietose geriau, ten visko daugiau. Nori mokytis – prašom.“
„Alytus, Marijampolė – pamirštos zonos.“

Apibendrinus abiejų savivaldybių diskusinės grupės tyrimui suteiktus duomenis apie reabilitacines programas laisvės atėmimo vietose galima daryti prielaidą, kad programos vertinamos skirtingai, priklausomai nuo dalyvaujančio jose asmens motyvacijos lygio. Ne visi norintieji galėdavo dalyvauti reabilitacinėse programose, pvz., „Garstyčios grūdo“ organizuojamuose anoniminių alkoholikų/narkomanų užsiėmimuose. Nesudėtinga patekti į reabilitacines programas tik Vilniuje esančiose laisvės atėmimo vietose. Respondentai taip pat pastebėjo, kad ne visada gautą informaciją ar patarimus gali pritaikyti grįžę iš laisvės atėmimo vietų, nes norėdami tęsti reabilitaciją laisvėje susiduria su finansiniais sunkumais – dauguma reabilitacijos centrų yra mokami arba reikia laukti eilėje.

11.5. Tyrime dalyvavusių įstaigų ir organizacijų vykdomos veiklos analizė

Tyrime dalyvavusios įstaigos nurodė konkrečias paslaugas ir darbe naudojamus metodus teikiant pagalbą asmenims, grįžusiems iš LAV.

11.5.1. Alytaus savivaldybė

Anketinėje apklausoje dalyvavusių įstaigų sąrašas pateikiamas priede Nr. 1.

Apibendrinus tyrimo duomenis galima išskirti šias respondentų nurodytas įstaigų funkcijas:

1. „Žemo slenksčio“ paslaugos (švirkštų/adatų keitimas, informacija ir kt.).
2. Tyrimai dėl ŽIV, hepatito B, C ir kt.
3. Laikinas apgyvendinimas.
4. Tarpininkavimas įsidarbinant.
5. Psichologinis konsultavimas.
6. Pirminė sveikatos priežiūra.
7. Maitinimo paslaugos.
8. Materialinė parama drabužiais.
9. Dvasinė parama.

Toliau pateikiamos citatos iš interviu, kuriuose respondentai nurodė konkrečių institucijų funkcijas:

„Žemo slenksčio“ paslaugos švirkščiamų narkotikų vartotojams.“ (A1)

„II lygio sveikatos priežiūros paslaugų (ambulatorinių ir stacionaro) teikimas.“ (A2)

„Teikti laikino apgyvendinimo funkcijas.“ (A3)

„Tarpininkavimas įsidarbinant; karjeros planavimas; aktyvių darbo rinkos priemonių taikymas bedarbiams.“ (A4)

„Psichologinė parama.“ (A5)

„Profesinis konsultavimas, psichologinis konsultavimas ir mokymai, socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas ir atestavimas.“ (A6)

„Teikiama pirminė sveikatos priežiūra.“ (A7)

„Katalikų bažnyčios institucija, kuri sprendžia socialinius ir tarpininkavimo uždavinius, padeda vargstantiems teikdami dvasinę ir materialinę pagalbą.“ (A8)

„Vykdėti valstybinę visuomenės sveikatos saugos kontrolę ir pagal savo kompetenciją ginti vartotojų teises, užtikrinti visuomenės sveikatos saugos teisės aktų reikalavimus atitinkančią aplinką; vykdyti užkrečiamųjų ligų profilaktinę kontrolę.“ (A9)

„Carite“ gali įsigyti drabužių, patalynę, avalynę, pagal galimybes virtuvės indus ir t. t.“ (A10)

11.5.2. Klaipėdos savivaldybė

Anketinėje apklausoje dalyvavusių įstaigų sąrašas pateikiamas priede Nr. 2.

Apibendrinus tyrimo duomenis galima išskirti šias respondentų nurodytas įstaigų funkcijas:

1. Pagalba maisto produktais, drabužiais.
2. Dvasinė parama.
3. Pagalba moterims, patyrusioms smurtą ir/arba įtrauktoms į prostituciją, tapusioms prekybos žmonėmis aukomis.
4. Reabilitacija grįžusiems iš LAV asmenims, turintiems priklausomybę psichoaktyvioms medžiagoms.
5. Bedarbių užimtumas ir karjeros planavimas.
6. Ilgalaikė socialinė globa neįgaliems ir seniems žmonėms.
7. Laikinas apgyvendinimas.
8. Savivalbos grupė asmenims, infekuotiems ŽIV.
9. Medicininė, socialinė, psichologinė pagalba asmenims su psichine negalia.
10. Specializuotos medicininės, socialinės, psichologinės paslaugos priklausomybę nuo psichoaktyvių medžiagų turintiems asmenims.

Toliau pateikiamos citatos iš interviu, kuriuose respondentai nurodė konkrečių institucijų funkcijas:

„Teikia produktus, rūbus, maitinimą nepasiturintiems asmenims.“ (K1)

„Socialinė ir dvasinė pagalba. Socialinės paslaugos žmonėms, be nuolatinės gyvenamosios vietos.“ (K2)

„Reabilitacija, asmenų grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, turinčių priklausomybę.“ (K3)

„Krizinė pagalba. Psichosocialinė reabilitacija (pastogė, materialinė pagalba, socialinio darbuotojo, psichoterapeuto, juristo konsultacijos, darbinės kvalifikacijos įgijimas). Palaikomoji pagalba baigusiems programą.“ (K4)

„Bedarbių užimtumas ir karjeros planavimas.“ (K5)

„Socialinės paslaugos.“ (K6)

„Ilgalaikė socialinė globa neįgaliems ir seniems žmonėms.“ (K7)

„Bendrujų ir socialinės priežiūros paslaugų teikimas.“ (K8)

„Humanitarinė pagalba; slauga namuose; socialinė pagalba.“ (K9)

„Teikti socialinę ir psichologinę pagalbą moterims ir vaikams. Moterims, patyrusioms smurtą ir/arba įtrauktoms į prostituciją, tapusioms prekybos žmonėmis aukomis.“ (K10)

„Trumpalaikė socialinė globa institucijoje.“ (K11)

„Kultūra ir labdaros parama nepasiturintiems žmonėms.“ (K12)

„Darbas su ŽIV infekuotais ir AIDS sergančiais žmonėmis.“ (K13)

„Žmonės su psichine negalia. Teikiamos medicininės, socialinės, psichologinės, socialinės paslaugos.“ (K14)

„Teikti higienos paslaugas benamiams, skurdžiai gyvenantiems žmonėms, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, daugiavaikėms šeimoms. Taip pat turime šarvojimo salę, su minimalia auka (100 Lt).“ (K15)

„Specializuotų asmens sveikatos priežiūros paslaugų (ambulatorinių ir stacionarinių) organizavimas ir teikimas Lietuvos gyventojams, žalingai vartojantiems alkoholį, narkotikus ir psichoaktyvias medžiagas, taip pat sergantiems priklausomybės ligomis asmenims; asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimas, kita, įstatymų nedraudžiama veikla.“ (K16)

Apibendrinus galima teigti, kad paslaugų spektras yra gana platus: nuo sveikatos priežiūros, psichologinių konsultacijų iki socialinių paslaugų teikimo, bet nė viena tyrime dalyvavusi įstaiga neteikia visų arba bent didžiosios dalies paslaugų. Grįžęs iš laisvės atėmimo vietos asmuo turi turėti informaciją apie šias įstaigas ir norėdamas gauti keletą paslaugų turi apsilankyti keliose įstaigose. Kita kliūtis gauti paslaugas – nepriklausymas vienai ar kitai tikslinei grupei, kuriai paslaugas teikia įstaiga (pvz., psichologinę pagalbą gali gauti tik moterys, patyrusios smurtą, arba priklausomybę nuo psichoaktyvių medžiagų turintis asmuo).

Geriausia Klaipėdos m. savivaldybėje yra priklausomam nuo psichoaktyvių medžiagų asmeniui, nes kreipiantis į KPLC jis gali gauti tiek medicininę, tiek psichologinę ar socialinę pagalbą bei tarpininkavimą tarp reikiamų įstaigų.

Jei asmuo, išėjęs iš LAV, nevartoja psichoaktyvių medžiagų, tačiau neturi kur gyventi, pavalgyti ir pan., situacija tampa gerokai sudėtingesnė: asmuo turi žinoti visą informaciją apie kiekvieną įstaigą bei teikiamos pagalbos formas. Norėdamas gauti bent minimalią pagalbą (pvz., maitinimą, socialinio darbuotojo konsultaciją ar pan.) jis turi apsilankyti bent keliose įstaigose.

Pavyzdys:

X asmuo, grįžęs iš laisvės atėmimo vietos į Alytų ar Klaipėdą, norėdamas gauti maisto, drabužių galėtų kreiptis į „Caritą“. Jei neturi kur gyventi, galėtų kreiptis į konkretaus miesto nakvynės namus, kuriuose taip pat gali gauti ir maitinimo paslaugas. Norėdamas gauti psichologinę konsultaciją X asmuo galėtų kreiptis pagalbos į Alytaus psichologinės pagalbos tarnybą „Viltis“, Klaipėdoje, jei neturi sveikatos draudimo, tegali paskambinti į „Vilties liniją“.

Visose paminėtose pagalbą teikiančiose įstaigose nėra reikalaujama asmens dokumentų ar sveikatos draudimo. Tačiau jei asmuo turėtų sveikatos problemų ir neturėtų sveikatos draudimo, gautų tik būtinąją pagalbą.

Kaip matome iš pateikto pavyzdžio, asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietos, turi kreiptis net į keletą įstaigų norėdami gauti pagalbą pagrindinėms problemoms išspręsti. Bet nereikia pamiršti, kad šios tikslinės grupės asmenys dažnai neturi pakankamai įgūdžių ir kantrybės, kad susirinktų visą informaciją apie galimus pagalbos šaltinius ar kreiptųsi pagalbos. Tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje trūksta įstaigos ar asmens, kuris galėtų koordinuoti pagalbą šiems asmenims. Šiuo metu didžiausia atsakomybė rūpinantis paleistų iš įkalinimo vietų asmenų socialine integracija tenka savivaldybėms. Besikreipiantis į savivaldybę asmuo gali gauti tam tikrą pagalbą ir informaciją, tačiau tarpininkavimas ir pagalbos koordinavimas nėra užtikrinamas.

11.6. Teikiamos pagalbos veiksmingumas

11.6.1. Alytaus savivaldybė

Tyrime dalyvavusių įstaigų nuomone, visos pagalbos formos, kurios yra teikiamos, yra veiksmingos. Keletas respondentų pažymėjo, kad šiai tikslinei grupei ypač svarbu teikti tarpininkavimo, profesinio mokymo, sveikatos priežiūros, socialinę pagalbą (maitinimo, apgyvendinimo klausimų sprendimas ir kt.). Tai iliustruoja ir žemiau pateiktos citatos iš interviu:

„Visa medicininė pagalba galėtų būti laikoma veiksminga, jei pacientų būklė gerėja ją teikiant.“ (A2)

„Veiksmingiausios formos – laikino apgyvendinimo paslaugos ir maitinimas labdaros valgykloje.“ (A3)

„Tarpininkavimas. Profesinis mokymas.“ (A4)

„Medikamentinis gydymas. Psichologinė pagalba. Socialinė pagalba.“ (A7)

„Veiksmingiausios taikomos ir teikiamos yra materialinė ir socialinio darbo forma, tik po to prevencija.“ (A8)

Respondentai mano, kad pagalba yra neefektyvi tik tuo atveju, jei pats klientas nerodo iniciatyvos.

Trūksta platesnio paslaugų spektro konkrečiose įstaigose. Dalyvavę tyrime įstaigų atstovai minėjo tokias pagalbos formas, kurių šiuo metu neteikia, bet turėdami pakankamą finansavimą, žmogiškuosius išteklius ar patalpas, galėtų jas teikti. Interviu metu buvo išskirtos šios pagalbos formos: pakaitinio gydymo programa; gatvės darbuotojų paslaugos; psichologinė pagalba; parama maisto produktais ir pan.

Kai kurios įstaigos mano, kad jau galvoja apie tam tikrų paslaugų plėtrą: „Ateityje numatome teikti pagalbą nukentėjusiems nuo smurto ir komercinę pagalbą nakvynei, kurią galėtų pasinaudoti ir atvykstantieji iš įvairių Lietuvos vietų aplankyti nuteistųjų Alytaus pataisos namuose.“ (A3)

Kitos tyrime dalyvavusios įstaigos taip pat nurodė problemas, kurios trukdo teikti kokybiškesnes paslaugas ir didinti tų paslaugų teikimo apimtis: „Galėtume efektyviau teikti tas pačias paslaugas, jei turėtume daugiau resursų. Dabar šeši psichologai ir viena valstybės tarnautoja iš Marijampolės. Paslaugų paklausa milžiniška, bet resursai riboti.“ (A6) Kita problema, trukdanti plėsti teikiamų paslaugų spektrą, yra patalpų trūkumas: „Pagal turimas patalpas ir dirbančius savanorius kitų paslaugų mes negalime teikti.“ (A10) Riboti finansai – dar viena nedidelio paslaugų spektro problema: „Jeigu būtų finansavimas, galima būtų teikti piniginę paramą (medikamentų įsigijimui, dokumentų susitvarkymui, maisto produktams).“ (A11); „Paslaugas trukdo teikti finansiniai ištekliai, nes reikalingi papildomi etatai, pvz.: psichologo, gydytojo ir pan. Gyvenimas teikiant trumpalaikę socialinę globą, kambariuose po tris, keturis. Geriau būtų dviviečiai kambariai.“ (A3)

Beveik visi tyrime dalyvavę įstaigų atstovai paminėjo per mažą pačių tikslinės grupės asmenų suinteresuotumą spręsti savo problemas, motyvacijos stoką tam, kad teikiamos paslaugos būtų efektyvesnės: „Labiausiai trukdo aptariamos kategorijos pacientų nedrausmingumas, kai nesilaiko paskirto režimo ir gydymo. Jei būtų kitaip, mūsų teikiamos medicininės paslaugos būtų veiksmingesnės.“ (A2)

Kita problema – specialistų trūkumas: „Trūksta resursų – žmonių, lėšų. Trūksta ne tik psichologų, bet ir socialinių darbuotojų.“(A6); „Psichologinę pagalbą teikti neturime paruoštų žmonių, savanorių ir tam skirtų patalpų.“ (A8)

Apibendrinus Alytaus savivaldybėje teikiamų įstaigų paslaugų spektrą ir pagrindinius problemų šaltinius galima išskirti šias įvardytas problemas:

1. Finansinės problemos, susijusios ir su toliau išvardintomis problemomis.
2. Žmogiškųjų išteklių stoka (specialistų (psichologų, socialinių darbuotojų ir kt.), savanorių ir kt.).
3. Patalpų trūkumas (esamos patalpos trukdo plėsti teikiamas paslaugas, aptarnauti didesnę asmenų skaičių, užtikrinti paslaugų kokybę ir kt.).
4. Grįžusių iš LAV asmenų nesuinteresuotumas integruotis į darbo rinką, visuomenę, motyvacijos trūkumas ir pan.

11.6.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos savivaldybės įstaigų, dalyvavusių tyrime, atstovai mano, kad labiausiai šiai tikslinei grupei yra aktualios maitinimo paslaugos. Tai iliustruoja šios citatos: „Vienas žmogus maisto dažniausiai suvalgo dvi-tris porcijas. Prašo ir duoda savanoriai, nes yra labai išalkę. Įpila ir namo parsinešti“; „Ypač reikia maitinimo, nes dauguma žmonių negali iš ko nusipirkti maisto.“

Kiti specialistai mano, kad veiksminga ta pagalba, kuri yra teikiama kompleksiškai: „Yra teikiama kompleksinė pagalba ir tai yra veiksmingiau nei pavienės pagalbos formos.“

Kaip itin aktualias paslaugas specialistai minėjo ir higienos (dušo, švaros prekių ir kt.) paslaugas: „Ypač dušai labai reikalingi, švarūs drabužiai ir t. t.“

Įstaigų atstovai, dalyvavę tyrime, minėjo tokias pagalbos formas, kurių šiuo metu neteikia, bet turėdami pakankamą finansavimą, žmogiškuosius išteklius ar patalpas, galėtų jas teikti. Interviu buvo išskirtos šios pagalbos formos: psichologinė pagalba; motyvacijos-prevencijos kabinetai mieste; profesinis mokymas (ypač užsienio kalbų).

Kiti vardijo jau esamų paslaugų plėtimą: „Jeigu būtų sąlygos, žiemos metu žmogus galėtų paskaityti laikraštį ar pasižiūrėti TV, išgerti šiltos arbatos“, „Gerai turėti salę, kurioje vyktų pokalbiai, diskusijos. Mes dar galėtume papildomai pamaitinti 10 žmonių, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, jei būtų tam skirta lėšų (maistui, aptarnavimui). Galėtume išvykas organizuoti po Lietuvą – kultūrinės, pažintinės.“

Pagrindinė problema, trukdanti plėsti paslaugų spektrą ir užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę, respondentų teigimu, yra finansų trūkumas. Tai ypač aktualu tyrime dalyvavusioms religinėms organizacijoms („Caritui“). Tyrimo metu buvo įvardyta, kad žmonės nenoriai ir neaktyviai aukoja,

o iš paaukotų pinigų ir yra perkami maisto produktai ir kt. Kita itin aktuali problema – žmogiškieji ištekliai. Daugelis įstaigų, teikiančių tokias paslaugas kaip maitinimas, parama drabužiais, darbą organizuoja padedant savanoriams. Savanorių labai trūksta visose įstaigose.

Taip pat kaip viena iš svarbių problemų buvo įvardyta pačių asmenų nenoras rūpintis savo situacija, per maža motyvacija keisti savo gyvenimo būdą.

Apibendrinus iš Klaipėdos savivaldybės tyrimo metu gautus duomenis galima teigti, kad visos įstaigos galėtų ir norėtų teikti platesnio spektro paslaugas, plėsti esamų paslaugų sudėtį, tačiau dažnai susiduria tiek su finansinėmis, tiek su žmogiškųjų išteklių problemomis. Daugelis tyrime dalyvavusių įstaigų minėjo, kad reikalingas atskiras dienos ar užimtumo centras asmenims, grįžusiems iš LAV, kuriame būtų teikiamos specializuotos integracijos į visuomenę paslaugos.

Galima išskirti šias tyrimo metu įvardytas problemas Klaipėdoje:

1. Finansinės problemos.
2. Žmogiškųjų išteklių stoka (specialistų (psichologų, socialinių darbuotojų ir kt.), savanorių ir kt.).
3. Patalpų trūkumas (esamos patalpos trukdo plėsti teikiamas paslaugas, aptarnauti didesnę skaičių asmenų, užtikrinti paslaugų kokybę ir kt.).
4. Grįžusių iš LAV asmenų nesuinteresuotumas integruotis į darbo rinką, visuomenę, motyvacijos trūkumas ir pan.
5. Bendradarbiavimo tarp įstaigų trūkumas.

11.7. Pagrindinių problemų, su kuriomis susiduria grįžę iš laisvės atėmimo vietų asmenys, įvardijimas

Kad problemos sprendimas būtų sėkmingas, visų pirma reikia ją įvardyti. Išėjęs į laisvę asmuo dėl labai daugelio priežasčių tampa visuomenės problema: neturi pastovios ar net jokios gyvenamosios vietos, išsilavinimas dažniausiai yra menkas, o ryšiai su šeima ar artimaisiais dažnai yra nutrūkę. Asmens, grįžusio iš LAV, psichologinė būseną yra nestabili, dėl to jo padėtis tampa dar labiau komplikuota. Nesulaukęs tinkamos pagalbos asmuo gali vėl įvykdyti naują nusikaltimą.

Kitas labai svarbus ir aktualus klausimas – ŽIV prevencija. Grįžę iš laisvės atėmimo vietų asmenys dėl rizikingo elgesio, sudėtingos socialinės situacijos ir kitų problemų (pvz., vartoja psichoaktyvias medžiagas) turi tikimybę užsikrėsti ŽI virusu. Dažna asmenų, grįžusių iš LAV, problema yra psichoaktyvių medžiagų vartojimas. Dėl to tikimybė užsikrėsti ŽIV, hepatitais C ar B yra gana didelė. Sutrikimai, susiję su piktnaudžiavimu psichoaktyviomis medžiagomis, yra fiziniai, psichiniai ar socialiniai. Taigi padėti asmeniui galima tik integruojant jį į visuomenę.

11.7.1. Alytaus savivaldybė

Tyrimo metu buvo išskirtos pagrindinės problemos remiantis tyrime dalyvavusių įstaigų atstovų, asmenų, grįžusių iš LAV, nuomone. Toliau pateikiamos citatos iš interviu su įstaigų atstovais:

„Socialinės (neturi pinigų, gyvenamos vietos, šeimos atsisako priimti, nedirba, bet ir nenori dirbti mažai apmokamą darbą).“ (A1)

„Pastovios gyvenamos vietos neturėjimas; Darbo neturėjimas; Nutrūkę šeiminiai ryšiai su artimaisiais; sunkiai įsilieja į normalų visuomenės pulsą; kasdienių gyvenimo įgūdžių trūkumas; noras gyventi kitų dirbančiųjų sąskaita, gyventi tik iš pašalpų; Noras daug uždirbti, nors dirbti dar net nepradedu.“ (A3)

„Nepakankamas profesinis pasirengimas. Nepakankama motyvacija įsidarbinti ir integruotis į darbo biržą.“ (A4)

„Gyvenimo laisvėje sunkumai – svetima aplinka, nutolę nuo šeimos nariai. Visuomenės požiūris į buvusius nuteistuosius. Darbdavių neigiama nuostata.“ (A5)

„Trys pagrindinės problemos: gyvenamos vietos, įsidarbinimo, sveikatingumo.“ (A7)

„Neturėjimas kontakto su artimaisiais (arba praradę, arba neturi artimųjų); gyvenamosios vietos neturėjimas; materialinių resursų neturėjimas ir nemokėjimai integruotis į visuomenę.“ (A8)

„Neturi gyvenamosios vietos, neturi ką valgyti, neturi pinigų ir yra jų pačių problema nenoras dirbti, girtuokliavimas, narkotikai.“ (A10)

Taigi pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria grįžę iš LAV asmenys Alytuje:

1. Būsto susiradimas.
2. Socialinių įgūdžių, kurie padėtų spręsti kylančias problemas, trūkumas.
3. Ryšių su šeimos nariais ar artimaisiais nutrūkimas.
4. Darbo įgūdžių stoka.
5. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo problemos.
6. Kitos problemos.

11.7.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos specialistų, dirbančių su asmenimis iš LAV, išskirtas problemas iliustruoja citatos iš interviu:

„Neturi valgyti, namų, apsirengti, dažnai miega po medžiais. Darbo ir sveikatos nėra.“ (K1)

„Grįžta dažnai į benamystę, senus draugus; sunku surasti darbą; iš kart vėl vartoja alkoholį ar narkotikus; trūksta integracijos programų, apgyvendinimo įstaigų, adaptacijos; neviltis, motyvacijos stoka pakeisti savo gyvenimą.“ (K2)

„Gyvenamoji vieta, įdarbinimas.“ (K3)

„Darbdaviai atsisako įdarbinti grįžusius iš laisvės atėmimo vietų. Psichologinės problemos, nepasitikėjimas savimi. Problemos susijusios su gyvenama vieta. Sveikatos problemos.“ (K5)

„Nėra Klaipėdoj įstaigų, kuri dirbtų su ekskaliniais.“ (K6)

„Alkoholizmas, jų sunkaus charakterio sukeltos problemos jiems patiems.“ (K7)

„Bendruomenės nuostatai, specialistų trūkumas ir jų nuostatai, nėra koordinuotos sistemos.“ (K8)

„Pinigų trūkumas, gyvenamos vietos neturėjimas.“ (K9)

„Neturėjimas gyvenamosios vietos; neturėjimas darbo; neturėjimas finansinių pajamų; mažai įstaigų, kurios teikia paslaugas grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų.“ (K10)

„Gyvenamosios (nuolatinės) vietos neturėjimas. Nedarbas. Visuomenės neigiamas požiūris.“ (K11)

„Darbo neturi, uždarbio neturi. Būsto problemos, kol praeina komisijas, kad patekti į nakvynės namus. Pačių žmonių problemos, jie nenori dirbti, rūpintis.“ (K12)

„Neturi nuolatinės gyvenamos vietos. Neturi darbo ir lėšų. Nesugeba prisitaikyti visuomenėje.“ (K13)

„Bedarbystė, nesugebėjimas adaptuotis visuomenėje, priklausomybė nuo narkotikų ar alkoholio, neturėjimas gyvenamos vietos, psichinė liga, AIDS.“ (K14)

„Neturi dokumentų, kurie nori susitvarko, net įsidarbina. Dažnai neturi kur gyventi. Yra kurie įsidarbina, bet tai vienetai. Jei per pusę metų neįsidarbina, tai taip ir lieka bedarbiai visam laikui/ Dažniausiai nesitvarko dokumentų.“ (K15)

„Socialinės problemos, kartais neturi gyvenamos vietos, reikia tvarkyti dokumentus. Padeda tvarkyti mūsų socialiniai darbuotojai, tvarko reikalingus dokumentus ir socialinį draudimą. Dalis serga ŽIV/AIDS, somatinėmis ligomis, serga gretutinėmis ligomis.“ (K16)

Apibendrinus Klaipėdos specialistų išskirtas problemas galima pateikti tokį problemų sąrašą:

1. Bazinių asmens poreikių neužtikrinimas (maistas, drabužiai).
2. Gyvenamos vietos neturėjimas.
3. Nedarbas.
4. Priklausomybė nuo psichoaktyvių medžiagų.
5. Visuomenės ir kai kurių specialistų neigiama nuomonė ir nenoras padėti spręsti kylančias problemas.
6. Koordinuotos sistemos nebuvimas.
7. Specializuotos įstaigos asmenims iš LAV nebuvimas.

Daugiausia dėmesio tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje turėtų būti skiriama materialinei paramai (maitinimas, drabužiai), psichologinei pagalbai (darbas su jų motyvacijos skatinimu, žemu savęs vertinimu ir pan.), socialinio darbuotojo pagalba (tarpininkavimas, pagalba tvarkant asmens dokumentus, konsultuojant, informuojant apie galimus pagalbos šaltinius ir kt.). Išėjusiam iš LAV asmeniui svarbu užtikrinti, kad būtų suteiktos būtinos kvalifikuotos informavimo, konsultavimo paslaugos.

Apžvelgus teikiamų paslaugų spektrą abiejose savivaldybėse reikėtų išskirti Socialinės paramos ir Socialinių paslaugų skyrius, į kuriuos asmuo gali kreiptis ir gauti tam tikras socialines paslaugas ir informaciją. Kitos įstaigos neturi specializacijos darbui su asmenimis, grįžusiais iš LAV. Akivaizdu, kad asmenims, grįžusiems iš LAV, reikalinga specializuota pagalba. Tokią pagalbą galėtų teikti specialios socialinės adaptacijos institucijos, tačiau šiandien tokių įstaigų nėra. Tyrimė dalyvavusios institucijos nurodo, kad jie dirba su įvairiomis socialinės rizikos grupėmis, ir neišskiria šios tikslinės grupės. Kai kurios įstaigos pagalbą asmenims, grįžusiems iš LAV, teikia tik tuo atveju, jei atitinka jų tikslinę grupę (pvz., prekybos žmonėmis aukos, švirkščiamųjų narkotikų vartotojai ir t. t.).

Kita itin opi problema – būstas. Grįžę iš LAV neturintys kur gyventi asmenys gali kreiptis į nakvynės namus tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje. Nakvynės namai – tik laikinas šios problemos sprendimas. Įstaigos, kurios galėtų padėti rasti nuolatinį būstą, yra bejėgės išspręsti šią problemą.

Santykių su šeimos nariais atkūrimas – pačių grįžusių iš LAV asmenų problema, nes nė viena įstaiga tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje nenurodė, kad gali padėti spręsti šią problemą.

Dauguma asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, yra praradę ir darbo, ir socialinius įgūdžius. Nei Alytuje, nei Klaipėdoje nėra socialinių įgūdžių lavinimo užsiėmimų, skirtų būtent asmenims, grįžusiems iš LAV. Darbo įgūdžių atkūrimą iš dalies padeda spręsti teritorinės darbo biržos.

11.8. Specifiniai asmenų, grįžusių iš LAV, poreikiai

Laisvės atėmimo vietose asmenims gali iškilti įvairių specifinių poreikių, pvz., specialus gydymas AIDS sergantiems, turintiems fizinę negalią ir pan. asmenims. Tikslinės grupės tyrimo metu stengtasi atskleisti, ar buvo atsižvelgta į jų specifinius poreikius dėl sveikatos LAV, ar buvo teikiamos specifinės paslaugos, ar LAV jų sveikata nepablogėjo. Taip pat buvo prašoma respondentų įvardyti gautų paslaugų tęstinumo galimybę išėjus iš LAV.

11.8.1. Alytaus savivaldybė

Dauguma respondentų teigė, kad LAV buvo atsižvelgta į jų sveikatos problemas.

„Į sveikatos problemas buvo atsižvelgta labai stipriai. Jei reikia dietos, gaudavom dietą.“

„Atsižvelgiama. Ten žymiai geriau nei laisvėj, čia nieko nėra.“

„Žiūri. Daro tyrimus dėl ŽIV, hepatitų ir panašiai. Aišku, jei yra ŽIV, reguliariai daro tyrimus, žiūri pakitimus.“

„Atvažiuodavo gydytoja kas du mėnesius, tikrindavo tuos, kurie infekuoti ŽIV, suteikdavo vaistų, jei reikia.“

„Ten tikrai rūpinosi. Kol buvau lageryje, mano sveikata pagerėjo.“

Respondentai pastebėjo, kad labiau atsižvelgiama į jų specifinius sveikatos poreikius Vilniaus laisvės atėmimo vietose, o kitur yra atsižvelgiama mažiau.

Laisvės atėmimo vietoje yra pakankamai atsižvelgiama į nuteistųjų sveikatos problemas, tačiau išėjus į laisvę asmuo dažnai neturi reikiamos informacijos apie tai, kur gali būti tęsiama laisvės atėmimo vietoje gauta pagalba.

„Ten kol būnam, viskas gerai, bet ką daryti išėjus, čia niekam nerūpin.“

„Laisvės atėmimo vietoj kol būnam gaunam pagalbą, o čia visi žiūri kaip į antrarūšius.“

„Jokio pagalbos tęstinumo nėra. Tai dvi atskiros teritorijos. Išėjai į laisvę ir gyvenk kaip išmanai.“

Dalis respondentų teigė, kad neturintieji tokių rimtų sveikatos sutrikimų kaip ŽIV, tuberkuliozė, pagalbos gauna gerokai mažiau. Reikalingi medikamentai ar vitaminai, kuriuos rekomenduoja

gydytojas, laisvės atėmimo vietose esančiose vaistinėse kainuoja du kartus brangiau nei laisvėje, o artimiesiems neleidžiama nupirkti ir perduoti jokių medikamentų ir vitaminų.

11.8.2. Klaipėdos savivaldybė

Dauguma respondentų išsakė nepasitenkinimą laisvės atėmimo vietose sveikatos paslaugas teikiančiais specialistais. Pagalba, jų teigimu, nėra suteikiama greitai (užsirašius reikia laukti apie du mėnesius (pvz., psichiatro konsultacijai), nesigilinama į jų problemų pobūdį, nesuteikiama informacija apie darytus tyrimus (pvz., kraujo).

„Atsižvelgiama, kai tau labai blogai, kitu atveju daryk, ką nori.“

„Paima kraują tyrimams, o rezultato taip ir nepasako kol pats nepasiklausi.“

„Kai buvau pataisos namuose trūko diafragma (...). Pasakiau, kad skauda pasiūlė išgerti aspirino ir viskas (...). Kol visai nepasidarė blogai niekam nerūpėjo.“

„Jokių vaistų mums neduodavo. Vaistus tik iš laisvės gaudavom, artimieji nupirkdavo.“

Paslaugų tęstinumas išėjus iš laisvės atėmimo vietos nėra užtikrinamas, informacijos apie tai, kur, pavyzdžiui, galėtų kreiptis dėl gautų paslaugų tęstinumo, niekas nesuteikia.

Apibendrinus abiejų savivaldybių respondentų pasisakymus apie atsižvelgimą į specifinius asmenų poreikius laisvės atėmimo vietose ir gautų paslaugų tęstinumo užtikrinimą grįžus į laisvę galima daryti prielaidą, kad į specifinius poreikius atsižvelgiama esant rimtiems sveikatos sutrikimams (ŽIV, tuberkulozė ir pan.), tačiau paslaugų tęstinumas išėjus į laisvę nėra užtikrinamas.

Alytuje tikslinėje grupėje dalyvavę respondentai teigė, kad esant nesudėtingiems sveikatos sutrikimams ar tiesiog norint vartoti įvairius vitaminus, jų galima įsigyti tik laisvės atėmimo vietoje esančioje vaistinėje, kurioje kainos yra gerokai didesnės nei laisvėje, o artimiesiems neleidžiama perduoti jokių medikamentų ar vitaminų. O Klaipėdoje tikslinėje grupėje dalyvavę respondentai teigė, kad jie medikamentus gauna tik iš artimųjų.

11.9. Dabartinės situacijos įvertinimas ir poreikiai

Respondentų buvo prašoma išsakyti problemas, su kuriomis jie susiduria išėję iš LAV.

11.9.1. Alytaus savivaldybė

Tikslinės grupės tyrimo metu respondentai vardino šias problemas, su kuriomis jie dažniausiai susiduria išėję iš LAV: sunkumai ieškant darbo; pinigų įsitvirtinti nebuvimas; gyvenamosios vietos neturėjimas; itin sudėtingas nemokamos teisinės pagalbos prieinamumas; diskriminacija (darbo rinkoje, visuomenėje, valstybės institucijose); priklausomybės ligų gydymo nebuvimas ir pan.

„Išėjus iš laisvės atėmimo vietos liepė užsiregistruoti darbo biržoje. Užsiregistravau, bet kas iš to, niekas man nesiūlo darbo, jei ir pasiūlytų, niekas nepriimtų, nes esu teistas.“

„Nėra pradžiai visai pinigų. Kas iš tos pašalpos, kurią kartais gaunam, kartais negaunam. Bent minimumą duotų pusę metų, kad būtų, už ko kabintis. Dabar tik vėl vogti belieka.“

„Nėra kur gyventi, pinigų nėra. Būtų darbas, tai bent kokį kambarį būtų galima išsinuomoti. Nakvynės namuose vietų nėra, o ten, kur bendrai pernaktoti tik nakčiai, tai ne išeitis.“

„Jokios nemokamos teisinės pagalbos mums nėra. Sako yra, nueik. Nueinu, palaukiu ir išeinu, nes nieko nėra.“

„Vilniuje narkomanai laikomi žmonėmis, jiems yra ir detoksikacija, ir metadonas. O Alytuje tai jau ne žmonės – nieko nėra, išskyrus kabinetą „Pasitikėjimas“, kur galima gauti švirškštų.“

„Būtų čia metadono kabinetas, būtų galima gauti pagalbą. Nereiktų ryte galvoti, iš kur gauti narkotikų ir kaip nueiti į darbą.“

„Alytų detoksikacijos narkomanams nėra, galima važiuoti į Vilnių, bet ten mokama. Iš kur pas bedarbius pinigai.“

„Galima tik pas privatininkus išsirašyti „Subuxon“, bet jis kainuoja 360 Lt. Nėra tokių pinigų.“

11.9.2. Klaipėdos savivaldybė

Apibendrinus respondentų dažniausiai įvardijamas problemas galima išskirti: sudėtinga darbo paieška; asmens dokumentų įsigijimo klausimai; piniginės paramos trūkumas; gyvenamosios vietos neturėjimas; informacijos apie galimą pagalbą trūkumas; problemos su antstoliais.

„Per pažįstamus įsidarbinau, bet kai sužinojo, kad iš kalėjimo, atleido. Kai darbiniesi, klausia ir pasako, kad meluoti negali – atleis, ir pasako, kad dar ir pinigų nesumokės. Tada, aišku, pasakai ir išgirsti:

„Atsiprašom, nieko negalim padėti.“

„Man problema – asmens dokumentai. Niekas nedaro dokumentų, nei laisvės atėmimo vietoj padėjo, nei čia. Aš be dokumentų nieko negaunu. Dabar darau dokumentus, bet bus tik po mėnesio – neduoda laikino, vieni sako, varyk, duos laikiną, nuvažiuoji – neduoda. Nei į darbo biržą negaliu prisiregistruoti. Neturiu gyvenamos vietos – savivaldybė neregistruoja, kur nueini, sako, mokėsi baudą. Tik ir girdžiu: baudos, baudos.“

„Gyvenama vieta – irgi problema. Yra nakvynės namai, bet ten neįmanoma būti, ten ateini švarus, bet išėini utėlėtas. Ten nieko neduoda – miegi ant lentų, jei pats neatsineši pagalvės, nieko ir negausi.“

„Gyvenama vieta. Jei pamato, kad ateini pavartojęs, išvaro. Jei dokumentų neturi, irgi neįleidžia. Patys darbuotojai pataria neturėti vertingų daiktų.“

„Dokumentus susitvarkyti gali tik per 3 savaites. O ką veikti tas tris savaites? Gyventi juk reikia ir tas tris savaites.“

„Vilniuj tai gerai. O čia tai nieko.“

„Informuotumas – ne visi žino, kur galima gauti pagalbą. Dalinasi vieni su kitais informacija.“

Apibendrinus abiejų savivaldybių respondentų išsakytas mintis apie problemas, su kuriomis susiduria išėję iš LAV asmenys galima daryti prielaidą, kad situacija abiejose savivaldybėse gana panaši. Aktualios tos socialinės paslaugos, kurios susijusios su asmenų apnakvindinimu, laikino būsto suteikimu, piniginės pašalpos skyrimu. Yra informacijos apie galimus pagalbos šaltinius ir pobūdį trūkumas.

Klaipėdos savivaldybėje išryškėjo asmens dokumentų įsigijimo problema. Asmeniui, neturinčiam asmens dokumentų, neįmanoma gauti pagalbos ir kitose srityse, pvz., registruotis į teritorinę darbo biržą, kreiptis į polikliniką ir pan.

Abiejose savivaldybėse labai aktuali įsidarbinimo problema. Asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, dažnai yra dvigubai ar daugiau stigmatizuoti (buvę laisvės atėmimo vietose, priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų, infekuoti ŽIV, bedarbiai ir t. t.), todėl darbo paieška jiems itin komplikauta. Taigi situacija gana dviprasmiška. Iš vienos pusės, šios tikslinės grupės asmenų atžvilgiu yra taikoma diskriminacija, jie stigmatizuojami dėl ligos. Iš kitos pusės, nesuteikus jiems darbo ar kitos reikalingos paramos jie dažnai vėl elgiasi tarsi susitapatindami su savo stigma (daro įvairius nusikaltimus) ir sukasi rate, iš kurio negali išėiti.

Alytaus savivaldybėje išryškėjo, kad asmenų, priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų, problemos nesprendžiamos. Problema sprendžiama tik vykdant žalos mažinimo principą, t. y. asmenys Raudonojo Kryžiaus kabinete „Pasitikėjimas“ gali gauti švarius švirkštimosi įrankius, informaciją, atlikti testus išsirtinti dėl ŽIV, hepatitų ir kitų infekcinių ligų. Tačiau tokios pagalbos kaip abstinencinis gydymas, farmakoterapija opioidiniais vaistiniais preparatais, reabilitacijos paslaugos ir pan. nėra.

11.10. Paramos paslaugos (institucijų, organizacijų tinklas) asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, jų veiksmingumas

Šis skyrius suteikia informacijos apie tai, kokias realias paslaugas (socialines, medicininės, teisinės) gauna išėję iš LAV asmenys, kokios paslaugų prieinamumo galimybės ir poreikis ir kas labiausiai/daugiausiai padėjo, suteikė informacijos aktualiais klausimais.

11.10.1. Alytaus savivaldybė

Respondentai teigė, kad pirmiausia išėję iš laisvės atėmimo vietų kreipiasi į Alytaus m. savivaldybės Socialinės paramos skyrių dėl vienkartinės pašalpos. Vienkartinę pašalpą asmuo gali gauti pusę metų, tačiau, anot respondentų, ne visi ją gauna.

Beveik visi respondentai kreipiasi ir į teritorinę darbo biržą. Dažniausiai dėl to, kad tik tokiu būdu gali gauti sveikatos draudimą.

Kitos organizacijos, į kurias kreipiasi ir kurias žino, yra Raudonojo Kryžiaus kabinetas „Pasitikėjimas“, „Caritas“, nakvynės namai.

„Žinau darbo biržą, Caritą, Nakvynės namus, kuriuose niekada vietų nėra.“

„Į darbo biržą ir socialinės paramos skyrių kreipiasi visi.“

„Kreipiausi į darbo biržą, nes reikėjo sveikatos draudimo ir į savivaldybės socialinę rūpybą dėl pašalpos.“

„Raudono kryžiaus kabinetas, žinau dar Caritą, bet nesikreipiau, Nakvynės namai.“

Respondentai teigė, kad ne visada su jais elgiamasi pagarbiai, ne visada suteikiama reikiama informacija, ypač savivaldybės Socialinės paramos skyriuje. Visi respondentai minėjo, kad dažniausiai yra „stumdomi nuo vienos organizacijos į kitą“. Tie, kurie bando dažniau lankytis ir reikalauti pagalbos ar informacijos, yra išvaromi ar net neįleidžiami į Socialinės paramos skyrių.

Dominuojanti organizacija yra savivaldybės Socialinės paramos skyrius, kuriame sprendžiamas ne tik piniginės pašalpos klausimas, bet ir aptariamas kitos pagalbos būtinumas, pvz., į nakvynės namus patenkama tik per Socialinės paramos skyrių. Socialinės paramos skyriuje dirbančių specialistų bendravimas buvo vertinamas nepalankiai. Respondentai mano, kad su jais darbuotojai dažniausiai elgiasi nepagarbiai, nesuteikia informacijos, stengiasi atsikratyti.

11.10.2. Klaipėdos savivaldybė

Respondentai vardijo tokias organizacijas kaip Klaipėdos m. savivaldybės Socialinės paramos skyrius, NVO „Išganymo armija Lietuvoje“, „Carito“ organizacijos, teritorinė darbo birža, nakvynės namai, regioninė pataisos inspekcija, Klaipėdos priklausomybės ligų centras ir anoniminiai konsultaciniai kabinetai ir pan.

„Informacijos, kai reikėjo, suteikė pataisos inspekcija, daugiau niekas.“

„Kreipiamės į savivaldybės socialinės paramos skyrių dėl pašalpų, kurių neduoda. Tada dar darbo birža.“

„(...) žinau Caritas, Klaipėdos priklausomybės ligų centrą, anoniminius kabinetus, kur galima gauti švirkštų.“

„Man labiausiai padėjo „Išganymo armija“, ten sutvarkė ir dokumentus ir padėjo rasti darbą.“

Tikslinės grupės tyrimo metu paaiškėjo respondentų informuotumo apie organizacijas (ypač NVO), teikiančias paslaugas, trūkumas. Visi respondentai žinojo tik savivaldybės Socialinės paramos skyrių ir teritorinę darbo biržą bei nakvynės namus, kitas organizacijas žinojo pavieniai respondentai, kurie dalinosi turima informacija su kitais.

Apibendrinus abiejų savivaldybių respondentų mintis galima daryti prielaidą, kad dominuojančios organizacijos, kurias žino ir kreipiasi grįžę iš LAV asmenys yra savivaldybių Socialinės paramos skyriai, kurie abiejose respondentų grupėse (tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje) buvo vertinami gana nepalankiai dėl ten dirbančių darbuotojų požiūrio į šią tikslinę grupę bei „siuntinėjimo iš vienos organizacijos į kitą“. Abiejose savivaldybėse išaiškėjo per mažas respondentų informuotumas apie pagalbą teikiančias NVO. Nėra paslaugas koordinuojančio asmens (atvejo vadybininko), kuris

galėtų suteikti informaciją apie paslaugų spektrą ir esant reikalui tarpininkautų tarp asmens ir organizacijų. Šiuo metu tokiu asmeniu iš dalies tampa grįžęs iš LAV asmuo, iš asmeninės patirties turintis informacijos apie galimus pagalbos šaltinius. Abiejose savivaldybėse trūksta ir savivalbos grupių, kuriose susitikę šios tikslinės grupės asmenys galėtų dalintis informacija.

Alytaus savivaldybėje ypač aktuali yra priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų problema. Klaipėdoje šią problemą sprendžia Klaipėdos priklausomybės ligų centras, o Alytuje tesuteikiama galimybė pasikeisti švirkštus, adatas.

11.11. Problemos, su kuriomis susiduria specialistai, teikiantys pagalbą asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų

Tyrimo metu buvo išskirtos ir problemos, su kuriomis susiduria asmenys, teikiantys paslaugas grįžusiems iš LAV asmenims. Problemas įvardyti buvo labai svarbu, tam, kad būtų suprasta, ar pakanka specialistams žinių ir įgūdžių darbui su šia grupe.

11.11.1. Alytaus savivaldybė

Alytaus savivaldybės specialistai vardijo tokias problemas kaip nemotyvuotų klientų įtraukimas į pagalbos teikimą ir darbo su agresyviais klientais įgūdžių stoka. „*Pacientų nedrausmingumas ir atsainus požiūris į savo bei kitų sveikatą.*“ (A2). „*Motyvacijos dirbti ir įsiliesti į normalų gyvenimą trūkumas. Agresyvumas, noras save pastatyti aukščiau kitų. Draugų įtaka (neigiama) gyvenant kambaryje.*“ (A3); „*Klientų agresyvumas, ateina neblaivūs, apsvaigę nuo alkoholio arba narkotinių medžiagų, vagia.*“ (A11)

Kita problema, kurią nurodė specialistai – pagalbos suteikimo galimybių ribotumas priklausomiems asmenims, kurie grįžę iš LAV vėl pradeda vartoti psichoaktyvias medžiagas. Alytuje nėra teikiama pagalba asmenims, vartojantiems psichoaktyvias medžiagas, išskyrus švirkštų, adatų keitimą, tyrimus dėl ŽIV ir kitų infekcinių ligų. Tačiau jei asmuo nori atsisakyti psichoaktyvių medžiagų, specialistai negali pasiūlyti konkrečios įstaigos Alytuje. Jie nukreipiami į kitas įstaigas (pvz., reabilitacijos centrus Lietuvoje), kuriose dažnai sulaukia atsakymo, kad šiuo metu nėra vietų, o jei vietų ir yra, dažnai asmuo neįstengia susimokėti už paslaugas. Alytaus miesto savivaldybė neperka nė iš vienos reabilitacijos ar priklausomybės ligų centro paslaugų. Išėjus galėtų būti farmakoterapija opioidiniais vaistinėmis preparatais (metadonu, buprenorfinu), tačiau ir ši paslauga Alytuje nėra teikiama. Artimiausias miestas, kuriame teikiama farmakoterapijos opioidiniais vaistinėmis preparatais paslauga, yra Druskininkai. Retas asmuo, norintis gauti šią paslaugą, gali kiekvieną dieną važinėti į Druskininkus.

Svarbi problema – paslaugų neprieinamumas dėl tam tikrų sąlygų, pvz., asmens dokumentų, sveikatos draudimo neturėjimo ir kt. Specialistai labai dažnai atsiduria aklavietėje norėdami padėti asmeniui: negali nukreipti į reikalingą įstaigą, nes asmuo neturi asmens dokumentų ar sveikatos draudimo. Neišsprendus vienos problemos vyksta grandininė reakcija – dažnai lieka neišspręstos ir kitos problemos. Tai iliustruoja citatos iš interviu: „*Neturi gyvenamos vietos deklaravimo pažymos, neturi sveikatos draudimo.*“ (A7); „*Dažnai nutraukia registraciją darbo biržoje dėl neaiškių priežasčių, neturėdamas sveikatos draudimo, niekur negali gauti pagalbos.*“

Nemaža dalis tyrime dalyvavusių specialistų atstovauja NVO (4 įstaigos iš 11-os) ir dirba savanoriško darbo pagrindais. Daugelis specialistų turi oficialius darbus, savanoriškai veiklai jiems lieka mažai laiko ir jėgų: „*Savanoriškam darbui NVO lieka mažai laiko ir energijos.*“ (A5)

11.11.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos savivaldybės specialistai taip pat vardija nemažai problemų, kurios jiems, specialistams, apsunkina darbą su grįžusiais iš LAV asmenimis.

Beveik visi tyrime dalyvavę respondentai teigė, kad trūksta žinių, informacijos apie bendravimo su šia tiksline grupe ypatumus. Specialistai vardija tikslinės grupės bendravimo ypatumus: agresyvumas, žemas savęs vertinimas, motyvacijos integruotis į visuomenę ir atsisakyti buvusios nelegalios veiklos stoka ir pan.: „Trūkumas specifinių žinių apie šią tikslinę grupę.“ (K10); „Agresyvumas kai kurių, tenka kartais policiją kviesti. Grįžę iš laisvės atėmimo vietų, jie galvoja, kad jiems viską taip ir duos visi ant delno.“; „Ne visada vertina pagalbą, duodam švarius drabužius – neima, nes nepatinka, nemadingi, nors neturi kuo rengtis.“ (K15); „Pacientų nenoras bendradarbiauti, nenoras kreiptis pas kitus gydytis, pvz. į AIDS centrą. Klientų pasyvumas sprendžiant savo problemas. Pasyvumas sprendžiant sveikatos problemas.“ (K16); „Klientai yra nepastovūs, su jais sunku suorganizuoti susitikimus.“ (K13)

Visuomenės neigiamas požiūris į šią marginalinę grupę taip pat trukdo specialistams teikti paslaugas: bendruomenės nariai nenori aukoti labdaringoms organizacijos, kurios rūpinasi maitinimu ir kt. poreikiais, darbdaviai nenori priimti į darbą asmenį, grįžusį iš LAV.

Specialistai taip pat pastebi per menką bendradarbiavimo tarp įstaigų patirtį: „Bendradarbiavimo ir geranoriškumo stoka. Sistemos kaip kas ir kodėl turi atlikti, arba atsakomybės pasiskirstymo nebuvimas.“ (K8)

Trūksta informacijos apie tikslinę grupę, jų poreikius kitose įstaigose: „Jiems trūksta informacijos apie mūsų teikiamas paslaugas, trūksta bendradarbiavimo su kitomis įstaigomis, kurios dirba su grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų. Mažai patalpų turime bendravimui.“ (K9)

Institucijos, kurios neišnaudoja savo potencialo Alytaus savivaldybėje sprendžiant asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, problemas, buvo minimos labai nenoriai. Daugelis respondentų teigė, kad negali atsakyti į šį klausimą, nes mano, kad kiekvienas dirba tiek, kiek leidžia galimybės. Keletas respondentų paminėjo Alytaus savivaldybę, kuri galėtų teikti informaciją apie pagalbą grįžusiems iš LAV asmenims ir Alytaus policijos komisariatą, tačiau nenurodė, koks konkretus šios institucijos indėlis turėtų būti.

11.12. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant grįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų problemas

Bendradarbiavimas su miesto organizacijomis, įstaigomis ir tarnybomis (rajonų, apskrities) leidžia teikti kompleksinę socialinę paramą asmenims, grįžusiems iš LAV, įdarbinimo, aprūpinimo būstu, galimybių funkcionuoti atkūrimo, paramos gavimo ir kt. klausimais.

11.12.1. Alytaus savivaldybė

10 iš 11 įstaigų nurodė, kad bendradarbiauja tarpusavyje sprendžiant vienas ar kitas problemas, tačiau taip pat pažymėjo, kad ne visada bendradarbiavimas yra konstruktyvus. Pasigendama glaudesnio bendradarbiavimo ir bendradarbiavimo iniciatorių. Nėra koordinatoriaus, kuris vienytu visais NVO, todėl dažnai yra nežinoma kai kurių organizacijų veiklos specifika ir pan.: „Dažnai nežinome apie tai, kokia viena ar kita institucija ką veikia, kuo galėtume vieni kitiems padėti.“ (A8)

11.12.2. Klaipėdos savivaldybė

Visi tyrime dalyvavę Klaipėdos specialistai nurodė, kad bendradarbiauja tarpusavyje. Kaip bendradarbiavimo spragą jie išskyrė nesuderintą įstaigų, teikiančių paslaugas grįžusiems iš LAV žmonėms, veiklą. Įstaigų atstovai apgailestavo, kad dauguma bendradarbiavimo formų yra tik popieriuje: „Pasirašoma bendradarbiavimo sutartis ir nebendradarbiaujama“; „Labai gaila, kad savivaldybės institucijos iš viršaus nuleidžia kokius nors įpareigojimus, bei dar lygiateisiško bendradarbiavimo su NVO.“ (K6)

Kita problema – informacijos apie išsamią įstaigų veiklos ir pagalbos teikimo sąlygų trūkumas: „Mažai bendrų renginių. Bendradarbiavimo aplinkos nebuvimas (tradicijos), bendradarbiavimo tvarkos ir sutarčių nebuvimas.“ (K8); „Trūksta tarpinstitucinio bendravimo. Norėtuši susitikimų su kolegomis, mokymų ar pasitarimų,

kur būtų galima daugiau sužinoti apie tas problemas, kurių mes nežinome, informacijos, kurios neturi mūsų įstaiga.“ (K9)

Labiausiai yra atskirtos įstaigos, neremiamos ar nefinansuojamos iš savivaldybės biudžeto.

Įstaigos, kurios neišnaudoja, respondentų nuomone, savo potencialo sprendamos asmenų, grįžusių iš LAV, problemas, yra šios: „Galėtų daugiau savivaldybė padėti, pinigais, produktais, labdara, sausu maistu. Duonos kombinatas galėtų daugiau remti. Parduotuvės, didžiosios, produktus išeinančius iš galiojimo, galėtų Caritui atiduoti.“ (K1)

Kitos paminėtos įstaigos, kurios neišnaudoja savo potencialo, yra savivaldybės Socialinės paramos skyrius, Klaipėdos psichikos sveikatos centras.

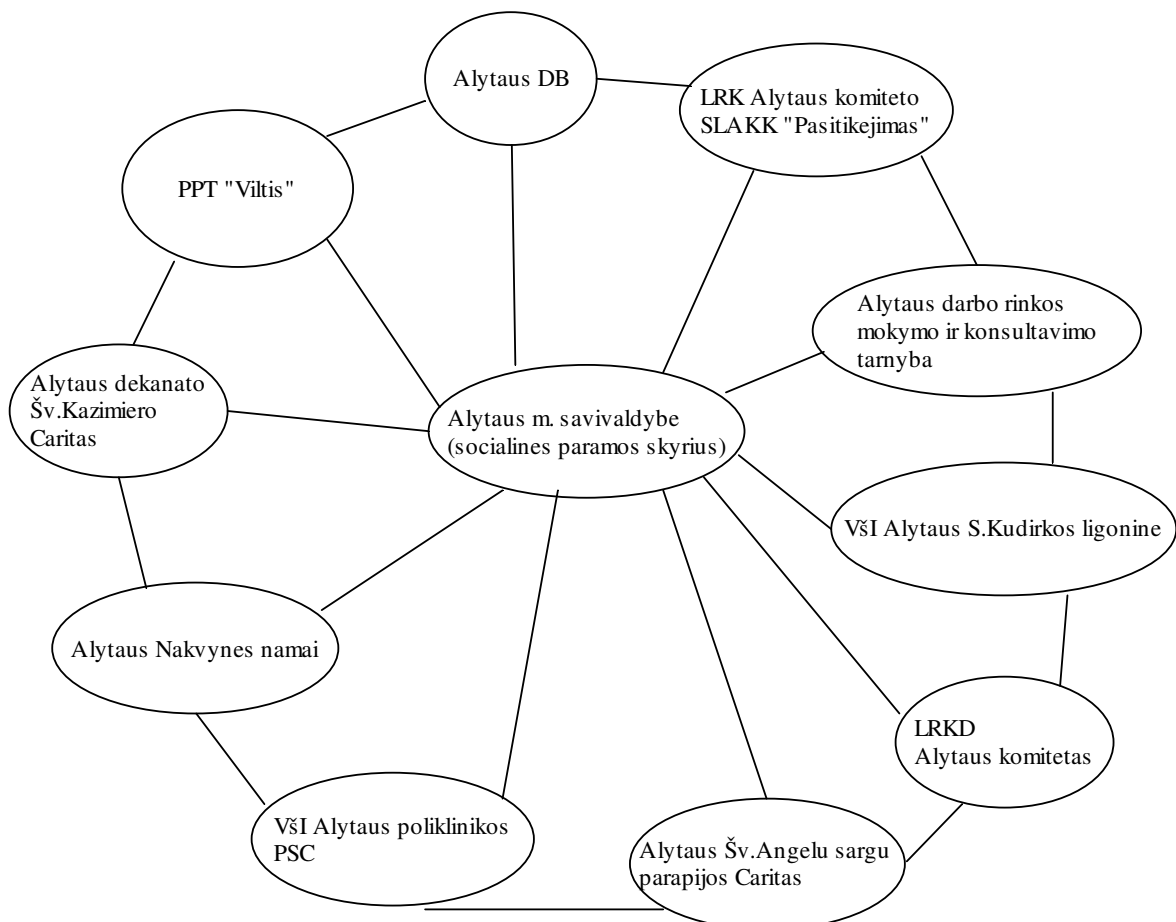
Beveik visos įstaigos įvardijo per mažą visų institucijų iniciatyvumą sprendžiant asmenų, grįžusių iš LAV, problemas: „Beveik visos institucijos galėtų daugiau stengtis pagerinti pagalbą sugrįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Reiktų galbūt įsteigti naują įstaigą, naujus namus, kaip adaptacijos namus. Ten turi dirbti psichologai, socialiniai darbuotojai, kiti specialistai. Tikslas būtų, kad žmogus negrįžtų be nieko (be darbo, gyvenamosios vietos) į laisvę. Jeigu žmogus išeina į benamystę, kelias atgal į laisvės atėmimo vietą jau paruoštas.“ (K2)

11.13. Alytaus ir Klaipėdos savivaldybių, įstaigų, teikiančių paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, bendradarbiavimo sociograma

Remiantis tyrimo dalyvavusių įstaigų pateiktais duomenimis 12 ir 13 pav. pavaizduoti abiejų savivaldybių bendradarbiavimo žemėlapiai.

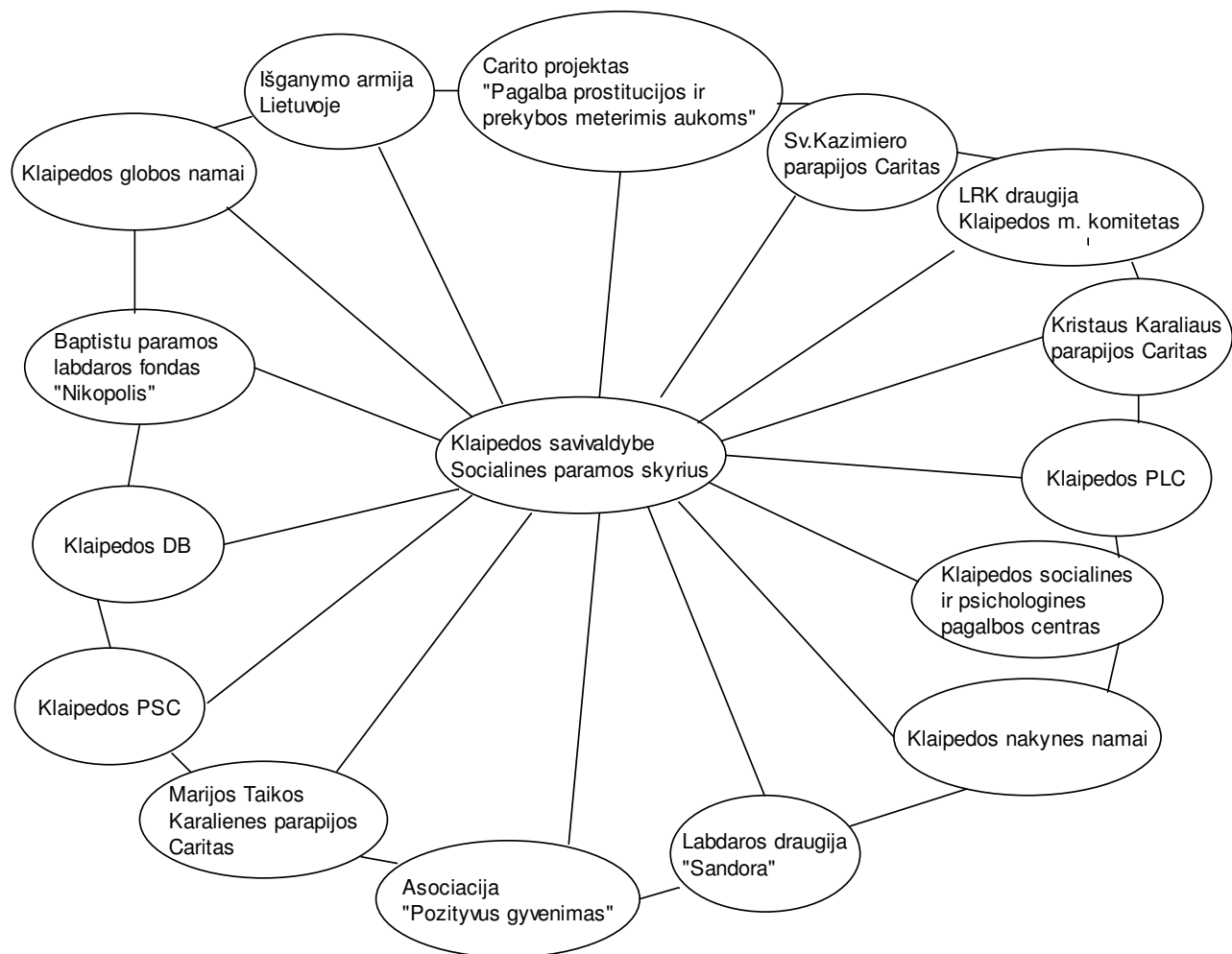
11.13.1. Alytaus savivaldybė

12 pav. Bendradarbiavimo tarp įstaigų Alytuje schema.

11.13.2. Klaipėdos savivaldybė

13 pav. Bendradarbiavimo tarp įstaigų Klaipėdoje schema.

Apibendrinus abiejų savivaldybių tarpinstitucinio bendradarbiavimo patirtį galima pastebėti, kad didžiausia atsakomybė tenka savivaldybėms. Tačiau, kaip parodė tyrimas, savivaldybė neturi išsamios informacijos apie šios tikslinės grupės poreikius ir galimybes užtikrinti paslaugų koordinavimą bei tarpininkavimą tarp paslaugas teikiančių institucijų. Dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad daugiausiai yra bendradarbiaujama su kolegomis savo tinkle, pvz., „Caritas“ bendradarbiauja su kitomis „Carito“ organizacijomis; pagalbą asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų, teikiančios įstaigos bendradarbiauja tarpusavyje ir t. t.

Dažnai kaip bendradarbiavimo iniciatorius (tiek Klaipėdoje, tiek Alytuje) nurodomas savivaldybės Socialinės paramos skyrius. Klaipėdoje taip pat didelį bendradarbiavimo tinklą turi Klaipėdos PLC, nakvynės namai ir teritorinė darbo birža. Tačiau bendradarbiavimo procesas skirtingose darbo srityse dažniausiai vyksta nenuosekliai ir priklauso nuo bendradarbiaujančiųjų rodomos iniciatyvos, o ne nuo tam tikros labiau apibrėžtos tvarkos ar strategijos. Pasigendama ir atsakingo už bendradarbiavimą asmens ar įstaigos abiejose savivaldybėse.

Galima daryti prielaidą, kad tiek Klaipėdoje, tiek Alytuje tarpinstitucinis bendradarbiavimas leistų spręsti asmenų, grįžusių iš LAV, problemas daug veiksmingiau ir platesniu mastu, tačiau tam yra reikalingas veiklą koordinuojantis subjektas. Tyrimo metu buvo nurodyti skirtingi galimi subjektai – pradedant savivaldybe ir baigiant aktyvesnių NVO ar savivaldos grupių įsitraukimu.

Apibendrinus tyrimo metu išsakytas mintis galima daryti išvadą, kad bendradarbiavimas tarp organizacijų ir institucijų leistų:

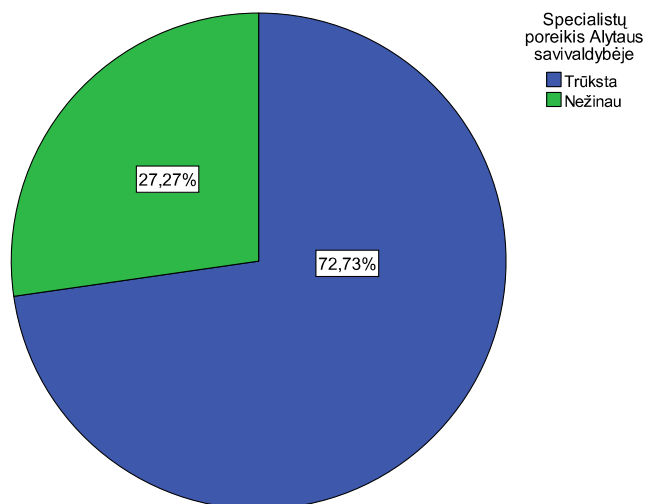
1. Užtikrinti platesnį paslaugų spektrą asmeniui, grįžusiam iš LAV.
2. Pasidalinti netolygiai paskirstytais materialiniais ir žmogiškaisiais ištekliais bei efektyviau juos išnaudoti.
3. Padėtų bent iš dalies koordinuoti pagalbos teikimą ir tęstinumą.
4. Stiprinti savo organizacijos teikiamų paslaugų kokybę.
5. Savivaldybė galėtų perduoti problemą spręsti tiems, kurie turi galimybių ir išteklių tai padaryti.
6. Leistų įvardyti savivaldybių paslaugų teikimo spragas, problemas ir jas šalinti.

11.14. Specialistų poreikis ir kvalifikacijos kėlimas.

11.14.1. Alytaus savivaldybė.

Specialistų poreikis.

14 pav. Specialistų poreikis Alytaus savivaldybėje. n=11.

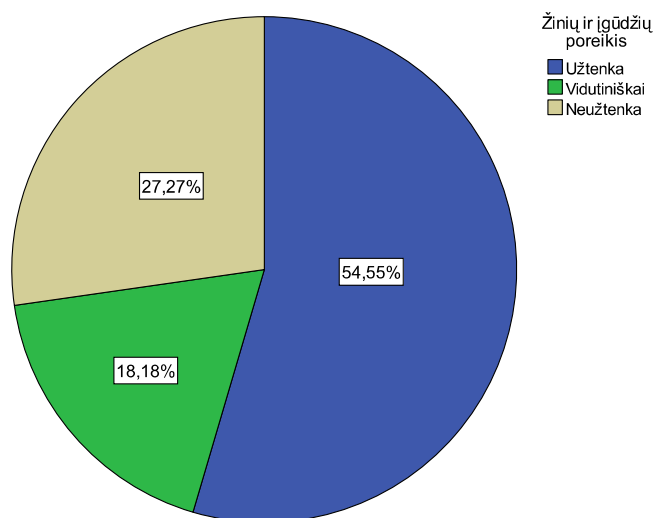

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Beveik visi respondentai 9 (56 proc.) teigia, kad Alytuje trūksta specialistų, teikiančių paslaugas asmenims, grįžusiems iš LAV.

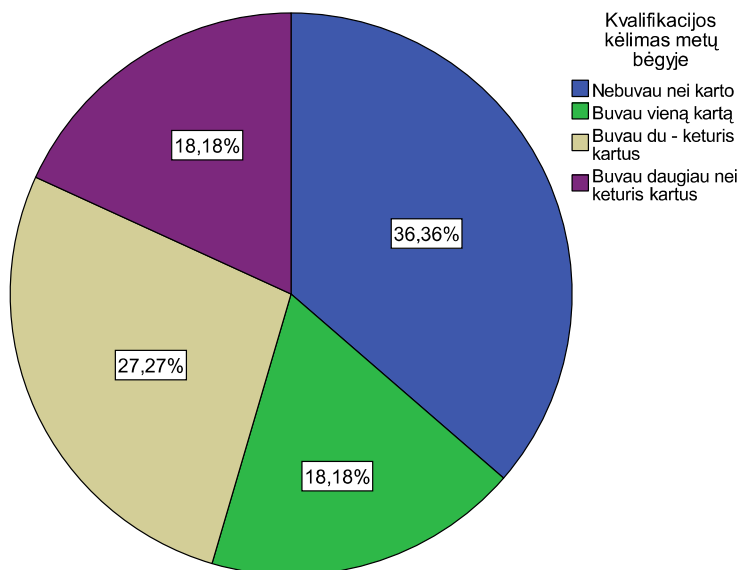
Specialistai neturi labai didelio poreikio papildyti žinias ir patobulinti įgūdžius. Pusė visų tyrime dalyvavusių specialistų mano, kad jiems užtenka turimų žinių ir įgūdžių, kad užtikrintų teikiamų paslaugų kokybę.

15 pav. Žinių ir įgūdžių poreikis Alytaus savivaldybėje. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

16 pav. Dalyvavimas kvalifikacijos kėlimo kursuose per vienus metus. n=11.

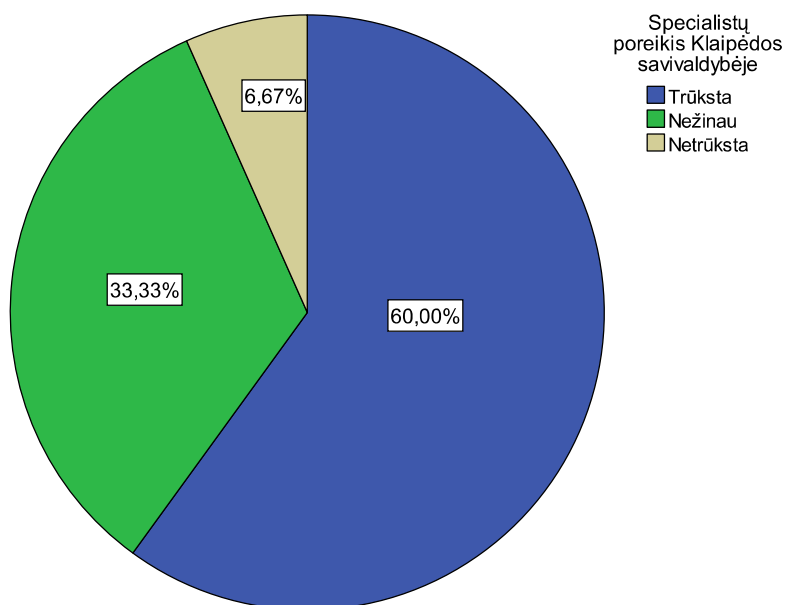

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Per paskutinius metus nė karto nebuvo kvalifikacijos kėlimo kursuose 4 (36,4 proc.) respondentai. Du keturis kartus kvalifikacijos kėlimo kursuose buvo 3 (27,3 proc.) respondentai. Tik vieną kartą buvo 2 (18,2 proc.), tiek pat buvo ir daugiau nei keturis kartus.

11.14.2. Klaipėdos savivaldybė

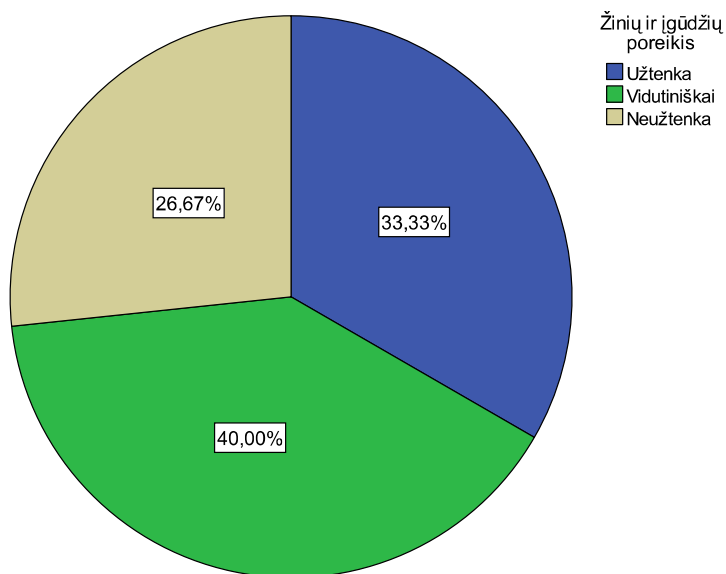
17 pav. Specialistų poreikis Klaipėdos savivaldybėje. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Klaipėdoje 9 (60 proc.) tyrime dalyvavę respondentai nurodė, kad trūksta specialistų, kurie teiktų pagalbą asmenims, grįžusiems iš LAV. 5 (33 proc.) respondentai nežino, ar trūksta specialistų.

18 pav. Žinių ir įgūdžių poreikis Klaipėdos savivaldybėje. n=11.

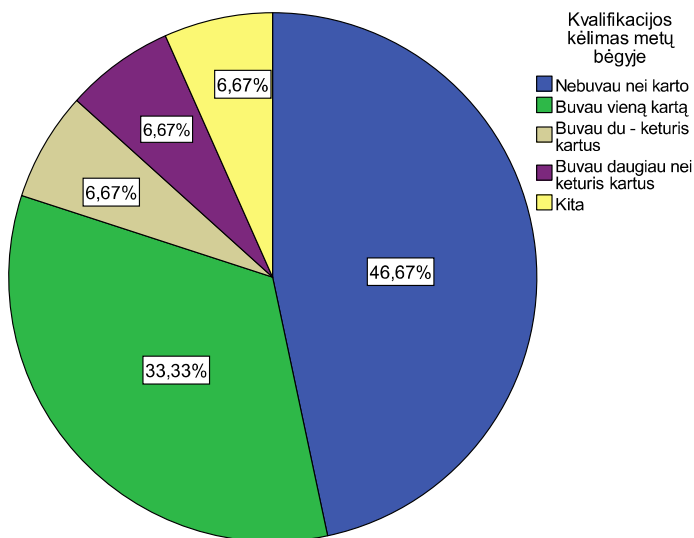

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Kaip matome iš pateikto paveikslo, 5 (33 proc.) respondentai mano, kad žinių ir įgūdžių neužtenka. Kad nei užtenka, nei neužtenka mano 6 (40 proc.) respondentų. Kad neužtenka mano 4 (27 proc.).

Per paskutinius metus mokymuose ar kvalifikacijos kėlimo kursuose nebuvo gana žymi dalis tyrime dalyvavusių specialistų.

19 pav. Dalyvavimas kvalifikacijos kėlimo kursuose per vienus metus. n=11.

% skaičiuojamas nuo visų apklaustųjų

Nė karto nebuvo 7 (47 proc.) respondentai. Vieną kartą per paskutinius metus buvo 5 (33 proc.) respondentai. Du keturis ir daugiau nei keturis kartus buvo 1 (6,3 proc.).

Apibendrinus abiejų savivaldybių duomenų rezultatus galima teigti, kad dalyvavimas mokymuose ar kvalifikacijos kėlimo kursuose yra gana epizodinis. Tyrimo dalyviai, pažymėję, kad yra dalyvavę mokymuose, dažnai taip pat nurodydavo, kad tie mokymai nesusiję konkrečiai su asmenimis, grįžusiais iš LAV. Respondentai (tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje) išsakė specializuotų žinių apie šią tikslinę grupę poreikį. Klausiami apie reikalingiausias žinias dirbant su asmenimis, grįžusiais iš LAV, įvairių sričių specialistai dažnai mini psichologijos žinias (pavyzdžiui, bendravimas su agresyviu klientu, informacija apie priklausomybės ligas, motyvacinio interviu pagrindai ir pan.) ir pačios situacijos išmanymą (kokia tikslinės grupės specifika, bendravimo ypatumai, specifinis žodynas ir pan.).

11.15. Priemonės, kurios padėtų teikti kokybiškesnes, veiksmingesnes paslaugas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų

Įstaigų, dalyvavusių tyrime, taip pat buvo prašoma įvardyti priemones, su kuriomis būtų galima teikti ar užtikrinti jau teikiamų paslaugų kokybę.

11.15.1. Alytaus savivaldybė

Kai kurie respondantai linkę atsakomybę už teikiamų paslaugų kokybę priskirti patiems asmenims, grįžusiems iš LAV: „Mūsų įstaigoje teikiama medicininė pagalba, nesiskiria pagal tai, kokiems asmenims ji teikiama. Paslaugų veiksmingumas priklauso nuo asmenų gyvenimo būdo.“ (A2)

Kitas aspektas, užtikrinantis paslaugų kokybę, yra tam tikrų specialistų paslaugos: „Psichologo etato turėjimas.“ (A3); „Bent vienas specialistas tarnyboje dirbantis vien su šia tiksline grupe. Dabar visi specialistai dirba su visomis grupėmis klientų, nes neturime etatų.“ (A6)

Kitos priemonės, kurias vardijo specialistai, sutampa su anksčiau minėtomis problemomis: finansai, tarpinstitucinis bendradarbiavimas: „Finansai leistų gyvenamų kambarių pertvarka, suskirstant juos gyventi pagal priklausomybės rūšis, pomėgius ir t. t. Turiningesnis laisvalaikio praleidimas, sportavimas, neturime patalpų, neturime sporto inventoriaus.“ (A3); „Bendruomenės požiūris į šių asmenų kategoriją, aukojimas aktyvesnis, tiek pinigėmis lėšomis, maisto produktais ir kitais daiktais, kad daugiau savanorių įsijungtų į šį darbą. Būtina ir valstybės parama.“ (A10). „Aktyvesnis bendruomenės dalyvavimas labdaringuose renginiuose.“ (A11)

Kitos specialistų vardytos priemonės – tai geresnis darbo koordinavimas tarp NVO ir savivaldybės institucijų.

11.15.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos specialistų vardintos kokybiškesnio ir veiksmingesnio paslaugų teikimo priemonės taip pat buvo susijusios su jau anksčiau aptartomis problemomis, kurios ir trukdo teikti kokybiškas paslaugas. Dominuojanti priemonė – tai didesni finansai, kurie leistų sutvarkyti darbo aplinką bei plėsti paslaugų spektrą: „Geresnis virtuvės inventorių (šluosčių, šluotų, chalatų ir kt.) – visko trūksta virtuvės darbuotojams. Trūksta muilo, miltelių, dezinfekcinių priemonių (pašluosčių, kempinėlių puodams ir pan.).“ (K1); „Pagrindinė – finansavimas. Kai yra finansavimas, yra galimybė samdyti gydytojus, psichologus, socialinius darbuotojus.“ (K3); „Finansai, kurie leistų įkurti namus, kuriuose jie grįžę kartu galėtų gyventi, tvarkytų, ten darbuotųsi, atliktų buitines darbus, ten su jais dirbtų psichologai, dvasininkai, socialiniai darbuotojai.“ (K6)

Taip pat buvo išskirtas ir specialistų kvalifikacijos kėlimas kaip priemonė, padedanti teikti kokybiškesnes paslaugas: „Sąveika su darbdaviais. Seminarai. Paskaitos.“ (K5)

Kaip itin šiuo metu reikalingą priemonę Klaipėdoje, specialistai minėjo sistemos, kuri apibrėžtų, kaip dirbti su asmenimis, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų, būtinumą. Tokia sistema, specialistų nuomone, turi būti sukurta ir įteisinta miesto tarybos sprendimu.

Kita priemonė – tai tarpininkavimas tarp asmens, grįžusio iš laisvės atėmimo vietos, ir įstaigų, teikiančių pagalbą. Tarpininkavimas padėtų užtikrinti paslaugų prieinamumą ir leistų efektyviau koordinuoti visą paslaugų spektrą. Tai galima pavadinti atvejo vadyba, kurios šiandien dirbant su šia tiksline grupe aptariamoje savivaldybėje nėra.

11.16. Pokyčių poreikis ir pokyčių iniciatorių įvardijimas

Pokyčių inicijavimas yra labai svarbus aspektas, kuris leistų taikyti viešosios politikos ir praktikos sukurtus ir išbandytus instrumentus siekiant eliminuoti diskriminacinio pobūdžio elementus ir taip suteiktų galimybę socialinės atskirties grupės asmenims integruotis į visuomenę, sumažintų riziką grįžti prie deviacinio elgesio.

Diskusinės grupės respondentai išsakė savo mintis apie tai, ką būtų galima tobulinti ar keisti.

11.16.1. Alytaus savivaldybė

Respondentai kaip galimus pokyčius vardijo jiems aktualių problemų sprendimo galimybes. Jie akcentavo jiems aktualias problemas (nedarbas, priklausomybės gydymo prieinamumas, galiojančių šiuo metu pagalbos būdų prieinamumas ir kt.), kurias išsprendus, jų nuomone, pavyktų bent iš dalies užtikrinti jų sėkmingesnę reintegraciją į visuomenę. Diskusinės grupės tyrimo metu dalyviai taip pat išsakė savo nuogąstavus dėl Raudonojo Kryžiaus kabineto „Pasitikėjimas“ galimo uždarymo.

„Kad būtų vienas žmogus, kuris padėtų viską išsiaiškinti. Dabar socialinės paramos skyriuj tik stumdo vienas nuo kito.“

„Trūksta specialistų geranoriškumo, bendravimo nuoširdumo, kad veiktų bent tai, kas yra ir kas priklauso, nes dabar tai neveikia.“

„Kad būtų tai, kas priklauso, kad Raudono kryžiaus kabineto neuždarytų, nes švirkštų neparduoda nė viena vaistinė.“

„Kad suteiktų pirmą pagalbą: darbą, pašalpą, kad būtų supaprastinta pagalbos gavimas, kad dirbtų operatyviau.“

„Kad darbo būtų ir kur gyventi.“

„Kad būtų bent kokia parama mums.“

„Kad neužsidarytų Raudonas kryžius, nes jei nori, kad plistų ŽIV, tai tegu užsidaro, nes vaistinėse švirkštų niekas mums neparduoda.“

„Kad būtų Raudono kryžiaus kabinetas „Pasitikėjimas“, kad būtų supaprastinti priėjimai ir kad gautume bent tai, kas priklauso.“

„Turi būti visų pirma, tai, kas priklauso. Taip pat kad nediskriminuotų. Svarbu įgyvendinimas ko yra.“

„Mums skiriama pakankamai, bet darbuotojai nekompetentingi, personalas nemoka bendrauti.“

Pagrindiniai pokyčiai, tyrime dalyvavusių įstaigų ir organizacijų atstovų nuomone, kurių pasigendama Alytuje, – tai politikų ir savivaldybės administracijos darbuotojų požiūrio į asmenis, grįžusius iš LAV, pasikeitimo bei pačių tikslinės grupės atstovų požiūrio į gyvenimą keitimas. Respondentų nuomone, didžiausią įtaką pokyčiams vis tik turi daryti politikai, nors nė vienas respondentas neįvardijo, kokių konkrečių veiksmų iš jų lauktų.

11.16.2. Klaipėdos savivaldybė

Klaipėdos diskusinėje grupėje dalyvavę respondentai taip pat vardijo jiems šiuo metu aktualias problemas (asmens dokumentų įsigijimas, visuomenės požiūrio keitimas į šią tikslinę grupę, specialistų, padedančių spręsti jų problemas, požiūrio ir bendravimo keitimas ir kt.) ir mano, kad šių problemų sprendimas ir yra labiausiai laukiami pokyčiai.

„Tegul skiria pinigų, bent minimumą, ir bent vienam ar dviem mėnesiam gyvenama vieta ir aišku darbą, kad būtų galima už ko kabintis.“

„Aš palinkėčiau, kad tie, kurie išeina iš laisvės atėmimo vietų, kad jiems nerodytų teistumo. Dabar darbdavys pasitikrina, mato, kad teistas, ir viso gero. Visuomenė mūsų nepriima.“

„Kad su mumis pagarbiau elgtųsi. Socialinės paramos skyriuje ant mūsų tik pila purvą.“

„Reikia, kad dokumentus padėtų susitvarkyti.“

„Kad panaikintų narkologinę įskaitą, nes kol ji bus, be pažįstamų neįmanoma įsidarbinti.“

„Kad būtų grįžusiems tokia organizacija, kaip, pavyzdžiui, yra jaunimo centras, kur dirbtų psichologai, kad kas nors padėtų susivokti, kur ir kokią pagalbą galima gauti.“

„Kad suteiktų galimybę mokytis. Dabar mokslas mokamas.“

„Aš galiu pasakyti tik tiek, kad jei nebus sprendžiamos mūsų problemos, nukentės visuomenė.“

Klaipėdos tyrime dalyvavusių įstaigų ir organizacijų atstovai labiausiai pasigenda konkrečių paslaugų didesnio prieinamumo: *„Suteikti daugiau galimybių nusimaudyti (pirtys, kad suteiktų labdara duonos, kad dantis galėtų susitaisyti, nes vaikšto skaudančiais dantimis, sveikatos pasitikrinti kad galėtų, nes dabar nėra net patikrinimo dėl TBC). Daugiau sudaryti vietų pavalgyti.“ (K1)*

Bendruomenės atstovų ir politikų požiūrio keitimas – taip pat vienas iš laukiamų pokyčių sprendžiant asmenų, grįžusių iš LAV, problemas. Kai kurie respondentai pažymėjo ir žiniasklaidos atstovų nuostatų keitimą.

Kiti respondentai tikisi didesnio dėmesio šiai tikslinei grupei tiek valstybiniu, tiek regioniniu lygmeniu: atitinkami paramos įstatymai, didesnis finansavimas, visuomenės informavimo priemonės įtraukti į švietėjišką darbą, prevencinis darbas, kad grįžę iš laisvės atėmimo vietų asmenys negrįžtų atgal. Visuomenė turėtų būti šviečiama, kad tolerantiškiau žiūrėtų į šios tikslinės grupės poreikius ir padėtų į integruotis į visuomenę.

Pokyčių iniciatoriais, respondentų nuomone, turėtų būti savivaldybė bei valstybės socialinė politika. Daugiau iniciatyvos tikimasi ir iš visų įstaigų socialinių darbuotojų. Pasigendama didesnio savivaldybės išitraukimo sprendžiant asmenų, grįžusių iš LAV, problemas ir siūloma paskirti atsakingus asmenis, kurie spręstų asmenų, grįžusių iš LAV, problemas visoje Klaipėdoje įtraukiant į veiklą ir kitas įstaigas.

Pokyčių iniciatoriais galėtų tapti ir aktyvios NVO, kurios galėtų jungtis į koalicijas, inicijuoti pokyčius teigiama linkme, užsiimti lobizmu.

Apibendrinus abiejose savivaldybėse diskusinės grupės tyrimo metu gautus respondentų pasiūlymus dėl galimų pokyčių ir perspektyvų galima daryti prielaidą, kad viena iš aktualiausių problemų abiejose savivaldybėse yra nepakankamas personalo pasiruošimas dirbti su šia tiksline grupe. Pasigendama naujo organizacinio požiūrio į tikslinės grupės problemų sprendimą, t. y. didesnės socialinės partnerystės sprendžiant asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, socialinės įtraukties problemas. Tikimasi glaudesnio paslaugos gavėjų (grįžusių iš LAV asmenų) ir paslaugos teikėjų (teritorinės darbo biržos, savivaldybių, nevyriausybinų organizacijų) bendradarbiavimo, vyriausybinių ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimo skatinimo.

Alytaus savivaldybėje respondentų itin pageidaujamas pokytis – platesnis sveikatos paslaugų priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų asmenims užtikrinimas.

Kiti respondentų pasiūlymai ir laukiami pokyčiai susiję su jiems aktualiomis problemomis, paslaugų koordinavimo galimybe ir pan.

Dalinis apibendrinimas

Apibendrinus visą tyrimą pastebima labai ryški paslaugų viešinimo ir koordinavimo problema. Galima teigti, kad ir Klaipėdoje, ir Alytuje ribotai prieinamos paslaugos asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų. Asmenys, grįžę iš LAV, turi dvigubą ar net trigubą stigmą, pvz., jie yra bedarbiai, priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų, neturintys gyvenamosios vietos ir kt. Tiek Klaipėdoje, tiek Alytuje nepakanka paslaugų, galinčių tenkinti specializuotus asmenų, grįžusių iš LAV, poreikius. Sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas yra ribotas dėl sveikatos draudimo neturėjimo, lėšų reikiamiems medikamentams įsigyti nebuvimo ir kitų problemų. Viena iš

didžiausių spragų, kurią atskleidė tyrimas, yra paslaugų koordinavimo nebuvimas. Kiekviena įstaiga teikia savo funkcijose numatytas paslaugas, todėl paslaugų gavėjui prireikus kitokio pobūdžio paslaugų ji tegali suteikti dalinę informaciją. Asmuo turi pats koordinuoti sau pagalbą, o tai asmeniui, grįžusiam iš LAV, dėl tam tikrų įgūdžių stokos yra ypač sunku. Nėra nė vienos įstaigos, kuri galėtų konkrečiam asmeniui sudaryti visų reikiamų paslaugų/pagalbos planą ir jį koordinuoti bei įvertinti. Įvairios institucijos dirba po vieną. Darbo birža asmenis, grįžusius iš LAV, registruoja kaip bedarbius, savivaldybės Socialinės paramos centras teikia vienkartinę materialinę paramą, nukreipia, esant reikalui, į nakvynės namus. Tačiau esminės problemos lieka neišspręstos, nes dauguma iš laisvės atėmimo vietų grįžusių asmenų jaučiasi nesaugūs, atskirti nuo visuomenės, neturi darbo motyvacijos, yra konfliktiški, nemoka nugalėti streso, susiformavę savitus bendravimo įgūdžius. Institucijos, kuri galėtų padėti spręsti arba koordinuoti visą kompleksą problemų, kaip jau buvo minėta, nėra.

Abiejose savivaldybėse gana išplėtotas žalos mažinimo paslaugų tinklas vartojantiems švirkščiamuosius narkotikus asmenims, o tai juos priartina prie tam tikrų įstaigų, teikiančių pagalbą. Klaipėdoje priklausomas asmuo gali gauti gana visapuse pagalbą, tačiau Alytuje, išskyrus žalos mažinimo programos paslaugas, pagalba tampa ribota, o tai dar labiau šios tikslinės grupės asmenis stumia į atskirties grupę.

Visuomenės požiūrio keitimas į asmenis, grįžusius iš LAV, yra vienas iš svarbių uždavinių, kuriuos turi spręsti įstaigos, dirbančios su šia tiksline grupe. Tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje nė viena įstaiga nepaminėjo, kad stengiasi keisti visuomenės nuomonę, nors vardindami problemas, su kuriomis susiduria teikdami pagalbą, minėjo šią problemą. Nepriimti vienoje grupėje asmenys ieško pagalbos kitoje grupėje, kuri dažnai tampa kitų ar tos pačios socialinės rizikos grupė. Darbdavių neigiamas požiūris neleidžia susirasti darbo, o neturėdami darbo jie neturi pragyvenimo lėšų, kartais negali susitvarkyti asmens dokumentų ir vėl grįžta prie savo elgesio, o dažnai – vėl į laisvės atėmimo įstaigą.

ŽIV prevencija abiejose savivaldybėse vykdoma tik tarp priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų. Klaipėdoje yra savivaldos grupė, kurioje asmenys, užsikrėtę ŽIV, sulaukia palaikymo, gauna reikalingą informaciją. Alytaus savivaldybėje paslaugos dėl ŽIV apsiriboja tik tyrimais dėl ŽIV, hepatitų B ir C.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikta nacionalinių ir vietos teisės aktų, susijusių su socialinėmis ir sveikatos paslaugomis asmenims, išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų, apžvalga parodė, kad teisinės prielaidos teikti pagrindines socialines bei sveikatos priežiūros paslaugas egzistuoja. Tačiau itin stinga iniciatyvų savivaldos lygmenyje, teisės aktuose įtvirtintų nuostatų realizavimo nors ir su spragomis. Iš esmės imamasi tik tų priemonių, kurios yra tiesiogiai nurodytos įstatymų, yra imperatyvaus pobūdžio. O tai, kas paliekama spęsti pačioms savivaldybėms, taip pat yra rekomendacinio pobūdžio ar pan., menkai realizuojama. Apsiribojama menkomis pinigėmis pašalpomis, informacinio, konsultacinio pobūdžio paslaugomis.

Svarbu paminėti, kad tyrinėtos Lietuvos miestų savivaldybės yra parengusios socialinių paslaugų planus, tačiau atlikus jų studijas paaiškėjo, kad nagrinėjama asmenų grupė praktiškai neatsispindi jų plane, t. y. neįvardijama kaip tikslinė grupė.

Kalbant apie specifines sveikatos priežiūros paslaugas būtina paminėti, kad nacionalinės ŽIV/AIDS prevencijos ir kontrolės programa pasibaigė 2008 m. Šiuo metu nėra patvirtintas naujas programos projektas. Taigi nėra vieningos programos, apjungiančios esamas ar diegiančios naujas iniciatyvas, sudarančios sąlygas (prielaidas) asmenų, paleistų iš įkalinimo įstaigų, ŽIV prevenciniam poveikiui, laiku vykdomai kontrolei bei atitinkamoms socialinėms ir sveikatos priežiūros paslaugoms.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvoje iki 2007 m. veikė speciali „Asmenų, išėjusių iš įkalinimo vietų, socialinės adaptacijos programa“, kurios „nauja redakcija“ būtų labai aktuali šiandien, kai itin didėja nedarbo lygis, planuojama skelbti „tūkstantmečio amnestiją“ – planuojama paleisti kelis tūkstančius kalinių. Taigi konstatuotina, kad trūksta programinio, sisteminio darbo su asmenimis, paleidžiamais į laisvę iš įkalinimo įstaigų. Būtina imtis neatidėliotinių priemonių keičiant esamą situaciją.

Vienas iš probleminių klausimų, kuris itin aktualus užtikrinant nepertraukiamą paciento gydymą, – tai pasikeitimas („perėmimas“) informacija apie pacientą tarp laisvės atėmimo įstaigų bei kitų organizacijų, institucijų, teikiančių sveikatos priežiūros paslaugas. Tenka konstatuoti, kad problema užkoduota pačioje sistemoje, kai pacientas patenka tarp dviejų sveikatos priežiūros sistemų, turinčių daugiau autonominių elementų nei sąsajų. Tad būtina patvirtinti tvarką, kuri įpareigotų įkalinimo įstaigos darbuotojus parengti spec. asmens sveikatos būklės įkalinimo metu išrašą, jį įteikti tiek asmeniui, tiek atitinkamai sveikatos priežiūros įstaigai.

Apibendrinus tyrimo metu surinktą medžiagą (institucijų, teikiančių paslaugas, anketinė apklausa ir diskusinės grupės su grįžusiais iš LAV asmenimis), atspindinčią Alytaus ir Klaipėdos savivaldybėse veikiančių, socialines ir sveikatos paslaugas teikiančių išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims, specialistų vertinimus ir nuostatas, galima priėti prie žemiau pateikiamų pagrindinių išvadų.

Paramos (medicininės, socialinės, psichologinės ir pan.) teikimas padedant asmenims, grįžusiems iš LAV, integruotis į visuomenę ir spręsti iškylandčias problemas.

Socialinės paramos ir Socialinių paslaugų skyriai Alytaus ir Klaipėdos miestų savivaldybėse yra dominuojantys paslaugų asmenims, grįžusiems iš LAV, teikėjai. Dauguma įstaigų dirba su įvairiomis socialinės rizikos grupėmis ir neišskiria šios tikslinės grupės. Kai kurios įstaigos pagalbą asmenims, grįžusiems iš LAV, teikia tik tuo atveju, jei atitinka jų tikslinę grupę (pvz., prekybos žmonėmis aukos, švirkščiamųjų narkotikų vartotojai ir t. t.). Nei Alytuje, nei Klaipėdoje nėra specializuotos įstaigos, kuri galėtų koordinuoti tikslinės grupės paslaugų gavimo/poreikio procesą, o tai šiuo metu leidžia teikti tik pavienės paslaugas neužtikrinant kompleksinės pagalbos tinklo.

Tarp grįžusių iš LAV asmenų aktualios tokios socialinės paslaugos, kurios susijusios su asmenų apnakvindinimu, laikino būsto suteikimu, pinigines pašalpos skyrimu, informacija apie galimus pagalbos šaltinius ir pobūdį. Klaipėdos savivaldybėje išryškėjo asmens dokumentų įsigijimo problema. Asmeniui, neturinčiam asmens dokumentų, neįmanoma gauti pagalbos ir kitose srityse, pvz., registruotis į teritorinę darbo biržą, kreiptis į polikliniką ir pan.

Abiejose savivaldybėse labai aktuali įsidarbinimo problema. Asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, dažnai yra dvigubai ar daugiau stigmatizuoti (buvę laisvės atėmimo vietose, priklausomi nuo psichoaktyvių medžiagų, infekuoti ŽIV, bedarbiai ir t. t.), todėl darbo paieška tampa itin komplikauta. Taigi situacija gana dviprasmiška. Iš vienos pusės, šios tikslinės grupės asmenų atžvilgiu yra taikoma diskriminacija, jie stigmatizuojami dėl ligos. Iš kitos pusės, nesuteikus jiems darbo ar kitos reikalingos paramos, jie dažnai vėl elgiasi tarsi susitapatindami su savo stigma (daro įvairius nusikaltimus) ir sukasi rate, iš kurio negali išeiti.

Rekomendacijos

Pagalbos priemonės turi apimti visus asmens, grįžusio iš LAV, gyvenimo aspektus, kad būtų įgyvendintas pagrindinis jų tikslas – integracija į visuomenę. Alytuje ir Klaipėdoje reikėtų specializuotos įstaigos arba paskirstyti atsakomybę tarp esamų ir dalyvaujančių pagalbos teikimo srityje institucijų, kad būtų surenkama ir kaupiama informacija apie asmens socialines problemas bei numatoma, planuojama pagalba, jos priemonės ir būdai, bendradarbiaujama, koordinuojama veikla su kitomis institucijomis.

Svarbu tiek Klaipėdoje, tiek Alytuje organizuoti ir dirbti su asmenų, grįžusių iš LAV, savivalbos grupėmis, kurios savo ruožtu įneštų nemažą indėlį į socialinės adaptacijos procesą. Kompleksinės paslaugų priemonės turi būti nukreiptos į tokias veiklas: kliento būklės įvertinimą, motyvacijos stiprinimą, elgesio keitimą, socialinių įgūdžių lavinimą, optimalaus elgesio stereotipo formavimą profesinei veiklai ir asmeniniam gyvenimui, sveikatos priežiūrą.

Teikiant pagalbą asmenims, grįžusiems iš LAV, reikia siekti pagrindinio tikslo – integracijos į visuomenę, todėl asmuo turi gauti tokias socialines paslaugas, kurios leistų jam pilnavertiškai funkcionuoti visuomenėje. Reikia abiejose savivaldybėse šalinti šias pagalbos proceso spragas: savivalbos grupių nebuvimą, psichologinės pagalbos negavimą, teisinės pagalbos neprieinamumą bei kitas būtinas pagalbos neprieinamumą neturintiems asmens dokumentų ar sveikatos draudimo asmenims. Pagalba turi apimti visus žmogaus gyvenimo aspektus – darbinę veiklą, šeimos gyvenimą, asmeninius santykius, santykius su bendruomene. Todėl tokias paslaugas turi teikti tiek sveikatos priežiūros įstaigos, tiek NVO glaudžiai bendradarbiaudamos su savivaldybių Socialinės paramos skyriais, teritorinėmis darbo biržomis ir kitomis įstaigomis, kurios gali tinkamai patenkinti asmens poreikius.

Institucijų, žinybų ir kitų veikėjų (pvz., nevyriausybinių organizacijų) vyraujančios veiklos praktikos, bendradarbiavimo ypatumai.

Bendradarbiavimas su miesto organizacijomis, įstaigomis ir tarnybomis (rajono, apskrities) leidžia teikti kompleksinę socialinę paramą asmenims, grįžusiems iš LAV, įdarbinimo, aprūpinimo būstu, galimybių funkcionuoti atkūrimo, paramos gavimo ir kt. klausimais.

Tiek Klaipėdoje, tiek Alytuje tarpinstitucinio bendradarbiavimo srityje didžiausia atsakomybė tenka miestų savivaldybių Socialinės paramos skyriams. Tačiau savivaldybės neturi išsamios informacijos apie šios tikslinės grupės poreikius ir galimybes užtikrinti paslaugų koordinavimą bei tarpininkavimą tarp paslaugas teikiančių institucijų. Daugiausiai yra bendradarbiaujama su kolegomis savo tinkle, pvz., „Caritas“ bendradarbiauja su kitomis „Carito“ organizacijomis, pagalbą asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų, teikiančios įstaigos bendradarbiauja tarpusavyje ir t. t. Tačiau bendradarbiavimo procesas skirtingose darbinėse srityse dažniausiai vyksta nenuosekliai ir priklauso nuo bendradarbiaujančiųjų rodomos iniciatyvos, o ne nuo tam tikros labiau apibrėžtos tvarkos ar strategijos. Taip pat pasigendama atsakingo už bendradarbiavimą asmens ar įstaigos abiejose savivaldybėse.

Rekomendacijos

Klaipėdoje, Alytuje tarpinstitucinis bendradarbiavimas leistų spręsti asmenų, grįžusių iš LAV, problemas daug efektyviau ir platesniu mastu, tačiau tam yra reikalingas veiklą koordinuojantis subjektas. Tyrimo metu buvo nurodyti skirtingi galimi subjektai – pradedant savivaldybe ir baigiant aktyvesnių NVO ar savivaldos grupių įsitraukimu. Reikėtų atsakingos institucijos ar asmens, kuris būtų atsakingas už informacijos sklaidą, kaupimą, o tai padėtų užtikrinti glaudesnę paslaugų gavėjų (grįžusių iš LAV asmenų) ir paslaugos teikėjų (teritorinės darbo biržos, savivaldybių, nevyriausybinių organizacijų) bendradarbiavimą, vyriausybinių ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimo skatinimą.

Siekiant asmens reintegracijos jam turi būti suteikiama įvairiapusė pagalba, kurią užtikrinti galima tik bendradarbiaujant su įvairiomis suinteresuotomis institucijomis, tokiomis kaip teritorinė darbo birža, mokymo tarnybos, gydymo įstaigos, švietimo įstaigos, savivaldybių Socialinės paramos skyriai, nevyriausybinių organizacijų, religinės bendruomenės ir kt.

Tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje svarbu plėtoti paslaugų tinklą bendruomenėse, didinti socialinių darbuotojų vaidmenį, į socialinių klausimų sprendimą įtraukti ir pačią bendruomenę.

Teikiamų paslaugų viešinimas ir jų prieinamumas.

Nei Alytuje, nei Klaipėdoje nė viena įstaiga nepaminėjo, kad stengiasi keisti visuomenės nuomonę, nors vardindami problemas, su kuriomis susiduria teikdami pagalbą, minėjo šią problemą. Nepriimti vienoje grupėje asmenys ieško pagalbos kitoje grupėje, kuri dažnai tampa kitų ar tos pačios socialinės rizikos grupė. Darbdavių neigiamas požiūris neleidžia susirasti darbo, o neturėdami darbo, jie neturi pragyvenimo lėšų, kartais negali susitvarkyti asmens dokumentų ir vėl grįžta prie savo elgesio, o dažnai – vėl į laisvės atėmimo įstaigą. Abiejose savivaldybėse gana menkas teikiamų paslaugų viešinimas bei prieinamumas. Kai kurios paslaugos, pvz., psichologinė parama, yra prieinama tik moterims, patyrusioms smurtą ar esančioms prekybos žmonėmis ar prostitutijos aukomis.

Alytuje menkas asmenims, grįžusiems iš LAV ir turintiems priklausomybę psichoaktyvioms medžiagoms, paslaugų teikimas. Asmuo gali gauti tik žalos mažinimo programos teikiamas paslaugas (švirkštai, adatos, tyrimai dėl ŽIV ir kt.). Klaipėdoje šiuo atžvilgiu situacija yra gerokai geresnė, nes Klaipėdos PLC gali užtikrinti platų paslaugų spektrą.

Abiejose savivaldybėse daugelio paslaugų (sveikatos priežiūros, registruotis į teritorinę darbo biržą, gauti laikino apgyvendinimo paslaugas ir kt.) asmuo negali gauti, nes neturi asmens dokumentų, sveikatos draudimo ar deklaracijos/registracijos savivaldybėje.

Dominuojančios organizacijos, kurias žino ir į kurias kreipiasi grįžę iš LAV asmenys, yra savivaldybių Socialinės paramos skyriai, kurie abiejose respondentų grupėse (tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje) buvo vertinami gana nepalankiai dėl ten dirbančių darbuotojų požiūrio į šią tikslinę grupę bei „siuntinėjimo iš vienos organizacijos į kitą“. Abiejose savivaldybėse išaiškėjo per mažas respondentų informuotumas apie pagalbą teikiančias NVO. Nėra paslaugas koordinuojančio asmens (atvejo vadybininko), kuris galėtų suteikti informaciją apie paslaugų spektrą ir esant reikalui tarpininkautų tarp asmens ir organizacijų. Šiuo metu tokiu asmeniu iš dalies tampa grįžęs iš LAV asmuo, iš asmeninės patirties turintis informacijos apie galimus pagalbos šaltinius. Abiejose savivaldybėse trūksta ir savivaldos grupių, kuriose susitikę šios tikslinės grupės asmenys galėtų dalintis informacija.

Rekomendacijos

Visuomenės požiūrio keitimas į asmenis, grįžusius iš LAV, yra vienas iš svarbių uždavinių, kuriuos turi spręsti įstaigos, dirbančios su šia tiksline grupe. Abiejose savivaldybėse reiktų jau teikiamų paslaugų didesnio viešinimo tiek tarpusavyje (tarp institucijų), tiek visuomenei. Geros praktikos pavyzdžių sklaida leistų sėkmingiau vykdyti asmenų, grįžusių iš LAV, integraciją į darbo rinką ir visuomenę.

Pagrindiniai veikėjai išėjusių iš laisvės atėmimo vietų ir vartojančių psichoaktyvias medžiagas diagnostikos bei gydymo srityje, susijusioje su ŽIV/AIDS, HBV, HCV.

Pagrindiniai veikėjai Alytuje, sprendžiantys asmenų, grįžusių iš LAV ir vartojančių psichoaktyvias medžiagas problemas, yra Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Alytaus komitetas Socialinių ligų anoniminis konsultacinis kabinetas „Pasitikėjimas“. Tačiau jo teikiama pagalba apsiriboja tik ŽIV ir kt. infekcinių ligų prevencija (švarių švirkštimosi įrankių ir dezinfekcijos priemonių suteikimu, žaizdų perrišimu, aprūpinimu tvarsliaiva, konsultavimu aktualiais socialiniais klausimais ir kt.). Pagalbos norint pradėti farmakoterapijos opioidiniais vaistiniais preparatais gydymą, kreipiantis į reabilitacijos centrą dėl nemokamo gydymo ir pan., nėra.

Klaipėdoje priklausomam nuo psichoaktyvių medžiagų asmeniui yra užtikrinamas platus paslaugų spektras, kuris apima: ŽIV ir kitų infekcinių ligų prevenciją (anoniminiuose konsultaciniuose kabinetuose, mobiliame švirkštų/adatų keitimo punkte), abstinencijos gydymą, psichoterapines ir reabilitacijos programas, socialinės pagalbos ir tarpininkavimo tarp reikalingų įstaigų paslaugas ir kita. Taip pat veikianti asociacija „Pozityvus gyvenimas“ padeda šiems asmenims teikdama „lyguslygiams“ principu teikiamas paslaugas.

Rekomendacijos

Reiktų plėsti Alytaus savivaldybėje paslaugų priklausomiems nuo psichoaktyvių medžiagų asmenims tinklą. Gydymo programos turi ne tik užtikrinti ŽIV/AIDS, B ir C hepatito, tuberkuliozės ir kitų infekcinių ligų diagnozavimą ir konsultavimą, padedantį asmeniui keisti elgesį, kuris kelia užkrėtimo riziką jam pačiam ir aplinkiniams, bet ir lavinti socialinius įgūdžius, stiprinti sveikatą užtikrinant abstinencijos gydymo, farmakoterapijos opioidiniais vaistiniais preparatais ir reabilitacijos paslaugas.

Informuotumas LAV apie galimus pagalbos (socialinės, medicininės, psichologinės) šaltinius ir asmenų parengimas paleisti juos iš LAV ir reabilitacinės Kalėjimų departamento (KD) programos, kurios įgyvendinamos LAV.

Laisvės atėmimo vietose dėmesio paruošti asmenis grįžti į laisvę yra skiriama minimaliai. Palankesnė situacija yra asmenims, kuriems taikomas lygtinis paleidimas iš LAV, nes jiems yra suteikiama galimybė lankytis informaciniuose užsiėmimuose. Tačiau informacija dažnai pateikiama tik apie tą regioną, kuriame nuteistas tuo metu atlieka bausmę. Suteikiama informacija yra epizodinė, dažnai nurodomi tik adresai, neįvardijama, kokios konkrečiai paslaugos gali būti suteiktos. Mažiausiai informacijos gaunama sveikatos ir teisiniais klausimais.

Reabilitacinės programos, kurios yra įgyvendinamos laisvės atėmimo vietose, vertinamos skirtingai, priklausomai nuo dalyvaujančio jose asmens motyvacijos lygio. Tikslinės grupės tyrimo metu (tiek Alytuje, tiek Klaipėdoje) buvo akcentuojama tai, kad ne visi norintieji galėdavo dalyvauti reabilitacinėse programose, pvz., „Garstyčios grūdo“ organizuojamuose anoniminių alkoholikų/narkomanų užsiėmimuose ir pan. Nesudėtinga į reabilitacines programas patekti tik Vilniuje esančiose laisvės atėmimo vietose.

Į specifinius asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose, poreikius atsižvelgiama esant rimtiems sveikatos sutrikimams (ŽIV, tuberkuliozė ir pan.), tačiau paslaugų tęstinumas išėjus į laisvę nėra užtikrinamas.

Rekomendacijos

Reikėtų daugiau dėmesio skirti asmenų paruošimui paleisti juos iš LAV ir suteikti išsamesnę (ne epizodinio, vienkartinio pobūdžio) informaciją, lavinti jų socialinius įgūdžius, kad galėtų sėkmingiau integruotis į visuomenę, grįžę iš LAV. Pateikiama informacija turi apimti įvairius regionus, ne tik tą, kuriame yra laisvės atėmimo vieta. Daugiau dėmesio turėtų būti skiriama informacijai sveikatos ir teisiniais klausimais.

Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš laisvės atėmimo vietų, teisinio ir socialinio švietimo programos temos

(aktualios atliekamos analizės aspektu)

Temos	Turinys
- Nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų pagrindai ir tvarka	Nuteistieji supažindinami su Baudžiamojo, Bausmių vykdymo, Baudžiamojo proceso kodeksų, Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių nuostatomis, reglamentuojančiomis nuteistųjų paleidimą iš laisvės atėmimo vietų, jų materialinį buitinį aprūpinimą.
- Asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų, teisės ir pareigos	- Nuteistieji supažindinami su įpareigojimais, kurie gali būti nustatyti paleidžiamiesiems iš laisvės atėmimo vietų asmenims, bei jų nevykdymo pasekmėmis, administracinės atsakomybės taikymo tvarka, bendrosiomis teisėmis ir pareigomis, taip pat tomis pareigomis, kurių vykdymas užtikrina galimybę gauti tam tikrą socialinę paramą.
- Socialinės paramos teikimas asmenims, grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų	Nuteistieji supažindinami su situacija ir galimybėmis gauti vienokią ar kitokią socialinę paramą, socialinės paramos formomis, taip pat su institucijomis, teikiančiomis šią paramą.
- Užimtumo problemų sprendimas	Nuteistieji supažindinami su situacija Lietuvos darbo rinkoje, nedarbo problemomis šalyje ir konkrečiuose regionuose, pagrindiniais užimtumą ir darbo santykius reglamentuojančiais teisės aktais, teritorinių darbo biržų siūlomomis programomis.
- Būsto problemų sprendimas	Nuteistieji supažindinami su galimybėmis įsigyti ar išsinuomoti gyvenamąsias patalpas, esančiomis paramos formomis, valstybinėmis ir privačiomis būsto įsigijimo programomis.
- Sveikatos priežiūros problemų sprendimas	Nuteistieji supažindinami su šalies sveikatos apsaugos sistema, sveikatos priežiūrą reglamentuojančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, akcentuojami sveikos gyvensenos privalumai.
- ŽIV/AIDS ir narkomanijos prevencija	Nuteistieji supažindinami su narkotinių medžiagų vartojimo žala fizinei ir psichinei sveikatai, galimais neigiamais teisiniais ir socialiniais padariniais, taip pat su ŽIV/AIDS plitimo keliais bei apsisaugojimo nuo infekcijos būdais ir priemonėmis.

**Alytaus savivaldybė.
Įstaigos, dalyvavusios tyrime.**

1. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Alytaus komitetas Socialinių ligų anoniminis konsultacinis kabinetas „Pasitikėjimas“ – (A1).
2. VšĮ Alytaus apskrities S. Kudirkos ligoninė – (A2).
3. Alytaus nakvynės namai – (A3).
4. Alytaus darbo birža – (A4).
5. Alytaus psichologinės pagalbos tarnyba „Viltis“ – (A5).
6. Alytaus darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba – (A6).
7. VšĮ Alytaus poliklinikos Psichikos sveikatos centras – (A7).
8. Alytaus dekanato Šv. Kazimiero parapijos „Caritas“ – (A8).
9. Alytaus visuomenės sveikatos centras – (A9).
10. Alytaus Šv. Angelų Sargų parapijos „Caritas“ – (A10).
11. Alytaus Raudonojo Kryžiaus draugijos Alytaus komitetas – (A11).

**Klaipėdos savivaldybė.
Įstaigos, dalyvavusios tyrime.**

1. Šv. Kazimiero parapijos „Caritas“ – (K1).
2. „Išganymo Armija Lietuvoje“ – (K2).
3. Baptistų labdaros ir paramos fondas „Nikopolis“ – (K3).
4. Lietuvos „Caritas“ projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“ – (K4).
5. Klaipėdos darbo birža – (K5).
6. Klaipėdos Marijos Taikos Karalienės parapijos „Caritas“ – (K6).
7. Klaipėdos miesto globos namai – (K7).
8. Klaipėdos miesto socialinės paramos centras – (K8).
9. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija Klaipėdos miesto komitetas – (K9).
10. Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras – (K10).
11. Klaipėdos r. nakvynės namai – (K11).
12. Labdaros draugija „Sandora“ – (K12).
13. Asociacija „Pozityvus gyvenimas“ – (K13).
14. VšĮ Klaipėdos psichikos sveikatos centras – (K14).
15. Kristaus Karaliaus parapijos „Caritas“ – (K15).
16. Klaipėdos priklausomybės ligų centras – (K16).

Apskritojo stalo diskusijos Klaipėdoje apibendrinimas

Klaipėdos m. savivaldybėje vykusioje apskritojo stalo diskusijoje „Pirminės ir antrinės ŽIV/AIDS prevencijos tarp išėjusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų stiprinimas Klaipėdos savivaldybėje“ buvo siekiama su Klaipėdos m. savivaldybės darbuotojais, politikais, socialinių ir sveikatos paslaugų teikėjais, teisėsaugos institucijų atstovais, kitais specialistais aptarti pagrindines problemas organizuojant ir teikiant mieste pagalbą iš laisvės atėmimo vietų (LAV) išėjusiems asmenims ir esamos situacijos gerinimo galimybes.

Išskirtos tokios pagrindinės problemos organizuojant ir teikiant pagalbą iš LAV išėjusiems asmenims Klaipėdos savivaldybėje:

- Nors Klaipėdoje yra teikiama dauguma teisės aktuose numatytų socialinių, sveikatos ir kitų paslaugų, ši pagalba iš LAV išėjusiems asmenims nėra pakankamai prieinama.
- Iš LAV išėjusiems asmenims dažnai trūksta informacijos apie mieste teikiamas paslaugas ir galimybes jomis naudotis.
- Bendradarbiavimo ir keitimosi informacija tarp paslaugų teikėjų stoka. Paslaugų teikėjai patys nepakankamai žino mieste esantį pagalbos iš LAV išėjusiems asmenims spektrą, todėl ne visada gali suteikti išsamios informacijos ir tinkamai nukreipti.
- Nėra darbo su iš LAV išėjusiais asmenimis koordinuojančios institucijos, todėl teikiama pagalba yra fragmentiška, padrika ir nenuosekli.

Aptartos šios situacijos gerinimo galimybės:

- Klaipėdos miesto „Caritas“ pradėjo įgyvendinti ilgalaikį (3 m.) projektą, kurio tikslas – koordinuoti mieste pagalbą iš LAV išėjusiems asmenims. Sutarta užtikrinti informacijos tarp tikslinės grupės atstovų sklaidą apie šią iniciatyvą ir bent kuriam laikui išspręsti koordinuojančios institucijos problemą.
- Sutarta dėl galimybės ieškoti finansinių galimybių savanorių apmokymams darbui su tiksline grupe.
- Pritarta, kad miesto savivaldybės sveikatos apsaugos skyrius galėtų atnaujinti ir išleisti informacinę medžiagą apie mieste teikiamas paslaugas asmenims, išėjusiems iš LAV.
- Socialinės paramos skyrius sutiko, kad būtų verta retkarčiais organizuoti bendrus susitikimus, kurių metu būtų dalijamasi informacija ir pagrindinėmis problemomis, su kuriomis susiduriama teikiant pagalbą iš LAV išėjusiems asmenims.
- Diskusijos dalyviai taip pat nutarė, kad asmenų paruošimas grįžti į laisvę pačiose LAV yra akivaizdžiai nepakankamas ir vienareikšmiškai sutarta, kad norint gerinti iš LAV išėjusių asmenų reintegraciją į visuomenę, reikia daugiau dėmesio ir išteklių skirti šių asmenų motyvavimui.
- Diskusijos dalyviai sutiko, kad koordinavimo problemą spręsti labai padėtų atvejo vadybininkai, kuriais galėtų tapti socialiniai darbuotojai (pataisos inspekcijose taip neretai dirba inspektoriai su lygtinai paleistaisiais), tačiau užtikrinti finansavimą tokioms pareigybėms praktiškai nebūtų įmanoma. Tačiau kai kurie diskusijos dalyviai pabrėžė, kad valstybei būtų daug pigiau ir naudingiau dirbti su šiais asmenimis individualiai laisvėje bei juos aktyviai motyvuoti nei išlaikyti juos LAV, kur jie dažnai sugrįžta nepavykus integruotis į visuomenę.

Apskritojo stalo diskusijos Alytuje apibendrinimas

Alytaus miesto savivaldybėje vykusioje apskritojo stalo diskusijoje „Pirminės ir antrinės ŽIV/AIDS prevencijos tarp išėjusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų stiprinimas Alytaus savivaldybėje“ buvo siekiama su Alytaus miesto savivaldybės specialistais ir politikais aptarti šiuo metu savivaldybėje teikiamas paslaugas asmenims, išėjusiems iš laisvės atėmimo vietų, pagrindines problemas šias paslaugas organizuojant ir teikiant ir padiskutuoti apie efektyvesnio šių paslaugų organizavimo ir teikimo galimybes.

Išskirtos tokios pagrindinės problemos organizuojant ir teikiant pagalbą iš LAV išėjusiems asmenims Alytaus savivaldybėje:

- Labai ribotas savivaldybėje teikiamų paslaugų spektras, ypač sveikatos srityje, iš LAV išėjusiems asmenims.
- Pagalba iš laisvės atėmimo vietų išėjusiems asmenims yra padrika ir nekoordinuota.
- Paslaugų teikėjai mažai bendrauja ir bendradarbiauja tarpusavyje, todėl dažnai ne tik tikslinės grupės atstovai, bet ir patys paslaugų teikėjai neturi išsamios informacijos apie mieste prieinamą pagalbą ir teikiamas paslaugas.
- Šiuo metu savivaldybėje nėra tinkamai parengtų specialistų darbui būtent su iš laisvės atėmimo vietų išėjusiais asmenimis.

Aptartos šios situacijos gerinimo galimybės:

- Diskusijos dalyviai sutarė, kad būtina stiprinti ŽIV ir AIDS prevenciją ir gydymą tarp iš laisvės atėmimo vietų išėjusių asmenų mieste.
- Pritarta, kad būtina pradėti mieste farmakoterapiją metadonu.
- Pritarta, kad reikia pradėti teikti gydymą AIDS sergantiems asmenims.
- Sutarta, kad reikia plėsti ir stiprinti „žemo slenksčio“ paslaugas.